

Univerzita Pardubice

Fakulta filozofická

Živnostenská společenstva na Chrudimsku 1841-1952

Bc. Lucie Stodolová

Diplomová práce

2022

Univerzita Pardubice
Fakulta filozofická
Akademický rok: 2018/2019

ZADÁNÍ DIPLOMOVÉ PRÁCE

(projektu, uměleckého díla, uměleckého výkonu)

Jméno a příjmení: **Bc. Lucie Stodolová**
Osobní číslo: **H19313**
Studijní program: **N7105 Historické vědy**
Studijní obor: **Kulturní dějiny: Soudobé dějiny**
Téma práce: **Živnostenská společenstva na Chrudimsku 1841-1952**
Zadávací katedra: **Ústav historických věd**

Zásady pro vypracování

Studentka prostuduje stávající literaturu o živnostenských organizacích v Českých zemích (cechy, obchodní a živnostenské komory, živnostenská společenstva), příslušné právní normy (zejména Živnostenský řád z roku 1859 a jeho novely) a archivní fondy v Státním okresním archivu Chrudim. Na tomto základě zpracuje přehled vývoje živnostenských společenstev na Chrudimsku ve stanoveném období, jejich hlavní úkoly a náplň jejich činnosti, návaznost na práci cechů, případně součinnost s orgány státní správy a obchodními a živnostenskými komorami. Bude věnovat pozornost také odbornému zaměření a členstvu společenstev a v mezích možností provede srovnání v rámci dané oblasti.

Rozsah pracovní zprávy:
Rozsah grafických prací:
Forma zpracování diplomové práce: **tištěná/elektronická**

Seznam doporučené literatury:

JANÁČEK, Josef, *Přehled vývoje řemeslné výroby v českých zemích za feudalismu*, Praha 1963.
JIRÁNEK, Tomáš, *Projevy hospodářského nacionalismu v obchodních a živnostenských komorách v Českých zemích 1850-1918*, Pardubice 2004.
ŠEVČÍK, Václav, *Historie cechovního zřízení řemesel a obchodu*, Praha 1926.
WINTER, Zikmund, *Řemeslnictvo a živnosti XVI. věku v Čechách: (1526-1620)*. Praha: Česká akademie císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění, 1909.
WINTER, Zikmund, *Z městských živností*, Praha 1930.
Živnostenský řád (1859) a jeho novely.

Vedoucí diplomové práce: **doc. PhDr. Tomáš Jiránek, Ph.D.**
Ústav historických věd

Datum zadání diplomové práce: **30. března 2019**
Termín odevzdání diplomové práce: **30. března 2020**

PROHLÁŠENÍ

Tuto práci jsem vypracovala samostatně. Veškerou literaturu, prameny a informace, které jsem v práci využila, jsou uvedeny v seznamu použité literatury.

Byla jsem seznámena s tím, že se na moji práci vztahují práva a povinnosti vyplývající ze zákona č. 121/2000 Sb., autorský zákon, zejména se skutečností, že Univerzita Pardubice má právo na uzavření licenční smlouvy o užití této práce jako školního díla podle § 60 odst. 1 autorského zákona, a s tím, že pokud dojde k užití této práce mnou nebo bude poskytnuta licence o užití jinému subjektu, je Univerzita Pardubice oprávněna ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které na vytvoření díla vynaložila, a to podle okolností až do jejich skutečné výše.

Souhlasím s prezenčním zpřístupněním své práce v Univerzitní knihovně.

V Pardubicích dne 31. 3. 2022

Bc. Lucie Stodolová

PODĚKOVÁNÍ

Na tomto místě bych chtěla poděkovat doc. PhDr. Tomáši Jiránkovi, Ph.D. za užitečné rady, trpělivost a čas, který věnoval odbornému vedení mé práce. Poděkování rovněž náleží pracovníkům Státního okresního archivu v Chrudimi za pomoc při vyhledávání archiválií a v neposlední řadě mé rodině a blízkým za jejich pomoc a podporu při studiích. Jmenovitě patří poděkování Bc. Janu Hanykýřovi, Tereze Melicharové a Petru Vojtovi.

ANOTACE

Diplomová práce se zabývá vývojem živnostenských organizací v Čechách od jejich počátků až po současný stav. Konkrétně popisuje, jakými pravidly se cechy, obchodní a živnostenské komory a živnostenská společenstva řídily. Práce je zaměřena zejména na vývoj živnostenských společenstev v oblasti Chrudimska mezi lety 1841-1952 a sleduje návaznost živnostenských společenstev na práci cechů a hlavní úkoly, kterými se společenstva zabývala. Porovnává členy, klade důraz na odborné zaměření společenstev a rovněž na součinnost s ostatními institucemi a orgány státní správy.

KLÍČOVÁ SLOVA

Živnostenské organizace, cechy, obchodní a živnostenské komory, živnostenská společenstva, živnostenský řád, Čechy, Chrudimsko

TITLE

Trade Associations in the Region of Chrudim 1841-1952

ANNOTATION

This Master's thesis deals with a development of trade associations in the Bohemian territory since their origins, till nowadays. The thesis specifically describes which rules, which guilds, trade associations and trade chambers followed. The author focuses especially on the development of the trade associations in the Chrudim region between 1841-1952 and observes main tasks and labor continuity, which the associations took over from the guilds. It compares members and emphasizes on trade association's specializations. At last, but not least the topic focuses on cooperation between the associations and state authorities.

KEYWORDS

Trade Associations, guilds, trade chambers, trade companies, trade act, Bohemia, the Region of Chrudim

OBSAH

ÚVOD.....	1
DOSAVADNÍ STAV BĀDÁNÍ.....	3
1 VÝVOJ ŘEMESLNICKÝCH ORGANIZACÍ.....	8
2 MANUFAKTURY.....	12
3 ŽIVNOSTENSKÁ SPOLEČENSTVA.....	14
3.1 ZŘIZOVÁNÍ SPOLEČENSTEV, ČLENOVÉ, ÚČELY.....	14
3.2 ORGÁNY SPOLEČENSTEV, ŽIVNOSTENSKÉ INSTITUCE A SPRÁVA.....	20
3.2.1 POKLADNY A FONDY.....	20
3.2.2 SPOLEČENSTEVNÍ HROMADA.....	21
3.2.3 PŘEDSTAVENSTVO.....	21
3.2.4 POMOCNICKÁ HROMADA.....	22
3.2.5 ROZHODČÍ VÝBOR.....	23
3.2.6 ŽIVNOSTENSKÝ ÚŘAD.....	23
3.2.7 SPOLEČENSTEVNÍ JEDNOTY.....	24
3.3 ČESKÉ ŽIVNOSTNICTVO V 19. A 20. STOLETÍ.....	26
3.4 ŽIVNOSTENSKÉ ŠKOLSTVÍ.....	29
3.5 DOKUMENTY VZNIKLÉ Z ČINNOSTI ŽIVNOSTÍ.....	32
3.6 LIKVIDACE ŽIVNOSTÍ, ŘEMESEL A OBCHODU.....	32
4 OBCHODNÍ A ŽIVNOSTENSKÉ KOMORY.....	37
4.1 ČLENOVÉ A VOLBY.....	39
4.2 LEGISLATIVA.....	41
4.3 OBCHODNÍ A ŽIVNOSTENSKÁ KOMORA V PRAZE.....	42
5 POLITICKÝ OKRES CHRUDIM.....	46
5.1 SOUDNÍ OKRES HLINSKO A SOUDNÍ OKRES CHRUDIM.....	49
6 SPOLEČENSTVO OBUVNÍKŮ HLINSKO (1882-1947).....	51
7 SPOLEČENSTVO PEKAŘŮ HLINSKO (1885-1941).....	56
8 SPOLEČENSTVO HOSTINSKÝCH A VÝČEPNÍKŮ HLINSKO (1898-1942).....	61
9 SPOLEČENSTVO TKALCŮ CHRAST (1860-1872).....	66
10 TŘETÍ ŽIVNOSTENSKÉ SPOLEČENSTVO CHRAST (1860-1933).....	68
11 SPOLEČENSTVO OBUVNÍKŮ CHRAST (1864-1895).....	70
12 SOUČASNÝ STAV.....	72
ZÁVĚR.....	73
SUMMARY.....	78
SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ.....	79

SEZNAM POUŽITÝCH ZKRATEK	86
SEZNAM TABULEK	87
SEZNAM PŘÍLOH.....	88
PŘÍLOHY.....	89
PŘÍLOHA Č. 1: OBVODY OBCHODNÍCH A ŽIVNOSTENSKÝCH KOMOR.....	89
PŘÍLOHA Č. 2: MAPA OKRESNÍHO HEJTMANSTVÍ CHRUDIM	90
PŘÍLOHA Č. 3: UKÁZKA ŽIVNOSTENSKÉHO OPRÁVNĚNÍ	91
PŘÍLOHA Č. 4: UKÁZKA VÝUČNÍHO LISTU.....	92
PŘÍLOHA Č. 5: OZNÁMENÍ PEKAŘŮ V HLINSKU O ZDRAŽENÍ CHLEBA A PEČIVA.....	93
PŘÍLOHA Č. 6: POZVÁNKA NA OSLAVU 25. VÝROČÍ SPOLEČENSTVA HOSTINSKÝCH A VÝČEPNÍKŮ Z HLINSKA.....	94
PŘÍLOHA Č. 7: UKÁZKY VYSVĚDČENÍ	95

ÚVOD

Cechy vznikaly ve městech ve 13. století. Jejich počátky však můžeme hledat již ve století dvanáctém. Jednalo se sdružení drobných řemeslníků nebo obchodníků. Cechy se řídily cechovními pořádky, regulemi a artikulemi. Určovaly si cenu a kvalitu vlastních výrobků. Na jejich chod dohlíželi mistři, kteří předávali svoje zkušenosti učňům a tovaryšům. Ti po nějaké době skládali zkoušky z toho, co se doposud naučili. Při úspěšném složení zkoušek se mohli za určitých podmínek později sami stát mistry, předávat dál praxí získané zkušenosti a starat se o rozvoj svého řemesla. Cechy byly v jednotlivých státech rušeny v 18. a 19. století kvůli modernizaci v důsledku průmyslové revoluce.¹ V habsburské monarchii se tak stalo v prosinci roku 1859 vydáním živnostenského řádu, který o rok později vešel v platnost. Živnostenský řád poprvé uvedl a definoval instituci živnostenských společenstev, která na činnost cechů plynule navázala a fungovala na podobných principech.²

Pro svojí práci jsem si vybrala živnostenská společenstva v oblasti Chrudimska. Ve Státním okresním archivu v Chrudimi je podle souhrnného inventáře uloženo přibližně sedmdesát osm fondů živnostenských společenstev. Více než polovina fondů je nezpracovaných (40). Část archivních fondů je zpracována pouze částečně (22) a pouze 16 fondů společenstev je plně zpracovaných v rozsahu necelých 1,5 bm. Celková metráž zpracovaných fondů činí čtyři běžné metry. Archiválie pochází z období let 1841-1952. Z teritoriálního hlediska bylo Chrudimsko rozděleno na osm obvodů. Jednalo se o obce: Chrudim, Heřmanův Městec, Hrochův Týnec, Chrast, Nasavrky, Rosice, Seč, Slatiňany, Trhovou Kamenici a Žumberk. Pod tyto územní obvody spadaly další menší obce.³ Chrudimský politický okres se dále rozděloval do třech soudních okresů – soudní okres Chrudim, soudní okres Hlinsko a soudní okres Nasavrky.⁴

Teoretická část práce je rozdělena do třech větších kapitol. První kapitola se věnuje řemeslnickým organizacím ve starších dobách, druhá živnostenským společenstvům a třetí obchodním a živnostenským komorám, které hrály významnou úlohu v organizaci hospodářského života. Kapitoly jsou podloženy odbornou literaturou a ustanoveními

¹ WINTER, Zikmund. *Dějiny řemesel a obchodu v Čechách v XIV. a v XV. století*. Praha: Nákladem České akademie císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění, 1906. S. 180-230.

² Patent č. 227/1859 ř. z., ze dne 20. prosince 1859, *Živnostenský řád*.

³ MATOUŠKOVÁ, Helena – KOUPILOVÁ, Lada. Státní okresní archiv Chrudim. *Živnostenská společenstva 1841-1952*. Prozatímní inventární seznam, 1963. Úvod, S. Inn.

⁴ KUDRNÁČ, Václav. *Adresář a popis politického okresu Chrudimského: Veškeré politické obce a osady: Soudní okresy Chrudim, Hlinsko, Nasavrky*. Turnov: Václav Kudrnáč, 1903. I. část Politický okres chrudimský, S. 39-40.

živnostenského řádu a jeho novelami. Následuje praktická část, která se snaží popsat a interpretovat archivní prameny z fondů SOkA Chrudim. V důsledku velkého množství archivního materiálu jsem musela svůj výzkum omezit. Zaměřila jsem se proto pouze na dva soudní okresy – Chrudim a Hlinsko. Z každého okresu jsem vybrala dvě města, aby byla možnost teritoriální komparace v rámci lokalit. Výběr lokality v rámci soudního okresu Hlinsko byl poměrně jednoduchý, neboť se v něm zachovaly archiválie pouze k živnostenským společenstvům z města Hlinska. Z celkových pěti zpracovaných fondů společenstev jsem vybrala celkem tři. Zaujalo mě společenstvo obuvníků, společenstvo pekařů a společenstvo hostinských a výčepníků. Ze soudního okresu Chrudim jsem vybrala město Chrast, protože se v ní jako v jediném městě, mimo město Chrudim, nachází více zpracovaných fondů společenstev. Z celkových čtyř zpracovaných fondů jsem vybrala rovněž tři živnostenská společenstva, a to společenstvo tkalců, třetí živnostenské společenstvo a společenstvo obuvníků. Společenstva jsou v práci řazena podle soudních okresů, z nichž první se v práci vyskytuje okres hlinecký a dále jdou za sebou vzestupně podle roku uvedeného v časovém rozsahu. Tento výběr mi umožnil zúžit časový rozsah uvedený v názvu práce na roky 1860-1947.

Cílem práce a hlavním úkolem bude definovat, co podle soudobých norem živnostenská společenstva byla. Jak živnostenská společenstva vznikla a zanikla, jak fungovala, jakou měla strukturu, jaké povinnosti musela plnit a jaká byla hlavní náplň jejich činnosti. Výsledkem práce by mělo být přiblížení života drobných řemeslníků v delším časovém úseku, zjištění stupně ovlivnění ze strany ostatních živnostenských institucí a porovnání práce společenstev mezi sebou v odlišných lokalitách v různých oborech. Domnívám se a zároveň doufám, že zpracování tohoto tématu bude přínosem, neboť v dosavadním výzkumu nebylo hlouběji probádáno, o čemž vypovídá omezený počet odborných prací s touto tematikou. Překážkou je i četnost nezpracovaných archivních fondů. Součástí práce je několik obrazových příloh.

DOSAVADNÍ STAV BĀDÁNÍ

Dne 20. prosince roku 1859 byl patentem č. 227 říšského zákona vyhlášen živnostenský řád. Patent, který vedl k ustanovení živnostenského řádu, vydal císař *František Josef První*. Účinnosti nabyl k 1. květnu následujícího roku. Živnostenský řád, který mimo jiné zřizuje živnostenská společenstva, upravuje jejich chod, podobu a činnost. Je rozdělen do dvou částí. V první části, která je dále rozdělena do dalších deseti hlav upravuje podmínky provozování živnosti, práva, která jsou s provozem živnosti spojena, problematiku živnostenských pomocníků, živnostenská společenstva obecně, přestupky a tresty, kterých se členové společenstev mohou dopustit, správní opatření, řízení a úřady, které jsou spjaty s živnostmi. Ve druhé části živnostenského řádu nalezneme živnosti koncesované, k jejichž zřízení bylo třeba získat zvláštní povolení, tzv. koncesi. Všechny stěžejní informace, vztahující se ke společenstvům obsahuje Hlava VII., která nese název „*O společenstvech*“. Hlava VII. podrobně rozebírá podmínky zřizování společenstev, členy společenstev a jejich působnost, vedení, ústřední orgány a podmínky zřizování, pojednává o mistrovských zkouškách, stanovuje délku pracovní doby, podmínky vybírání členských příspěvků, správu jmění, pokladny a další.⁵

Živnostenský řád byl několikrát novelizován, a to v roce 1883, 1885, 1897, v roce 1902 a 1907.⁶ První novelou z 15. března roku 1883 byly zavedeny pomocnické hromady.⁷ Novela uzákonila změny v nastupování a provozování živností a upravovala živnostenské poměry. Živnosti rozdělila do třech skupin a k živnostem svobodným a koncesovaným nově přibýly živnosti řemeslné, které se od svobodných lišily tak, že pro ně navíc musel být vydán průkaz způsobilosti a od koncesních se lišily tím, že k jejich nastoupení nebylo zapotřebí udělení koncese. Novela reformovala netovární živnostenská společenstva a továrníci již společenstvy nebyli vázáni.⁸ Novela z 8. března roku 1885 se nazývala jako novela dělnická a měnila předpisy, které se týkaly živnostenských pomocníků a pracovních knížek. Novela živnostenského řádu z roku 1895 upravovala klid o nedělích a svátcích. Dne 23. února 1897 byly upraveny pravomoci společenstev v samosprávě. Nově si mohla společenstva bez schválení nadřazeného úřadu volit starostu, místostarostu a předsedy pomocnické hromady. Byly upraveny předpisy týkající se učedníků,⁹ neboť s učedníky nebylo vždy zacházeno příliš

⁵ *Živnostenský řád*. S. 385-482.

⁶ JIRÁNEK, Tomáš. *Projevy hospodářského nacionalismu v obchodních a živnostenských komorách v Českých zemích 1850-1918*. Pardubice: Univerzita Pardubice, 2004. ISBN 80-7194-638-9. S. 51.

⁷ MATOUŠKOVÁ, H. – KOUPILOVÁ, L. SOkA Chrudim. *Živnostenská společenstva 1841-1952*. S. 1nn.

⁸ GRUBER, Josef. *O vývoji živnostenského zákonodárství v Rakousku a o cílech reformy živnostenské: dle přednášky na informačním kursu pro funkcionáře živnostenských společenstev v Praze 1904*. Praha: F. T. Batovec, 1904. S. 26-29.

⁹ MATOUŠKOVÁ, H. – KOUPILOVÁ, L. SOkA Chrudim. *Živnostenská společenstva 1841-1952*. S. 1nn.

slušně a byli často zneužíváni na práci, která mnohdy s učením vůbec nesouvisela.¹⁰ V únoru roku 1902 byla vydána novela, která omezovala prodej cestujících obchodníků. V červenci téhož roku byla novelizována zákonná ochrana stavebních dělníků. Zákonem z 18. července 1905 byly změněny a doplněny ustanovení zákona z roku 1895 o klidu v neděli a o svátcích. Nejrozsáhlejší změny se udály dne 5. února roku 1907. Zákonem z roku 1907 se živnostenský řád změnil ve všech podstatných oblastech. Téměř beze změny živnosti fungovaly až do roku 1938.¹¹

Dalším důležitým zdrojem pro tuto práci je přehled živnostenských společenstev, který vyšel v roce 1910. Nalezneme jej v knize *Česká společenstva živnostenská v království českém 1909*. Kniha společenstva rozděluje na základě politických okresů. Pro větší přehlednost jsou společenstva abecedně řazena podle okresu, ve kterém podle svých stanov sídlí. V politickém okresu jsou společenstva řazena podle okresu soudního tak, že první jsou uvedena místa, kde má okresní soud sídlo a za nimi jsou uvedena ostatní místa spadající do soudního okresu. Kniha rozděluje společenstevní jednoty na oddíl teritoriální a odborný. Za každým názvem společenstva jsou uvedena jména konkrétních představitelů. U osob, které mají trvalé bydliště jinde, než kde má sídlo společenstvo, je uvedena adresa bydliště. Soupis je učiněn ke dni 31. prosince 1908. Na některých místech jsou uvedeny i změny pozdější.¹²

Informace k tématu cechovního zřízení nalezneme v knize Karla Adámka,¹³ Václava Ševčíka,¹⁴ v knihách všestranného historika Josefa Janáčka.¹⁵ Cechovníctvím v Čechách se rovněž ve své knize zabýval František Melichar.¹⁶ Rozsáhlá kolektivní práce, nesoucí název *Manufakturní období v Čechách*, autora Arnošta Klímy obsahuje podrobné informace nejen o cechovníctví, ale hlavně o vzniku a vývoji manufaktur.¹⁷

¹⁰ JIRÁNEK, Tomáš. Učedník – mučedník? In: *Dítě a dětství napříč staletími. 2. Pardubické bienále. 4.-5. dubna 2002*. Pardubice: Univerzita Pardubice, 2003. S. 130-131.

¹¹ MATOUŠKOVÁ, H. – KOUPILOVÁ, L. *SOKA Chrudim. Živnostenská společenstva 1841-1952*. S. 1nn.

¹² *Česká společenstva živnostenská v království českém, 1909*. Praha: vlastním nákladem, 1910. S. 3-4.

¹³ ADÁMEK, Karel. *Vývoj živnostenské politiky na sněmě království Českého*. Praha: K. Adámek, 1896.

¹⁴ ŠEVČÍK, Václav. *Historie cechovního zřízení řemesel a obchodu*. Sušice: vlastním nákladem, 1925.

¹⁵ JANÁČEK, Josef. *Řemeslná výroba v českých městech v 16. století*. Praha: ČSAV, 1961. JANÁČEK, Josef. *Přehled vývoje řemeslné výroby v českých zemích za feudalismu*. Praha: SPN, 1963.

¹⁶ MELICHAR, František. *Dějiny cechovníctví v Čechách*. Praha: Česká grafická Unie, 1902.

¹⁷ KLÍMA, Arnošt. *Manufakturní období v Čechách*. Praha: ČSAV, 1955.

Jako podklad pro kapitolu o obchodních a živnostenských komorách mi posloužily knihy Josefa Grubera¹⁸ a kniha Tomáše Jiráňka.¹⁹ Literatura se zabývá obchodními a živnostenskými komorami jak na našem území, tak mimo něj.

Ke starším dějinám řemesel, obchodu a živností jistě stojí za zmínku kniha Zikmunda Wintera,²⁰ který se touto problematikou podrobně zabýval. K živnostenskému písemnictví jsem využila učebnicové příručky pro živnostníky od Karla Dolejše²¹ a Karla Bulíře.²² Pro doplnění potřebných údajů k zániku živností mi posloužila kniha Pavla Marka²³ a diplomová práce studentky Ivy Buštové obhájená na Univerzitě Karlově v roce 2019.²⁴ Doplňující informace můžeme nalézt v Jednatelských zprávách *Jednoty ku povzbuzení průmyslu v Čechách*,²⁵ které jsou dostupné online v projektu národní knihovny Kramerius. Je nezbytné zmínit ještě autorku Janu Brabencovou,²⁶ která se živnostnictvem hojně zabývá ve svých studiích. Práci věnující se živnostenským společenstvům na Chrudimsku, která byla obhájena na Univerzitě v Pardubicích, odevzdala v roce 2009 Michaela Havlíčková pod odborným vedením docentky

¹⁸ GRUBER, Josef. *Obchodní a živnostenská komora v Praze v prvním půlstoletí svého trvání 1850-1900*. Praha: Nákladem obchodní a živnostenské komory, 1900. GRUBER, Josef. *O komorách obchodních a živnostenských: dle přednášky na informačním kursu pro funkcionáře živnostenských společenstev v Praze 1904*. Praha: Obchodní a živnostenská komora, 1904.

¹⁹ JIRÁNEK, T. *Projevy hospodářského nacionalismu*.

²⁰ WINTER, Zikmund. *Český průmysl a obchod v 16. věku*. Praha: Česká akademie císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění, 1913. WINTER, Z. *Dějiny řemesel a obchodu*. WINTER, Zikmund. *Řemeslnictvo a živnosti XVI. věku v Čechách: (1526-1620)*. Praha: Česká akademie císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění, 1909. WINTER, Zikmund. *Z městských živností*. Praha: J. Otto, 1925.

²¹ DOLEJŠ, Karel. *Živnostenské písemnictví: učebná kniha žáků průmyslových škol pokračovacích, řemeslnických, odborných a mistrovských jakož i pomůcka živnostníkům samostatným*. Vídeň: Cís. král. školní knihosklad, 1889.

²² BULÍŘ, Karel. *Rádce živnostníkův: sborník, kterýž obsahuje nejdůležitější listy a písemnosti jednacích, stručné poučení o směnkách*. Praha: Průmyslová Jednota, 1881.

²³ MAREK, Pavel. *České živnostnictvo 1945-1960: likvidace živnostníků, řemeslníků a obchodníků v českých zemích*. Brno: Doplněk, 2006. ISBN 80-7239-200-X.

²⁴ BUŠTOVÁ, Iva. *Likvidace soukromého sektoru, drobných a středních živnostníků, v Československu v letech 1948-1953*. Praha: Univerzita Karlova, 2019. Diplomová práce. URL: <<https://dspace.cuni.cz/handle/20.500.11956/111172>>.

²⁵ *Jednatelská zpráva Jednoty ku povzbuzení průmyslu v Čechách v Praze: číslo 1 za roky 1833-1950*. V Praze: nákladem Jednoty, 1881-1882. *Jednatelská zpráva Jednoty ku povzbuzení průmyslu v Čechách v Praze: číslo 50 za roky 1833-1950*. V Praze: nákladem Jednoty, 1883.

²⁶ BRABENCOVÁ, Jana. *České živnostnictvo a parlamentní volby v roce 1897*. In: *Studie k moderním dějinám: sborník prací k 70. narozeninám Vlastislava Laciny*. Praha: Historický ústav AV ČR, 2001. ISBN 80-7286-030-5. S. 131-135. BRABENCOVÁ, Jana. *Trestanecká práce a české maloživnostnictvo na přelomu 19. a 20. století*. In: *Ponížení a odstrčení: města versus katastrofy. Sborník příspěvků z 8. vědeckého zasedání Archivu hlavního města Prahy, konaného ve dnech 2. a 3. října 1990 a 13. vědeckého zasedání Archivu hlavního města Prahy ve dnech 3. a 4. října 1995*. Praha: Scriptorium, 1998. ISBN 80-86197-02-6. ISSN 0231-7443. S. 113-117. BRABENCOVÁ, Jana. *Vývoj živnostenského pokračovacího školství a jeho místo v systému průmyslového vzdělávání v Čechách v letech 1850-1914*. In: *Studie k sociálním dějinám 6. Konference Sociální dějiny českých zemí v 18., 19. a 20. století (Praha, 10. a 11. 10. 2000)*. Kutná Hora: CLEO, 2001. ISBN 80-86224-15-5. S. 236-247. BRABENCOVÁ, Jana. *K otázce vývoje emancipačních snah českého drobného živnostnictva v 2. polovině 19. století*. In: *Hospodářské dějiny: Economic history 20*. Praha: Historický ústav, 1992. ISBN 80-85268-20-5. ISSN 0231-7540. S. 43-61.

Mackové.²⁷ Práce nese název *Koželužské organizace v Čechách do roku 1918*. Druhá práce podobného charakteru s názvem *Kožešnický průmysl ve městě Hlinsko* byla pod vedením docenta Jiráňka obhájena v roce 2014.²⁸ Je také třeba zmínit písemný požadavek ze shromáždění živnostníků, konaném v prosinci roku 1879 v Brně pro hájení zájmů živnostníků, kteří požadovali, aby se do živnostenských společenstev muselo připojovat povinně. Vytyčovali působnost společenstev, apelovali zejména na odborné vzdělávání členů a požadovali úpravu v ustanoveních živnostenského řádu z roku 1859. Dokonce považovali za nezbytné vydat zvláštní živnostenský řád pouze pro malé živnosti.²⁹ Ke zpracování kapitoly o živnostenském školství mi dopomohla kniha Václava Schustera o učednících,³⁰ kniha od stejného autora o zemské živnostenské radě³¹ a jedna z dalších knih od Josefa Grubera, zabývající se tematikou pokusů o reformu živnostenského řádu v Rakousku.³²

Některé informace jsem doplnila z *Ottova naučného slovníku*³³ z časopisu *Obzor národohospodářský*³⁴ a z kolektivní monografie Jana Dobeše, Jana Janáka a Zdeňky Hledíkové o dějinách správy.³⁵ Z knihy Václava Kudrnáče, která se dopodrobna věnuje popisu chrudimského politického okresu a soudním okresům Chrudim, Hlinsko a Nasavrky,³⁶ jsem čerpala při zpracování kapitoly pojednávající o dějinách Chrudimi. Některé informace o Chrudimi jsem doplnila z diplomové práce Víta Satrapy, jež vznikla v roce 2021 pod vedením doktorky Hany Stoklasové. Práce pojednává o utváření průmyslu ve středních a východních

²⁷ HAVLÍČKOVÁ, Michala. *Koželužské organizace v Čechách do roku 1918*. Univerzita Pardubice: Fakulta filozofická, Pardubice, 2009. Diplomová práce (Mgr.). URL: <<https://theses.cz/id/tga6c6/>>.

²⁸ DRAHOŠOVÁ, Martina. *Kožešnický průmysl ve městě Hlinsko*. Univerzita Pardubice: Fakulta filozofická, Pardubice, 2014. Bakalářská práce (Bc.). URL: <<https://theses.cz/id/aabh3s/>>.

²⁹ *Promemoria odboru zvoleného ve shromáždění 1435 živnostníků odbývaném dne 23. listopadu 1879 v sále Brněnských Lužánek k hájení živnostenských zájmů týkajících se Zprávy kterouž seps. p. poslanec Jindřich Reschauer pro živnostenský odbor vys. slavné sněmovny říšské rady o řídicích zásadách, dle kterých by revidován byti měl živnostenský řád daný dne 20. prosince 1859*. Brno: [s.n.], 1880. S. 17-34.

³⁰ SCHUSTER, Václav. *Otázka učednická*. Praha: Zemský výbor království Českého, 1902.

³¹ SCHUSTER, Václav. *K otázce zřízení zemské živnostenské rady*. Praha: Tisk. odbor Nár. strany svobodomysl., 1912.

³² GRUBER, Josef. *Nejnovější pokusy o reformu živnostenského řádu v Rakousku: dle přednášky na informačním kursu pro funkcionáře živnostenských společenstev v Praze 1905*. Praha: F. B. Batovec, 1905.

³³ *Ottův slovník naučný: illustrovaná encyklopaedie obecných vědomostí* 10. Praha: J. Otto, 1896.

³⁴ PEVNÝ, R. Světlo a stín živnostenské novely. In: *Obzor národohospodářský: časopis věnovaný otázkám národohospodářským a sociálněpolitickým: orgán jednoty ku povzbuzení průmyslu v Čechách a vývozního spolku pro Čechy, Moravu a Slezsko*. Praha: J. Otto, 15.02.1907, 12/2. S. 65-75.

Věstník Jednoty ku povzbuzení průmyslu v Čechách: Výklad a kritika nového řádu živnostenského a zákonů s ním souvisejících. In: *Obzor národohospodářský: časopis věnovaný otázkám národohospodářským a sociálněpolitickým: orgán jednoty ku povzbuzení průmyslu v Čechách a vývozního spolku pro Čechy, Moravu a Slezsko*. Praha: J. Otto, 15.12.1907, 12/12. S. 530-533.

³⁵ HLEDÍKOVÁ, Zdeňka – JANÁK, Jan – DOBEŠ, Jan. *Dějiny správy v českých zemích: od počátků státu po současnost*. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2005. ISBN 80-7106-709-1.

³⁶ KUDRNÁČ, V. *Adresář*.

Čechách v 19. a 20. století.³⁷ Rovněž jsem použila bakalářskou práci Dominika Kroutila z roku 2021, kterou vedl docent Tomáš Jiránek, o historii města Chrudim, převážně za 1. světové války.³⁸ Ke vzniku této práce mi rovněž dopomohly internetové zdroje a v neposlední řadě archivní fondy uložené v SOKA Chrudim. Více viz seznam použitých zdrojů.

³⁷ SATRAPA, Vít. *Wiesnerové a jejich vliv na utváření a modernizaci průmyslu v 19. a 20. století ve středních a východních Čechách*. Univerzita Pardubice: Fakulta filozofická, Pardubice, 2021. Diplomová práce (Mgr.). URL: <<https://theses.cz/id/5vfy8m/>>.

³⁸ KROUTIL, Dominik. *Město Chrudim za 1. světové války*. Univerzita Pardubice: Fakulta filozofická, Pardubice, 2021. Bakalářská práce (Bc.). URL: <<https://dk.upce.cz/handle/10195/78180>>.

1 VÝVOJ ŘEMESLNICKÝCH ORGANIZACÍ

Význam slova „*cech*“ je odvozen od slova „*cejch*“ neboli znamení na pečeti, svíci či korouhvi. Toto znamení od sebe jednotlivé cechy odlišovalo.³⁹ V dosavadní literatuře není přesně časově vymezen vznik prvních cechů na našem území. I okolnosti, které ke vzniku cechů vedly jsou poněkud nejasné.⁴⁰ Počátky řemeslných spolků – cechů shledáváme ve 13. století, ale ještě dříve existovaly mezi soukromníky bez veřejného oprávnění.⁴¹ Cech existující na počátku 12. století nebyl ještě cechem v pravém slova smyslu. Řemeslníky a živnostníky, o nichž máme první zmínky v městských privilegích, spravoval rychtář a konšelé, kteří řídili výrobu a následnou tržbu. Řemeslníci se sdružovali do řemeslnických bratrstev.⁴² Většinou byli řemeslníci nevolníky, kteří pracovali na velkých statcích a vyráběli pro své pány. První cechy v Čechách vznikaly v době zakládání svobodných královských měst.⁴³ První oprávnění určené pro krejčí můžeme datovat do roku 1218 ve Starém městě pražském.⁴⁴ První skutečné cechy se u nás objevovaly na počátku 14. století. Tedy takové cechy, jež měly vypracovaná statuta a byly jasně organizované.⁴⁵ Důležitým činitelem, který napomohl ke vzniku cechů byl místní trh.⁴⁶

Cechy se zřizovaly na základě cechovních řádů a stanov. Cechovní stanovy se rozdělovaly na dvě skupiny – privilegia a statuta/artikule. Cechovní řády, privilegia a artikule byly soupisem cechovních práv. Privilegia musela být potvrzena od krále a přiznávala cechům určité výsady. Artikule stanovovaly poměry mistrů, tovaryšů a učňů. Obsahovaly popis vývoje od uředníka až k mistrovi, stanovovaly práva a povinnosti mistrů, tovaryšů a ostatních členů, ustanovení o schůzích a platech, technické a obchodní záležitosti k řemeslu a ustanovení o tom, jakým způsobem se vypořádat se *stoliři*.⁴⁷ Účelem cechu bylo upravovat svazek příbuzných řemesel.⁴⁸ V rámci cechů platila zásada rovnosti. Cechy byly zřizovány na principu výlučného práva na práci, bratrství, zbožnosti a snaze o co nejlepší výrobky pro spotřebitele.⁴⁹ Cechy fungovaly ve dvojím zřízení, jako samosprávná korporace, která měla chránit členské zájmy a zároveň vykonávaly funkci orgánu městské správy, které se musely starat o blaho spotřebitelů a reprezentovat dobré jméno městské obce. Správu cechu vykonávaly valné hromady a přísežní

³⁹ ŠEVČÍK, V. *Historie cechovního zřízení*. S. 11nn.

⁴⁰ JANÁČEK, J. *Přehled vývoje*. S. 98.

⁴¹ MELICHAR, F. *Dějiny cechovnictví*. S. 12nn.

⁴² WINTER, Z. *Dějiny řemesel a obchodu*. S. 180.

⁴³ ŠEVČÍK, V. *Historie cechovního zřízení*. S. 11nn.

⁴⁴ MELICHAR, F. *Dějiny cechovnictví*. S. 12nn.

⁴⁵ WINTER, Z. *Z městských živností*. S. 7.

⁴⁶ JANÁČEK, J. *Přehled vývoje*. S. 102.

⁴⁷ WINTER, Z. *Český průmysl a obchod*. S. 90nn.

⁴⁸ MELICHAR, F. *Dějiny cechovnictví*. S. 12nn.

⁴⁹ WINTER, Z. *Český průmysl a obchod*. S. 1nn.

mistři, kterých v početnějším cechu mohlo být i osm. Starosta cechu se nazýval cechmistr a byl volen na období jednoho roku.⁵⁰

Cechmistři reprezentovali autonomii a starali se o administrativní záležitosti. Jejich počet se odvíjel od velikosti cechu a podle individuální potřeby. Ve většině případů byli voleni na rok, ale stávalo se, že v úřadech zůstávali delší dobu.⁵¹ „*Mistrem byl každý, jenž něco dobře a „na schválení lidské“ uměl dělati: zvali nejen učeného a vyzkoušeného člena kterékoli university mistrem, zvali i kata mistrem.*“⁵² Mistrem se mohl stát každý řemeslník, který splňoval dané podmínky. Splnění podmínek se posuzovalo na základě národnosti, náboženského vyznání a vykonání mistrovské zkoušky. Mistrovská zkouška otevírala vstup do cechu a: „*bez cechu nebylo v městech života.*“⁵³

Členem cechu se mohl stát i cizinec, ovšem musel umět jazyk. Náboženství bylo respektováno pouze protestantské. Řemeslníkům, kteří nebyli členy cechu se přezdívalo *stoliři* nebo *fušeři* a byl proti nim ze strany cechů veden boj. Cech byl svazek, který vychovával učedníky k řemeslu. Každý uchazeč musel prosit za přijetí do cechu a zaplatit vstupní poplatek.⁵⁴ Do učení vstupovali povětšinou mladí chlapci po škole. Při výběru budoucího povolání se odrazily zejména představy a možnosti rodičů, nikoliv přání dítěte. Řemeslnické obory si většinou vybíraly děti z nižších a chudších vrstev kvůli pokračování v rodinné tradici.⁵⁵ U mistra si adepti nejprve vyzkoušeli tzv. *koštovali*, zda jim řemeslo půjde. V případě kladného zjištění byla s mistrem sepsána smlouva, která se odnesla do cechu. V cechu musel učedník doložit zachovací list, který podával svědectví o řádném a poctivém zplození. Pokud všechny tyto podmínky byly splněny, byl učedník přijat do učení. Délku učební doby stanovila smlouva.⁵⁶ Po vyučení se učedník stal tovaryšem, ovšem ne plnoprávným, ale tzv. *mládkem*, *robencem*, *pacholíkem*, *pacholetem*, *vyučeným* nebo *mládenečkem*.⁵⁷ Plnohodnotný tovaryš musel ještě 4 týdny po vyučení pracovat u svého mistra. V některých oblastech se poté musel ještě vypravit na „vandr“ pro získání dalších zkušeností ve světě. Vandr byl v některých oblastech rovněž jednou z podmínek proto, aby se tovaryš mohl v budoucnu ucházet o post mistra.⁵⁸ Po uplynutí doby učení dostal učeň před celým cechovním shromážděním za vyučenou.

⁵⁰ MELICHAR, F. *Dějiny cechovníctví*. S. 27nn.

⁵¹ WINTER, Z. *Český průmysl a obchod*. S. 90nn.

⁵² WINTER, Z. *Z městských živností*. S. 7.

⁵³ *Tamtéž*.

⁵⁴ WINTER, Z. *Český průmysl a obchod*. S. 191nn.

⁵⁵ JIRÁNEK, T. Učedník – mučedník? S. 127.

⁵⁶ WINTER, Z. *Český průmysl a obchod*. S. 310nn.

⁵⁷ *Tamtéž*. S. 339.

⁵⁸ *Tamtéž*. S. 339n.

Byl to list, který potvrzoval, že se řádně vyučil řemeslu a stal se tovaryšem. Na rozdíl od učně měl tovaryš nárok na to, aby pracoval za plat. V případě, že se chtěl tovaryš stát mistrem, musel strávit několik let učením u jiných mistrů doma i v zahraničí. Na důkaz svých schopností musel tovaryš vyhotovit tzv. *mistrovský kus*, na kterém ostatní mistři posuzovali, zda se řádně naučil svému řemeslu. K rituálu patřilo i pozvat mistry na svačinu. Doba, po které se mohl tovaryš ucházet o post mistra záležela na druhu a obtížnosti řemesla.⁵⁹

Cechy se rozdělovaly na prosté a složené/spolucechy. Prosté cechy byly zaměřeny pouze na jedno řemeslo. Složený cech na dvě a více řemesel. Řemesla ve složeném cechu mohla být rovnoprávná nebo nadřízená a podružná. O sloučení cechů ve spolucech stály především slabší řemesla, neboť z tohoto členství plynuly určité výhody. Vznikaly cechy „všech řemesel“, což se dělo zejména v menších městech, kde by počet mistrů nevydal na cech jednoho řemesla. Později se tyto formy cechů nazývaly cechy rozličného řemesla nebo slovem *rejcech*, převzatým z němčiny. Existovaly cechy meziměstské, které spojovaly dohromady mistry dvou a více měst nebo dva cechy různých měst, tzv. *dvojcechy*. Další formou byly cechy teritoriální neboli zemské, které se od konce 15. století začaly objevovat na území dnešního Německa. Na našem území měly obdobu v češích vrchních. Ke konci 16. století máme doklady o cechu interlokálním, který spojoval mistry několika měst do jedné živnostenské organizace. Tato forma cechu se nejvíce vyskytovala na panstvích v poddanských městech. Obvyklou starší formou cechovního zřízení byla řemeslná bratrstva, která vznikala spojením smíšených řemesel napříč sousedními městy. Členy bratrstev spojovala zbožnost, což jim zajišťovalo například důstojné poslední rozloučení. Od bratrstev na sebe zbožné úkoly převzaly cechy a účastnily se například slavnostních zbožných průvodů. Symbolem průvodu byl znak korouhve s vyobrazením světce a znakem řemesla. Poslední členění bylo rozděleno podle tohoto znamení veřejného zbožného vystupování. Cechy přední byly považovány za cechy lepší a čestnější a cechy zadní za nižší.⁶⁰ Cechy uzavřené se vyznačovaly tím, že měly přesně určený počet členů a více jich nepřijímaly.⁶¹

V době Lucemburků, konkrétně za vlády krále Karla IV. docházelo k rozkvětu hospodářství, průmyslového a uměleckého světa.⁶² I přes mnohá lokální omezování cechů, která byla vzápětí zase zrušena, cechy vzkvétaly.⁶³ V 16. století docházelo oproti století

⁵⁹ WINTER, Z. *Z městských živností*. S. 7nn.

⁶⁰ WINTER, Z. *Dějiny řemesel a obchodu*. S. 610nn.

⁶¹ *Tamtéž*. S. 682.

⁶² *Tamtéž*. S. 117.

⁶³ *Tamtéž*. S. 202.

15. k rozvoji. Počet mistrů řemesel a počet členů v živnostech narůstal. Rozkvět nerovnoměrně probíhal na celém území českého království. Největší nárůst v živnostech a řemeslech se odehrál na území hlavního města.⁶⁴ Přestože řemesla a živnosti v 16. století vzkvétaly, nevznikala, až na výjimky, žádná nová odvětví. Všechny hlavní skupiny byly již ke konci 15. století ustáleny. Vzácnější řemesla se dostala i do menších měst. V této době můžeme sledovat také nárůst mistrů. Z toho plynuly problémy, protože jen stěží mohlo jedno řemeslo uživit větší počet mistrů. V 17. a 18. století začaly cechy upadat a byly mnoha patenty omezovány. Vývoj dával prostor rozvoji manufaktur. V roce 1731 byl vydán generální cechovní patent, který omezoval pravomoci cechů a platná privilegia. Vešel v platnost o rok později.⁶⁵ Několikrát se dokonce jednalo o jejich úplném zrušení, což se nakonec ukázalo jako příliš radikální řešení. Za úpadek cechů mohly změny vnitřní i vnější. K těm vnitřním patřilo zejména to, že čím dál více cechů zneužívalo svých privilegií v neprospěch ostatních. K vnějším změnám patřila proměna fungování společnosti, nastoupení absolutistického způsobu vlády, který omezoval autonomii měst, technické vynálezy a šíření výroby v manufakturách. Později také šíření velkovýroby a továrního průmyslu. Za vlády Marie Terezie a Josefa druhého docházelo k mnoha reformám, které podporovaly svobodu živností na úkor cechovních řemesel.

Čím více se cechy rozvíjely, tím více vycházely najevo jejich chyby. Členové cechů začali zneužívat privilegií na úkor ostatních a snažili se o oslabení a potlačení konkurence.⁶⁶ Někteří merkantilisté ve své době přirovnávali cechovní zřízení ke „*zhoubnému moru, rdousícím podmínky pro průmyslovou výrobu.*“⁶⁷ Cechy byly nejprve zrušeny ve Francii v červnu roku 1791, poté v Německu v prosinci 1808.⁶⁸ Definitivní konec cechů v Rakousku, kde byly cechy zrušeny nejpozději, přišel až s rokem 1860, kdy vešel v platnost živnostenský řád.⁶⁹

⁶⁴ WINTER, Z. *Řemeslnictvo a živnosti*. S. 726.

⁶⁵ JANÁČEK, J. *Přehled vývoje*. S. 278.

⁶⁶ WINTER, Z. *Z městských živností*. S. 12n.

⁶⁷ JANÁČEK, J. *Přehled vývoje*. S. 275.

⁶⁸ ŠEVČÍK, V. *Historie cechovního zřízení*. S. 85.

⁶⁹ WINTER, Z. *Český průmysl a obchod*. S. 434nn.

2 MANUFAKTURY

Merkantilisté chtěli, aby se výroba začala rychleji rozvíjet, proto začali se zakládáním manufaktur. Shodli se na tom, že cechovní zřízení rozvoj výroby znemožňuje a cechovní organizace je: „brzdou hospodářského rozvoje.“⁷⁰ Obecně panoval názor, že cechy byly pro manufaktury překážkou, a to zejména z několika důvodů.⁷¹ Například proto, že v ceších mistr nesměl zaměstnávat více než dva tovaryše a jednoho učně a nesměl ani prodávat zboží levněji než ostatní.⁷² Rozdílem mezi cechem a manufakturou je, že oproti cechům, které fungovaly na bázi výroby na zakázku, manufaktury byly určeny především pro výrobu na sklad.⁷³

Hlavním principem manufaktur byla ruční výroba a dělba práce mezi jednotlivé dělníky uvnitř každé dílny, což vedlo ke zvýšení a zkvalitnění výroby. Rychlost a kvalita výroby se odvíjela na zručnosti a dovednostech jednotlivce.⁷⁴ Se zakládáním manufaktur se začalo v polovině 17. století. Zprvu zůstávalo v rukou jednotlivců. Cechy zůstaly ponechány a přechod na novou formu výroby probíhal velmi pomalu. Manufaktury byly zpočátku zaměřeny především na textilní výrobu. Obtížněji se prosazovaly v jiných řemeslných odvětvích.⁷⁵ Ve větším množství se začínaly zakládat až koncem 17. a začátkem 18. století. Dopomohly tomu kroky vlády, která začala majitelům manufaktur vydávat různá individuální privilegia (privilegia privativa), a tak se manufaktury stávaly čím dál více nezávislými na ceších. Cechy se proti zvýhodňování manufaktur bouřily. Největší výhodou manufaktur bylo to, že nebyla limitována počtem dělníků a dobou učňovských let. Mohly zaměstnávat libovolné množství dělníků, kteří nemuseli být natolik kvalifikovaní, neboť se věnovali jedné činnosti nebo úkonu ve výrobě, které nebyly nikterak náročné. V důsledku toho klesla hodnota pracovní síly a snížily se náklady na odborná vyučení zaměstnanců. Manufaktury zaměstnávaly dělníky odborné a pomocné.⁷⁶ Manufaktury se rozdělovaly na soustředěné a rozptýlené. V rozptýlených manufakturách část výroby probíhala na různých místech a až v konečné fázi se výroba přesunula přímo do manufaktury. Opakem rozptýlené manufaktury je manufaktura

⁷⁰ KLÍMA, A. *Manufakturní období*. S. 115.

⁷¹ *Tamtéž*. S. 121.

⁷² *Tamtéž*. S. 115.

⁷³ JANÁČEK, J. *Přehled vývoje*. S. 270nn.

⁷⁴ *Tamtéž*. S. 198.

⁷⁵ *Tamtéž*. S. 270nn.

⁷⁶ *Tamtéž*. S. 199.

koncentrovaná (soustředěná), jejíž výroba probíhá na jednom místě. Manufaktury lze dále rozdělit podle druhu výroby, na který se specializovaly.⁷⁷

⁷⁷ JANÁČEK, J. *Přehled vývoje*. S. 102, 162.

3 ŽIVNOSTENSKÁ SPOLEČENSTVA

Od 13. století až do 19. století cechy dobře plnily svoji funkci. V době habsburské monarchie se ale v důsledku průmyslové revoluce začalo ve velké míře modernizovat a cechy se staly nedostačujícími a zastaralými. Nastala otázka, jakým způsobem by je bylo možné nahradit. Patentem č. 227 z 20. prosince 1859 byl vyhlášen živnostenský řád. Živnostenský řád umožnil vznik sítě živnostenských společenstev, které plynule navázaly na činnost cechů a plně je nahradily.⁷⁸ Živnostenská společenstva byla podle novely živnostenského zákona z roku 1883 povinná. V té době se jich v českém království nacházelo 2015. Členů společenstev bylo více než 187 tisíc.⁷⁹

3.1 ZŘIZOVÁNÍ SPOLEČENSTEV, ČLENOVÉ, ÚČELY

Živnosti se zakládaly tzv. nastoupením. Podle zákona z 15. března 1883, který měnil a doplňoval živnostenský řád, se dělily na živnosti svobodné, řemeslné a koncesované. Svobodnou živnost mohl provozovat každý, kdo o tom informoval příslušný úřad, splňoval všeobecné podmínky a patřil do skupiny živností řemeslných ani koncesovaných. K provozování řemeslné živnosti bylo třeba mít kromě všeobecných podmínek navíc průkaz způsobilosti. Na živnost koncesovanou bylo nutné na žádost získat zvláštní povolení od úřadu – koncesi. K všeobecným podmínkám k založení živnosti patřilo rakouské státní občanství a právo samostatně spravovat jmění. Mezi osoby, které nemohou spravovat svůj majetek vlastní osobou, patřili: „*nezletilí, šílení, zuřiví, blbí, marnotratníci a bankrotáři, pokud konkurs na jejich jmění uvalený trvá.*“⁸⁰ Výše zmíněné osoby mohli provozovat živnost jen v zastoupení náměstka (dílovedoucího) nebo *pachtýře* (nájemce), pokud tak určil zákonný zástupce a příslušný soud. Státní občanství dokládal domovský list. Svěprávnost potvrzoval doklad o plnoletosti nebo prohlášení plnoletosti. Nebylo vyloučeno, aby jedna podnikající osoba provozovala více živností najednou, pokud to odpovídalo zákonem stanoveným podmínkám. Zřízení živnosti mohlo být zakázáno lidem, kteří se nějakým způsobem provinili proti zákonu v majetkových záležitostech a hrozilo u nich, že by mohli podnik zneužít.⁸¹ Obchodní živnosti a tovární podniky nepatřily do skupiny řemeslných živností. Domácí průmysl se mezi živnosti neřadil vůbec. Každá živnost musela být zapsána u živnostenského úřadu v živnostenském

⁷⁸ Živnostenský řád. S. 385-482.

⁷⁹ ADÁMEK, K. *Vývoj živnostenské politiky*. S. 138.

⁸⁰ DOLEJŠ, K. *Živnostenské písemnictví*. S. 122.

⁸¹ Více ke konkrétním případům viz § 5 živnostenského řádu.

rejstříku. Každý živnostník, až na některé výjimky, mohl kdykoli svou činnost zastavit nebo zrušit.⁸²

Živností rozumíme: „každé lidské zaměstnání duševní i tělesné, které pravidelně a za účelem výdělku bývá provozováno.“⁸³ Se slovem živnost byla vždy spojena myšlenka povolání, které poskytovalo příjmy. Živnosti se rozdělovaly podle druhu podnikatelské činnosti na výrobní, obchodní, hospodářské, umělecké a podobně. Slovo živnost rovněž označovalo samotný průmysl. V užším smyslu slova byly pod slovem živnost míněny malé živnosti a řemesla provozovaná v dílnách. Větší tovární výroba byla označována jako velkopřmysl. Nelze však přesně určit, kde byla hranice mezi malými živnostmi, řemesly a velkopřmyslem. Lze jej ale rozeznávat podle toho, zda byly při výrobě používány mechanické stroje poháněné například silou páry nebo vody, či nikoli. Výrobky se ke spotřebitelům dostaly obchodováním. Obchodníci zároveň obstarávali a dodávali suroviny potřebné k výrobě. Ustanovení o živnostech byla upravena živnostenských řádem a jeho novelami, doplněním v podobě ministerských nařízení a dalšími rakouskými říšskými a zemskými zákony. Hlavní normou pro úpravu obchodování byl, mimo jiné zákony a nařízení, Obecný obchodní zákoník ze dne 17. prosince 1862 ř. z., z roku 1863, č. 1. Všechny náležitosti, vztahující se k provozu obchodu a protokolovaných živností musely být zapsány v obchodním rejstříku, který byl veřejný⁸⁴ a vedly ho c. k. krajské soudy. Každá živnost musela být zapsána do živnostenského rejstříku, jež se nacházel pod správou živnostenského úřadu.⁸⁵ Spolčením několika živností stejného oboru vznikala živnostenská společenstva.

Živnostenská společenstva lze zařadit mezi korporace, které živnostenský řád rozděloval na veřejnoprávní a soukromoprávní. Rozdíl mezi nimi tkvěl v tom, že pro vznik veřejnoprávního společenstva musely být schváleny stanovy v souladu s živnostenským řádem. Stanovy byly pravidla, kterými se chod každého společenstva řídil. Byly sepsány pro každé společenstvo a vstupovaly v platnost po schválení žádosti politickým zemským úřadem. Každé společenstvo dbalo na to, aby stanovy byly sepsány v souladu se zákonnými normami. Podle živnostenského řádu musely obsahovat tyto body:

- 1) jméno, sídlo, účel a rozsah společenstva,
- 2) práva a povinnosti členů,

⁸² DOLEJŠ, K. *Živnostenské písemnictví*. S. 121nn.

⁸³ *Tamtéž*. S. 1.

⁸⁴ *Tamtéž*. S. 1n.

⁸⁵ *Tamtéž*. S. 6n.

- 3) ustanovení o hromadě společenstevní,
- 4) problematiku volby delegátů a jejich počet,
- 5) volební postupy,
- 6) působnost představenstva a starosty,
- 7) členy představenstva, porady a řešení záležitostí, usnesení,
- 8) volbu, působnost a funkční období důvěrníků,
- 9) odbory, jejich úkoly, porady,
- 10) poplatky,
- 11) výši poplatků – inkorporační poplatek, poplatek za přípověď a za vyučenou,
- 12) poměr členů společenstva, předpisy pro učednické zkoušky,
- 13) rozhodčí soud,
- 14) správu jmění společenstva,
- 15) pořádkové tresty,
- 16) podmínky účasti osob nepatřících do společenstva na hromadách.⁸⁶

Živnostenská společenstva vznikala organizovaným svazkem několika drobných živnostníků, kteří se zabývali stejnou nebo podobnou činností na území jedné obce nebo i v obcích sousedících. Živnost mohl zřídit kdokoliv buď samostatně, nebo jako tzv. *pachtýř*, jak se tehdy nazýval majitel živnosti, který byl zároveň vlastníkem živnostenského oprávnění. Společenstva zřizoval živnostenský úřad nebo obchodní a živnostenská komora. Tyto úřady byly společenstvům nadřazeny a byly zřízeny za účelem kontroly a dohledu nad společenstvy. Hlavním účelem a cílem společenstev „*jest pěstovati ducha pospolitého, udržovati a zvelebovati čest stavu, jakož i podporovati humanitní, hospodářské a vzdělávací zájmy svých členův a příslušníků.*“⁸⁷ Humanitní zájmy společenstva podporovaly nemocenské a podpůrné pokladny, fondy a pojištění členů. Hospodářské zájmy společenstva prosazovala a vylepšovala zaváděním strojů do výroby, vylepšováním způsobů výroby, zakládáním skladů surovin, záložen a tržnic nebo odstraňováním zařízení, které by mohly narušit poctivou soutěž mezi

⁸⁶ *Živnostenský řád*. S. 440nn.

⁸⁷ *Tamtéž*. S. 396.

společenstvy. Společenstva sloužila k podpoře vzdělání. Pro podporu vzdělávání vydávala odborné časopisy, zakládala učiliště a odborné dílny, pořádala kurzy a výstavy. Společenstva měla udržovat kladné poměry mezi majitelem a jeho pomocníky, proto zřizovala společenské hospody pro zprostředkovávání práce. Měla za úkol udržovat spořádané poměry mezi učedníky, které zajišťovala vydáváním zvláštních předpisů po schválení příslušného úřadu. Zvláštní předpisy stanovovaly, jaký počet učňů mohla mít v porovnání s pomocníky, jaké museli mít učni odborné a náboženské vzdělání. Stanovily dobu učení na 2-4 roky, průběh učednických a tovaryšských zkoušek a dohled společenstva nad těmito úkony. Do kompetence společenstva patřilo potvrzování vysvědčení a vydávání výučních listů. Společenstvo mělo povinnost pečovat o nemocné učně a pomocníky, dohlížet na správný chod učilišť a odborných kurzů. Zřizovalo rozhodčí výbor k projednávání sporů mezi členy společenstva. Každý rok muselo pro statistická šetření vydat zprávu o dění ve společenstvu a podat zprávu o vnitřních poměrech úřadům, jednotě společenstev a obchodní a živnostenské komoře. Následně po nich mohlo požadovat podporu.⁸⁸

Každé společenstvo se skládalo z několika členů. Postavením nejvyšší byl již výše zmíněný majitel společenstva (*pachtýř*), který mohl mít několik pomocníků. Dalšími členy, bez kterých by se společenstva neobešla, byli jednotliví živnostníci a učni, kteří byli dobově nazýváni tovaryši. Ve společenstvu se mohli nacházet další příslušníci, dělníci a pomocné služby podle individuální potřeby. Každému členovi společenstva byl vydán tzv. členský diplom, který potvrzoval přijetí do společenstva. Někteří členové (pomocníci) se nestali členem hned po podepsání smlouvy, ale až ve chvíli, kdy nastoupili do pravidelného výkonu zaměstnání. V situaci, kdy pomocník společenstva musel pracovat v jiném obvodě, než do kterého náleželo jeho společenstvo, zůstal i nadále členem společenstva u jeho zaměstnavatele. Všem členům společenstva příslušelo aktivní i pasivní volební právo. Aktivní i pasivní volební právo měli všichni členové společenstva. Vyloučení z hlasování byli živnostníci, na jejichž jmění byl uvalen konkurs. Dále ti, kterým byla odňata živnost, kteří byli pod opatrovnictvím kvůli duševní slabosti nebo marnotratnictví, a ti, kteří řádně neplatili příspěvky. Být zvolen za rozhodčího mohl být příslušník společenstva, který dosáhl 24 let. Pro právo volit a být volen byla stanovena věková hranice 18 let. Stejná volební práva měly ženy, které patřily do společenstva.⁸⁹

⁸⁸ *Živnostenský řád*. S. 396nn.

⁸⁹ *Tamtéž*. S. 419n.

Členové společenstva se mohli sdružovat do vyšších orgánů. Mohli zřizovat výbory, hromady a pokladny. V případě, že živnostník přestal svou živnost provozovat, mohl i nadále zůstat členem některého z orgánů ve společenstvu. Obvod společenstva určoval politický zemský úřad společně s obchodní a živnostenskou komorou.⁹⁰ Nutno podotknout, že v jednom obvodu nemohla koexistovat dvě společenstva se stejným zaměřením.⁹¹ V místě, kde bylo zřízeno společenstvo se každá živnost, nacházející se v jeho obvodu a splňující podmínky pro společnou činnost, automaticky stala jeho členem. Členství ve společenstvu nebylo závislé na rozhodnutí živnostníka. V případě, že někdo provozoval více živností najednou, musela každá živnost vstoupit do příslušného společenstva. Pokud nastala situace, že přiřazení živnosti k určitému společenstvu bylo sporné, ve věci rozhodoval živnostenský úřad. V souvislosti s členstvím ve společenstvu každé živnosti vyplynula určitá práva, ale i povinnosti. Z povinností se jednalo o nutnost zaplatit vstupní (inkorporační) poplatek, nebo finančně přispívat společenstvu podle toho, jaké výše dosahovala výdělková daň živnostníka. Členem společenstva se živnostník stal tehdy, když získal živnostenské oprávnění.⁹² Výjimku, kdy živnostník nemusel povinně přistoupit ke společenstvu měly živnosti tovární povahy. Neměly povinnost do společenstva přistoupit, ale měly na to právo, pokud jim příslušné společenstvo udělilo souhlas. V případě, že se tovární živnosti přidaly, nabyly stejných práv a povinností jako ostatní plnohodnotní členové.⁹³

Společenstva se mohla spojovat ve vyšší celky, pokud tak určil politický zemský úřad se souhlasem obchodní a živnostenské komory a příslušných společenstev. Politický zemský úřad rozhodoval o vyloučení živnosti ze společenstva v případě, že společenstvo obsahovalo živnosti z různých odvětví. Mohl je přidělovat k jiným, vhodnějším společenstvům, nebo mohl pro tyto živnosti zřídit společenstvo nové. Po přidělení živnosti k novému společenstvu mnohdy docházelo ke změně stanov, za kterou byl odpovědný politický zemský úřad.⁹⁴ Společenstva neměla pravomoc k tomu, aby zakazovala přijímat a zaměstnávat tovaryše, učně a pomocníky. Nebyla oprávněna omezovat provozování živnosti, určovat výši cen a druh výrobků, se kterým měly živnosti obchodovat. Nesměla ani rozhodovat o zavírání živností.⁹⁵ Společenstva si sama určovala začátek i konec pracovní doby. Dohromady musela pracovní doba dávat 8 hodin. Sama

⁹⁰ *Živnostenský řád*. S. 391n.

⁹¹ *Tamtéž*. S. 385nn.

⁹² *Tamtéž*. S. 387nn.

⁹³ *Tamtéž*. S. 390n.

⁹⁴ *Tamtéž*. S. 393nn.

⁹⁵ *Tamtéž*. S. 395n.

si určovala dobu pracovní přestávky, termín a výši vyplácení mzdy a trvání výpovědní lhůty. Vše musel schválit politický zemský úřad se souhlasem obchodní a živnostenské komory.⁹⁶

Politický zemský úřad schvaloval zkušební řády, které stanovovaly průběh mistrovských zkoušek. Cílem mistrovské zkoušky bylo prokázat způsobilost k provádění prací v živnosti, výpočtům nákladů, provozu živnosti, vedení knih a účtů. Zkoušky se konaly před komisí a po úspěšném vykonání mistrovské zkoušky byl zkoušenému přidělen titul zkoušený mistr. Po uplynutí pěti let mohli být v živnosti přítomni učni jen za předpokladu, že se v ní nacházeli i živnostníci s úspěšně složenými mistrovskými zkouškami.⁹⁷ Společenstva vybírala od jednotlivých živností poplatky za přijetí (inkorporační) a od učedníků poplatky za přípověď a za vyučenou. Nemajetné členy od poplatku za přijetí (přípověď), za vykonanou zkoušku a za vyučenou mohla na žádost zákonných zástupců učně osvobodit, pokud prokázali svoji chudobu. Za vybírání učednických poplatků ručil učební pán. Živnostníci, kteří byli ze společenstva vyloučeni a přidali se k jinému, byli osvobozeni od inkorporačního poplatku ve výši, kterou zaplatili u společenstva předchozího. Výši poplatků stanovila společenstevní hromada a schvaloval ji politický zemský úřad. Pokud hromada určila poplatky příliš vysoké, bylo v pravomoci politického zemského úřadu naříditi jejich snížení. Nejvíce tři čtvrtiny inkorporačních poplatků za rok byly vynaloženy na běžné výdaje společenstva, zbytek byl uložen. Polovina úřednických poplatků byla určena na podporu vzdělávání učedníků. Ostatní peníze se rozdělily mezi členy společenstva podle výdělkové daně nebo podle toho, jak předem určily stanovy. Příjmy a pořádkové pokuty vymáhal správní pořad.⁹⁸ Společenstva měla v určitých případech právo odvolat se proti rozhodnutí živnostenského úřadu a dalším instancím nebo k nejvyššímu správnímu soudu v předem určených lhůtách.⁹⁹ Každý rok muselo společenstvo předložit živnostenskému úřadu zprávu o výroční hromadě, volbě představenstva a závěrečný účet o příjmech a výdajích společenstva, který musel podepsat starosta a dva výbory.¹⁰⁰ V případě, že se živnostenská korporace přeměnila na společenstvo, získalo společenstvo její jmění. Když se živnostenská korporace zcela rozpadla, jmění bylo věnováno obci, ve které korporace sídlila. Obec nabyté jmění využívala pro rozvoj živnostenských zájmů, například zřizováním nových učilišť. O rozdělování jmění mezi společenstvy rozhodoval

⁹⁶ *Živnostenský řád*. S. 402.

⁹⁷ *Tamtéž*. S. 400nn.

⁹⁸ *Tamtéž*. S. 403nn.

⁹⁹ *Tamtéž*. S. 415nn.

¹⁰⁰ *Tamtéž*. S. 418n.

politický zemský úřad. Pokud se nahromadilo více jmění, než bylo třeba na pokrytí nutných výdajů, společenstvům z toho vyplývala povinnost jmění uložit pro hmotné zajištění sirotků.¹⁰¹

3.2 ORGÁNY SPOLEČENSTEV, ŽIVNOSTENSKÉ INSTITUCE A SPRÁVA

3.2.1 POKLADNY A FONDY

Nemocenské a podpůrné pokladny zajišťovaly bezplatnou lékařskou pomoc, poskytovaly léky a vyplácely pohřebné. Usnesení živnostenského řádu určovalo výši nemocenského příspěvku, dobu jeho vyplácení a pohřební příspěvek. O výši příspěvků se jednalo v hromadě společenstva a musel ji schválit politický zemský úřad. K pojištění mohl být navíc zřízen podpůrný fond.¹⁰² Součástí podpůrných fondů byly věnování a pokuty. Fondy z části nebo plně nahrazovaly příspěvky chudých členů.¹⁰³ Pro každou pokladnu musely být sepsány stanovy obsahující jméno, účel, sídlo pokladny, předpisy o členství, výši příspěvku, podmínky vyplácení pojištění, informace o představenstvu, dozorčím výboru, valné hromadě a další předpisy. Pokladnu spravovalo zvláštní představenstvo a valná hromada. Kontrolu nad správou pokladny vykonával dozorčí výbor. Pokladny každým rokem sestavovaly účetní uzávěrku, která se skládala z provozovacího účtu, výkazu jmění a výkazů o změnách pojištění. Výkazy se vždy k 31. březnu předkládaly dozorčímu úřadu ke kontrole. Pokladniční rok byl stejný jako rok kalendářní. Pokladny vyrovnávaly rozdíly rezervním fondem nebo zvýšením členských příspěvků. Na hospodaření pokladny dohlížel živnostenský úřad.¹⁰⁴ Členové společenstva byli povinni do nemocenské pokladny odvádět pravidelné příspěvky. Příspěvek pomocníků nesměl převyšovat více než 3 procenta mzdy. Pokladna zanikala se zánikem společenstva a pokrývala případné dluhy a výdaje se zánikem spojené.¹⁰⁵

¹⁰¹ *Živnostenský řád*. S. 447nn.

¹⁰² *Tamtéž*. S. 406.

¹⁰³ *Tamtéž*. S. 412n.

¹⁰⁴ *Tamtéž*. S. 407nn.

¹⁰⁵ *Tamtéž*. S. 431nn.

3.2.2 SPOLEČENSTEVNÍ HROMADA

O řádný chod společenstva se starala: společenstevní hromada, společenstevní představenstvo (výbor v čele se starostou), starosta společenstva a důvěrníci.¹⁰⁶ Společenstevní hromada se skládala ze všech členů, kteří měli právo volit. Každý musel volit osobně. Nebylo možné volit pomocí plnomocníka. Mezi členy hromady museli být delegáti, kterých bylo minimálně pět procent všech členů společenstva a alespoň třikrát více než členů představenstva. Součástí hromady byl stanovami určený počet pomocníků z výboru pomocnické hromady. Jednání svolával starosta, jeho náměstek a živnostenský úřad nejméně jednou ročně s přesně určeným časem a místem konání. Oznámení o jednání musel vydat alespoň 3 dny předem. Usnesení hromady bylo přijímáno za souhlasu nadpoloviční většiny přítomných.¹⁰⁷ Hlavní povinností hromady bylo hájit prospěch živnostníků, volit představenstvo a členy rozhodčího výboru. Schvalovat účetní uzávěrky, rozhodovat o změnách učilišť, rozhodovat o existenci nemocenských pokladen, o učednických, tovaryšských a mistrovských zkouškách a délce učební doby. Hromada vydávala usnesení o stanovách a jejich změnách, stanovovala začátek a konec pracovní doby, přestávky, dobu a výši vyplácení mzdy a výpovědní lhůtu. Stanovovala příspěvky z podpůrných fondů, rozhodovala, zda společenstvo přistoupí do společenstevního svazu nebo z něj vystoupí a určovala, jak nakládat se jměním.¹⁰⁸

3.2.3 PŘEDSTAVENSTVO

Představenstvo se skládalo z výboru, starosty a náměstka, který starostu zastupoval. Úřad trval 3 roky a členové mohli být zvoleni opětovně. Starostu s náměstkem volila hromada společenstva nadpoloviční většinou hlasů. Pokud nebylo dosaženo nadpoloviční většiny hlasů, vybrali se dva zástupci s nejvyšším počtem hlasů. Pokud nastala situace, že počet hlasů byl stejný, rozhodoval los. Nově zvolený starosta a náměstek musel být oznámen živnostenskému úřadu. Starosta a náměstek zastupovali společenstvo navenek, vedli správu, dohlíželi na společenstvo a podepisovali spisy. Další úkoly a práva starostovi přidělovaly stanovy. Představenstvo dosazovalo a propouštělo pomocné zřízení. Výbor společenstva se skládal z určitého počtu členů a náhradníků. Členy výboru volila hromada tak, aby u společenstev tvořících různé živnosti byly zastoupeni členové všech druhů živností. Starosta schůze výboru svolával a předsedal jim. Působnost představenstva se odehrávala v činnostech, které

¹⁰⁶ *Živnostenský řád*. S. 419.

¹⁰⁷ *Tamtéž*. S. 420n.

¹⁰⁸ *Tamtéž*. S. 422nn.

nenáležely hromadě ani jiným orgánům společenstva. Představenstvo dohlíželo na naplňování cílů společenstva a pravidelně podávalo zprávu hromadě.¹⁰⁹ V ruku představenstva byla disciplinární moc. Disciplinární moc se vztahovala na všechny členy, které ke společenstvu náleželi. V případě, že některý z členů porušil předpisy, mohlo mu představenstvo uložit přiměřený pořádkový trest ve formě důtky nebo peněžité pokuty do výše 10 zlatých (20 korun). Případy, kdy představenstvo mohlo uložit pořádkový trest podrobněji určovaly stanovy jednotlivých společenstev.¹¹⁰

3.2.4 POMOCNICKÁ HROMADA

Pomocnická hromada si volila starostu a náměstka. Stanovy určovaly počet členů výboru a jejich náhradníky. Členové pomocnické hromady byly voleni na 3 roky. Zvolení členové byli oznámeni živnostenskému úřadu a představenstvu. Pomocnická hromada se skládala ze všech pomocníků (tovaryšů a řemeslnických dělníků), kteří měli aktivní volební právo. Pokud měla valná hromada více než 500 pomocníků, bylo třeba zvolit také delegáty, kterých muselo být stejně jako u hromady společenstevní. Minimálně se jednalo o 5 procent pomocníků. Muselo jich být třikrát více než členů pomocnického výboru. První jednání hromady svolával živnostenský úřad. Další jednání byla minimálně jednou do roka svolávána starostou. Odehrávala se i častěji, pokud k tomu dalo souhlas představenstvo.¹¹¹ Mezi kompetence pomocnické hromady patřilo projednávat a hájit zájmy pomocníků, volit starostu a náměstka, členy výboru a jejich náhradníky, volit členy rozhodčího výboru, představenstva, dozorčího výboru a dalších orgánů. Tvořit stanovy pomocnické hromady, schvalovat předpisy týkající se pracovní doby a přestávek. Vydávat ustanovení o mzdách a výpovědní lhůtě a vybírat příspěvky pro vlastní činnost. Pomocnická hromada nezastupovala zájmy učňů. Ke schválení usnesení o příspěvcích byla třeba dvoutřetinová většinová shoda přítomných hlasujících a musely být schváleny živnostenským úřadem. Pomocnická hromada každoročně živnostenskému řádu předkládala zprávu o výroční hromadě a volbách. Závěrečný účet musel být podepsán starostou a dvěma výbory. Výbor pomocnické hromady obstarával běžně záležitosti a radil se o věcech, o kterých hromada rozhodovala. Stanovy určovaly obor působnosti a počet členů a náhradníků ve výboru.¹¹²

¹⁰⁹ *Živnostenský řád*. S. 424nn.

¹¹⁰ *Tamtéž*. S. 438nn.

¹¹¹ *Tamtéž*. S. 426nn.

¹¹² *Tamtéž*. S. 428nn.

3.2.5 ROZHODČÍ VÝBOR

Pro řešení sporů byl zřizován rozhodčí výbor. Počet členů, jejich volba a trvání úřadu stanovily zvláštní stanovy, které schvaloval politický zemský úřad. V rozhodčím výboru měl být stejný počet členů jako mělo společenstvo majitelů a pomocníků. V čele výboru stál předseda a v jeho zastoupení náměstek, které si ze svých řad zvolili členové výboru nadpoloviční většinou hlasů. Spory mohly být vyřešeny dvojím způsobem – narovnáním nebo nálezem. Pro ukončení sporu první formou musel být přítomen předseda, náměstek a dva rozhodčí (jeden z řad majitelů, druhý z řad pomocníků). Narovnání se zapisovala do protokolů, které podepisovaly obě sporné strany a dostaly o tom písemné potvrzení. Nálezy se vyhlášovaly za přítomnosti předsedy a čtyř rozhodců (dva z řad majitelů, dva z řad pomocníků). Rozhodnutí bylo vyneseno při většinové shodě. V případě, že by došlo k nerozhodnému počtu hlasů, konečný výsledek pomohl převážit hlas předsedy. Od výboru bylo možné se odvolat k řádnému soudu ve lhůtě do osmi dnů od vydání rozhodnutí. Rozhodčí výbor rozhodoval v pracovních, úřednických a námezdních sporech.¹¹³

3.2.6 ŽIVNOSTENSKÝ ÚŘAD

Na společenstva dohlížel živnostenský úřad, který se nacházel v obvodě, ve kterém mělo sídlo představenstvo společenstva. Živnostenský úřad rozhodoval o stížnostech a zřizoval zvláštní komisaře pro výkon dozoru nad společenstvem. Komisař dohlížel, zda společenstvo jednalo v souladu se zákonem a stanovami, měl právo nahlížet do knih, účtů, seznamů a zápisů společenstva a musel mu být umožněn přístup do pokladny. Živnostenský úřad byl oprávněn ukládat pokuty až do výše 100 K starostům společenstev, kteří neuposlechli úřední příkaz nebo nařízení, nebo se dopustili hrubého porušení povinností. Pokud došlo k porušení povinností, mohl živnostenský úřad zastavit činnost společenstva, zbavit členy funkcí a vyhlásit nové volby. Společenstva musela živnostenskému úřadu každoročně zasílat zprávy a účetní uzávěrky, které živnostenský úřad dále přeposílal živnostenskému instruktorovi k nahlédnutí a přezkoumání. Dokumenty, které byly posouzeny jako archiválie a rozhodlo se o jejich trvalém uložení, odevzdalo společenstvo místně příslušnému archivu nebo muzeu.¹¹⁴ Ministr obchodu společně s ministrem vnitra zřizoval potřebný počet instruktorů. Úkolem instruktorů bylo poskytovat poradenství a napomáhat společenstvům v naplňování vlastních cílů. Společenstva

¹¹³ *Živnostenský řád*. S. 436nn.

¹¹⁴ *Tamtéž*. S. 442nn.

byla povinna podávat instruktorům zprávy o chodu a dovolila jim nahlížet do svých knih, účtů a podobně. Instruktoři byly podřízeni ministrovi obchodu, který jim zadával pokyny.¹¹⁵

3.2.7 SPOLEČENSTEVNÍ JEDNOTY

Společenstva z různých územních celků (např. okres, země) se mohla spojit podle území v teritoriální jednoty nebo podle druhu činnosti v jednoty odborové. Jednoty se mohly dále sdružovat do jednot vyššího řádu. Každá jednota měla, stejně jako každé společenstvo, své orgány, mezi které patřila jednotenská hromada a výbor jednoty. Každá jednota musela mít svého starostu. Hromada jednoty se skládala ze zástupců společenstev a scházela se jednou ročně. Ze svých členů volila výbory jednoty na období 3 let. Stanovy určovaly počet členů výboru a jejich náhradníků. Výbor byl výkonným orgánem hromady a ze svých členů si volil starostu a náměstka na funkční období 3 let. Výdaje jednoty se rozdělovaly mezi jednotlivá společenstva.¹¹⁶

Na počátku 70. let začaly vznikat živnostenské jednoty, které sdružovaly společenstva na větším území, než byly obce. Jejich úkolem bylo koordinovat šíření odborného vzdělávání živnostníků pořádáním přednášek, diskusí, výuky, zakládání muzeí a čtení odborných publikací. Měly fungovat jako poradní orgán a byly rovněž prostředníkem společenstev a správních a zákonodárných sborů. Problém spočíval v tom, že jednoty byly rozesety na velkém území, proto měly všechny být sjednoceny pod jednu centrální instituci – Jednotu ku povzbuzení průmyslu v Čechách, která z nich byla nejdříve. Jednota měla koordinovat všechny akce, protože z její iniciativy myšlenka na povzbuzení průmyslu vznikla. V následujících letech však jednota neobhájila svoji pozici, neboť se situace v podnikání nikterak zvláště nezlepšila. Důležitým a vlivným spolkem byla také Řemeslnicko-živnostenská beseda se sídlem v Praze. Na živnostnických sjezdech se hovořilo o vytvoření ústřední organizace, která by situaci v podnikání zlepšila. Organizace s celozemskou působností vznikla pod názvem Živnostenská jednota pro království České v listopadu roku 1894 v Praze. Instituce měla hájit zájmy živnostníků, prosadit je v politice a v ekonomicko-sociální oblasti, rozšířit volební práva do komor, zajistit pojištění a úpravy živnostenského řádu. Výbor spolku čítal deset členů, z nichž polovina byla z Prahy a druhá polovina z míst ležících mimo Prahu. Jednota vydávala časopis *Živnostník*. I zde se objevily problémy. Jednota byla zřízena na základě

¹¹⁵ *Živnostenský řád*. S. 444nn.

¹¹⁶ *Tamtéž*. S. 449nn.

spolkového zákona, nikoli na pevných základech živnostenského řádu. Jednání jednoty se účastnilo málo osob, proto některá probíhala opakovaně a spolek se skládal jen z přibližně 140 členů. V listopadu roku 1900 jednota oznámila konec činnosti a v lednu roku 1901 byla rozpuštěna.¹¹⁷

Snahy o vybudování ústřední instituce, která by bojovala za prosazení živnostníků neustaly ani tehdy. Další instituce měla být zřízena na základě živnostenského řádu a měla do ní vstupovat celá společenstva, na rozdíl od jednotlivých živnostníků. V červnu roku 1893 padly první návrhy na zřízení společenstevní jednoty. Podmínky pro její fungování podala Řemeslnická beseda. Vznik instituce podpořila i Jednota ku povzbuzení průmyslu a o rok později v říjnu, byly schváleny stanovy. Oficiálním názvem se stala Zemská jednota řemeslnických a živnostenských společenstev pro království České a v červenci roku 1895 v Praze byla oficiálně založena. Dle znění živnostenského řádu pro vznik jednoty stačilo sloučit 3 společenstva. Zakládající výbor, složený z 18 členů a několika náhradníků ale určil, že jednota bude obsahovat nejméně 100 společenstev. Orgánem jednoty byla valná hromada, výbor a předsednictvo, několik pomocných orgánů a několik komisí. Společenstva jednotě odváděla členské příspěvky ve výši 10 krejcarů za každého člena a jednou za rok odevzdávala seznam členů. Administrativu prováděla kancelář složená ze tří úředníků a jednoho tajemníka. Jednota od roku 1897 vydávala vlastní tisk pod názvem *Věstník Zemské jednoty řemeslnických a živnostenských společenstev v království Českém*, který vycházel každých 14 dní. V roce 1904 se přejmenoval na *Český řemeslník*. Na konci 19. století bylo v Českém království více než 1 300 českých společenstev a z toho jenom 272 bylo v roce 1899 členem Zemské jednoty.¹¹⁸

¹¹⁷ BRABENCOVÁ, J. K otázce vývoje. S. 43nn.

¹¹⁸ *Tamtéž*.

3.3 ČESKÉ ŽIVNOSTNICTVO V 19. A 20. STOLETÍ

V roce 1897 se konaly volby do parlamentu. Ke čtyřem volebním kuriím (kurie velkostatkářů, obchodních a živnostenských komor, městská, venkovská) byla přidána pátá kurie, tzv. všeobecná. V páté kurii mohli volit voliči všech čtyř kurií, a navíc všichni muži, kteří bydleli minimálně šest měsíců před konáním voleb v obci, ve které chtěli volit, byli svéprávní a dosáhli požadovaného věku. Tuto kurii mohli dobře pro svůj prospěch využít živnostníci, neboť své působení ve veřejnoprávních orgánech nepovažovali za dostatečné.¹¹⁹

Živnostníci si v roce 1894 prosadili založení Živnostenské jednoty pro království České, která fungovala jako politický spolek. Byli to právě živnostníci, kteří nejlépe znali problémy spojené s podnikatelskou činností a do té doby byly jejich zájmy hájeny pouze nepřímo prostřednictvím poslanců z jejich hlasů zvolených v kurii obchodních a živnostenských komor, obcí a politických stran. Živnostenský spolek neměl příliš valné výsledky. Vedle něj existovala nepolitická organizace zřízená v souladu se zněním živnostenského řádu, která působila po celé zemi pod názvem Zemská jednota řemeslnických a živnostenských společenstev v království Českém. Jednota se snažila o zastoupení živnostníků ve větším počtu v říšské radě a prosadila, že Národní strana svobodomyšlná, tzv. mladočeši v následujících volbách zařadili na svou kandidátku členy z řad živnostníků, kteří byli součástí strany mladočechů a měli být Jednotou vybráni z návrhů živnostenských společenstev. Kandidáti byli vybíráni z 960 společenstev a každé z nich mělo Jednotě poslat jedno jméno. Ze všech kandidátů jich Jednota vybrala pět a strana mladočechů schválila kandidaturu dvou živnostníků. Z výsledků voleb však vyplývá, že ve skutečnosti jich kandidovalo mnohem více. Mezi živnostníky se začalo mluvit o tématech, které by se prostřednictvím zvolených kandidátů snažily prosadit v říšské radě. Vše se odrazilo i v odborných časopisech a denním tisku.¹²⁰

Volby probíhaly od 12. do 22. března a živnostníci získali 29 ze 425 mandátů. Přestože měli živnostníci ve volbách konaných v roce 1897 konečně své zastoupení a získali několik křesel, což lze považovat za úspěch, jejich vliv v poslanecké sněmovně se nijak výrazněji nezměnil oproti situaci před volbami.¹²¹

V průběhu 19. století se v habsburské monarchii začaly výrazně reformovat všechny oblasti společenského života. Nejcitelněji se reformy promítly v ekonomice. Při zavádění reform v sociální, státoprávní a ekonomické oblasti přišla řada i na otázku emancipace

¹¹⁹ BRABENCOVÁ, J. České živnostnictvo. S. 131nn.

¹²⁰ *Tamtéž.*

¹²¹ *Tamtéž.*

živnostenských stavů. Na konci 60. a na začátku 70. let se živnostníci museli potýkat s novým problémem, kterým byl rozvoj továrního průmyslu. Rozdíl tovární a řemeslné výroby nestanovil zákon, ovšem obecně se tovární způsob výroby v Předlitavsku vymezoval tak, že k němu byly zapotřebí stroje k pohonu (parní stroj). Výrobky v továrnách se zhotovovaly především na sklad, počet zaměstnanců byl větší než 20 a podobně. Živnostník malovýrobce vyráběl sám nebo s několika málo spolupracovníky na objednávku, bez použití pohonných motorů. Instituce, které dosud zastupovaly živnostníky, se zdály být nedostatečné. Živnostníci proto začali usilovat o vytvoření zcela nové instituce, která by reprezentovala jejich zájmy, zvýšila efektivitu výroby, prosadila živnostníky jako samostatnou sociální skupinu a zlepšila jejich sociální postavení ve společnosti. Na počátku 19. století stála řemeslná výroba před nelehkým úkolem. Drobní řemeslníci museli čelit změnám, které hrály do karet spíše tovární výrobě ve velkých závodech. Zdokonalila se výrobní technika, pracovní postupy, výroba se obecně zrychlila a zlevnily se komunikační prostředky.¹²²

Živnostenským řádem se zavedla živnostenská svoboda a bylo definitivně zrušeno cechovní zřízení, které spolu se nesvobodným podnikáním bránilo rozvoji průmyslové výroby. V souladu s ustanoveními Hlavy VII. živnostenského řádu začala vznikat živnostenská společenstva, a to dvojnásobným způsobem: 1) přeměnila se z cechu nebo 2) vznikla přímým zřízením. Společenstva byla tvořena z živnostníků, kteří v obci nebo ve vedlejších obcích vlastnili stejnou nebo příbuznou živnost. Cechy, které se nepřeměnily ve společenstva v souladu s živnostenským řádem, existovaly i nadále, ale mohly fungovat jen jako soukromá skupina živnostníků vyloučená z veškerého rozhodování o živnostenských záležitostech. Na společenstva dohlížely úřady 1. a 2. instance, které byly všechny podřízeny c. k. ministerstvu obchodu. Jako poradní orgán sloužily společenstvům obchodní a živnostenské komory. Základním úkolem společenstev bylo stejně jako u předchozích cechů: „*podporovat stavovské zájmy svých členů (samostatných živnostníků) a příslušníků pomocných sil i zájmy týkající se živnostnictva jako celé sociální skupiny.*“¹²³ Společenstva měla být činná v oblasti organizace, vzdělávání, v oblasti humanitární a hospodářské, ovšem povinnou byla jen organizační činnost. Každý, kdo zakládal živnost, musel při podávání žádosti zaplatit inkorporační poplatek, jehož zaplacením se živnostník automaticky stával členem společenstva. V případě, že provoz živnosti nebyl povolen, inkorporační poplatek byl úřadem navrácen. V některých oblastech byl velmi malý počet živnostníků, proto zde společenstva nemohla

¹²² BRABENCOVÁ, J. K otázce vývoje. S. 43nn.

¹²³ *Tamtéž.* S. 45.

vzniknout, neboť by jejich vznik postrádal význam. Pro podporu živností a řemesel byly vzneseny požadavky na opětovné zavedení průkazu, který povoloval provoz živnosti, nově s platností i pro tovární podniky, obchod, hostinské živnosti a podobně. Cílem bylo zakázat podomní prodej, odstranit práci ve věznicích, omezit prodej výrobků řemeslníkům, odstranit výprodeje a prodej na splátky, rozdělit obchodní a živnostenské komory a zřídit řemeslnické komory.¹²⁴

V roce 1892 byla zahájena pomocná akce živnostenská, která se měla rozvíjet ve třech směrech. Mělo dojít k vylepšení techniky, k používání lepších nástrojů, přístrojů a pomůcek. Měla být vylepšena organizace, podporována výtěžková a hospodářská společenstva, výuka účetnictví a ve třetí rovině mělo být zajištěno kvalitnější studium a lepší výuka učňů. V roce 1898 zřídila pražská komora Technologické průmyslové muzeum, které sdružovalo poradnu pro živnostníky, pořádalo odborné přednášky a kurzy napříč různými obory a vystavovalo motory.¹²⁵

Od 80. let 19. století se objevovalo čím dál více žádostí a stížností ohledně složité situace živnostníků. Nelehkou situaci této sociální kategorie společnosti řešil denní tisk a časopisy, které podporovaly petice předložené z iniciativy poslanců a živnostenských institucí, jako byly obchodní a živnostenské komory nebo Zemská živnostenská komise. Problematika se probírala na živnostenských sjezdech i v zákonodárných sborech se snahou přijít s nějakým řešením.¹²⁶

K nepříznivému vývoji přispěla konkurence ze strany věznic. Většina vězňů byla povinna vykonáváním trestanecké práce. Vězni měli být rozděleni na základě vlastní kvalifikace. Výdělek z trestaneckých prací připadal státu. V případě, že byl vězeň pilný a pracoval nad denní normu, mohl mu připadnout tzv. nadvýdělek. Část nadvýdělku pracující vězeň dostal na přilepšení, které bylo určeno na zpestření stravy a nákup některých předepsaných věcí (mýdlo, knihy, papír). Z těchto prostředků mohl vězeň rovněž podporovat svou rodinu. Druhá část výdělku mu byla spořena a vyplacena po propuštění. Mnohé věznice, mimo jiných profesí, provozovali své vlastní řemeslnické dílny (například dílny truhlářů, zámečnicků, obuvníků, krejčích), které sloužily jednak pro vnitřní účely, ale také pro soukromé účely zaměstnanců věznice. Řemeslnické dílny vyráběly pro nadřízené úřady nebo

¹²⁴ BRABENCOVÁ, Jana. K otázce vývoje. S. 43nn.

¹²⁵ *Tamtéž.*

¹²⁶ BRABENCOVÁ, J. Trestanecká práce. S. 113nn.

na objednávku pro některou státní instituci (např. armáda). Trestanci se pronajímali na práci soukromým podnikatelům.¹²⁷

Tato výroba vzbuzovala protesty maloživnostnictva. Živnostníci se snažili o omezení nebo úplné odstranění řemeslné výroby ve věznicích, neboť v ní působilo velké množství vězňů a živnostníci tak přicházeli o možnost získávat zakázky. V průběhu několika let se na návrhy živnostenských a řemeslnických společenstev několikrát jednalo o úplném zrušení řemeslnické práce v trestnicích. Většina nadějí, kterou živnostníci vkládali do svých stížností a petic se omezila pouze na doporučení k omezení konkurence práce ve věznicích, aby se předešlo protestům živnostníků. Ani levné pracovní síly nemohli živnostníci řádně využít, protože trestanci bývali najímáni spíše většími firmami nebo byli povoláni k namáhavé a nebezpečné práci, ke které byl určen větší počet lidí, jako byly například výstavba vodních děl. Trestanecká práce konkurovala živnostníkům hlavně v nejbližším okolí věznice, ale v případě větších věznic s větší výrobou mohla trestanecká práce zasahovat do práce živnostníků i na větším a vzdálenějším území. Nutno podotknout, že i kdyby došlo k omezení nebo i úplnému zrušení trestanecké práce, sociální status živnostníků by se nijak zvlášť nezměnil, neboť existovali významnější faktory, které jej ovlivňovaly. V některých oborech byla situace opravdu špatná. Týkalo se to zejména tkalců, ševců, krejčích a podobných domácích činností.¹²⁸

3.4 ŽIVNOSTENSKÉ ŠKOLSTVÍ

Jak ve své knize píše Václav Schuster: „*Otázka učednická jest v podstatě otázkou výchovy dorostu řemeslnického.*“¹²⁹ Vzdělání a výchova učedníků nebyla možná bez toho, aniž by k ní přispěla škola a mistrovská dílna.¹³⁰ Toho si bylo vědomo i ministerstvo vyučování, které v roce 1855 zveřejnilo základní požadavky, na kterých by měla být postavena všeobecná večerní nebo nedělní výuka na samostatných nižších reálných školách jako pokračovací studium se specializací pro průmyslové a technické obory. Mělo se jednat o studium doplňující vzdělání tovaryšů. Tyto požadavky však nebyly uvedeny do praxe, neboť proti nim s výhradami vystoupila pražská komora.¹³¹ Od roku 1897, po vydání novely živnostenského řádu se stala pravidelná účast v živnostenské pokračovací škole povinnou pro všechny učně, kteří studium ještě neabsolvovali.¹³² Vydáním novely v roce 1907 se povinné studium vztahovalo na všechny

¹²⁷ BRABENCOVÁ, J. Trestanecká práce. S. 113nn.

¹²⁸ *Tamtéž.*

¹²⁹ SCHUSTER, V. *Otázka učednická.* S. 5.

¹³⁰ *Tamtéž.*

¹³¹ BRABENCOVÁ, J. Vývoj živnostenského školství. S. 236nn.

¹³² SCHUSTER, V. *Otázka učednická.* S. 11.

učně a pomocníky do 18 let. Novela se nově týkala i všech žen, pokud pro ně nebyla zřízena samostatná pokračovací škola.¹³³ V momentě, kdy byla uzavřena smlouva mezi mistrem a učedníkem následovala zkušební doba, která obvykle trvala nejvíce 2 měsíce. Po uplynutí zkušebního období se z chlapců, či dívek stal řádný učedník/učednice. Odbornou přípravu učedníka obvykle doplňovala právě pokračovací škola, která v budoucnu zajišťovala učedníkovi vydání výučního listu.¹³⁴ Po ukončení učební doby vystavovalo představenstvo společenstva za předpokladu, že mělo k dispozici učební vysvědčení, vysvědčení z pokračovací průmyslové školy, vysvědčení o učňovské zkoušce a výuční list. U řemeslných živností se po složení tovaryšské zkoušky udílel tovaryšský list.¹³⁵ Učení vysvědčení dostal učeň od svého pána při zániku učebního poměru. Učeň v tu dobu ještě nebyl řádně vyučen. Vysvědčení podávalo informace o době učení, o chování učně a o jeho nabytých dovednostech. Výuční/tovaryšský list (u řemeslných živností) vydávalo představenstvo při ukončení celého procesu učení na základě jednotlivých vysvědčení.¹³⁶ Pomocník je pracovník s výučním listem, pracovník s tovaryšským listem se nazývá tovaryšem.¹³⁷ Z živnostenských kruhů vznikl v roce 1901 první návrh na zřízení zemské živnostenské rady. Živnostenská rada měla dva obory působnosti. Za prvé se měla starat o zvelebování živností a na druhé straně měla působit jako poradní orgán. Organizace a hlavní úkoly rady vychází z ustanovení živnostenského řádu a samotná rada vznikla na základě výsledků voleb živnostenských společenstev. Živnostenská rada působila v záležitostech společenstev, zejména se starala o výchovu učňů.¹³⁸

Mezi zakladatele nových průmyslových škol patřily takové instituce, které měly zájem na zvýšení kvality podnikání v nějaké oblasti. Jednalo se o živnostenské spolky, obchodní a živnostenské komory, obce a města a Jednotu ku povzbuzení průmyslu v Čechách. V 60. letech existovali dvě hlavní instituce, které usilovaly o vylepšení stavu odborných a průmyslových škol v Čechách. Jednalo se o Jednotu ku povzbuzení průmyslu v Čechách a pražskou Obchodní a živnostenskou komoru.¹³⁹ Nejstarší průmyslové školy v českém království zakládala Jednota ku povzbuzení průmyslu v Čechách (nedělní škola na Zbraslavi v roce 1835, v roce 1836 na Křivoklátě a o tok později v Praze).¹⁴⁰ Komora se na rozvoji školství angažovala zejména kvůli přesvědčení, že pokud má české řemeslo a průmysl

¹³³ Věstník Jednoty. S. 530nn.

¹³⁴ JIRÁNEK, T. Učedník – mučedník? S. 131.

¹³⁵ PEVNÝ, R. Světlo a stín. S. 65nn.

¹³⁶ GRUBER, J. *Nejnovější pokusy*. S. 46n.

¹³⁷ PEVNÝ, R. Světlo a stín. S. 65nn.

¹³⁸ SCHUSTER, V. *K otázce zřízení zemské živnostenské rady*. S. 4nn.

¹³⁹ BRABENCOVÁ, J. Vývoj živnostenského školství. S. 236nn.

¹⁴⁰ ADÁMEK, K. *Vývoj živnostenské politiky*. S. 61.

konkurovat zahraničním firmám, je třeba mít teoreticky i prakticky vzdělané pracovníky. Pražská obchodní komora spolu se Jednotou se zasloužila na vzniku nedělní a večerní průmyslové a řemeslnické pokračovací školy, která vznikla v roce 1863 ze školy pražské.¹⁴¹ I živnostenské vzdělávání učedníků mělo své nedostatky, na jejichž odstraňování se podílela i živnostenská společenstva.¹⁴² Živnostenská společenstva měla ve svých předpisech komplexně upravovat učednickou otázku, neboť v ustanoveních živnostenského řádu byla projednána jen obecně. Společenstva měla rovněž pravomoci dohlížet na dodržování předpisů týkajících se učedníků.¹⁴³

O několik let později škola zavedla pravidelné vyučování, což položilo základy k tomu, aby v roce 1867 vznikla první průmyslová škola. Umělecká škola se studovala dva roky a dalo se zde vzdělávat v umělecko-průmyslových oborech, stavitelství nebo strojírenství. Součástí školy byla pokračovací živnostenská škola pro méně pokročilé, po jejímž vzoru začaly ve velmi hojném množství vznikat další obdobné školy průmyslového zaměření, které byly velmi vyhledávané. Zájem o tento druh vzdělání stále stoupal, a proto byly zakládány další a další školy podobného zaměření.¹⁴⁴ Průmyslová škola podle schůze správního komitétu v roce 1880 získávala finanční prostředky ze zemského fondu, pražské obce, od průmyslové jednoty a obchodní komory a ze školního.¹⁴⁵ V roce 1882-1883 byla průmyslová škola podporována zemskými financemi, hlavním městem Prahou, úrokovým výnosem ze školních fondů Jednoty, školním a příspěvkem pražské obchodní komory.¹⁴⁶ O zvelebování pokračovacích škol se zasloužila a byla „*horlivě nápomocna*“¹⁴⁷ i živnostenská společenstva, mimo jiné, zvýšením svých příspěvků.¹⁴⁸

V roce 1872 byla založena obchodní akademie v Chrudimi.¹⁴⁹ Nezanedbatelnou roli mezi naučnými institucemi hrála i muzea, neboť: „*Musea tato jsou netoliko školami dospělého průmyslnictva a obchodnictva, ale také obecnstva, razí cestu vývoji výroby a šíří také v obecnstvu znalost dokonalé, umělé práce, tříbí jeho vkus a tak přispívají k hojnějšímu odbytu výrobků dokonalých.*“¹⁵⁰ Na založení umělecko-průmyslového muzea v Praze se podílela

¹⁴¹ BRABENCOVÁ, J. Vývoj živnostenského školství. S. 236nn.

¹⁴² SCHUSTER, V. *Otázka učednická*. S. 19.

¹⁴³ *Tamtéž*. S. 41nn.

¹⁴⁴ BRABENCOVÁ, J. Vývoj živnostenského školství. S. 236nn.

¹⁴⁵ *Jednatelská zpráva I*. S. 33.

¹⁴⁶ *Jednatelská zpráva 50* S. 31.

¹⁴⁷ *Tamtéž*. S. 37.

¹⁴⁸ *Tamtéž*. S. 37, 40.

¹⁴⁹ ADÁMEK, K. *Vývoj živnostenské politiky*. S. 84.

¹⁵⁰ *Tamtéž*. S. 87.

pražská obchodní a živnostenská komora. V roce 1896 s povolením českého sněmu bylo nově založeno průmyslové muzeum v Chrudimi pro východní Čechy.¹⁵¹

3.5 DOKUMENTY VZNIKLÉ Z ČINNOSTI ŽIVNOSTÍ

Z činnosti živnostenských společenstev vznikaly nejrůznější písemnosti. Všechny dokumenty, které k živnostenským písemnostem patří jsou v souladu s ministerským výnosem ze dne 24. února 1883, č. 3674. Budovy živností musely být kvůli rozeznání označeny různými cedulemi s názvy, takové dochované písemnosti se řadí do skupiny vnějšího označování. V případě, že živnostník potřeboval sdílet některou informaci se širokou veřejností, učinil tak pomocí veřejného živnostenského oznámení. Třetí skupinou živnostenských písemností jsou živnostenské dopisy. Do podskupiny živnostenských dopisů spadají listy nabízečích, smlouvacích, objednacích, listy s účty, upomínací a doručovací listy. Ke komunikaci s úřady a ostatními živnostmi podnikatelům sloužily telegramy, jež jsou další samostatnou skupinou. Důležitějšími zachovanými písemnostmi jsou však listiny a ujišťující prohlášení. Do této skupiny dále řadíme listy přijímací a schovací, dodací a odevzdací listy, nákladní listy, celní deklarace a prohlášky zboží, dluhopisy, kvitance, vysvědčení, postupní listy, smlouvy o učení, služební smlouvy a ostatní typy smluv, plné moci a reversy. Důležité momenty existence živnosti zachycují podání úřadům, které dokládají nastoupení, tedy vznik živnosti, dále pak provozovací závody, přerušování nebo vzdání se živnosti, případně žádost o zřízení výkladní skříně.¹⁵² Neméně důležitou skupinou živnostenských písemností jsou pomocné knihy a účetní materiál, mezi který řadíme popisník, deník, hlavní knihu, pokladniční knihu, knihu zakázek, knihu náčrtků, knihu snímků, odběrní knihu, účty a řemeslnické rozečty.¹⁵³

3.6 LIKVIDACE ŽIVNOSTÍ, ŘEMESEL A OBCHODU

Již v roce 1938 byla regulována činnost živností. Veškerá podnikatelská a živnostenská aktivita byla podřízena řízenému válečnému hospodářství, vázanému trhu, přidělovému systému a státem určeným cenám zboží. Vládní nařízení Protektorátu Čechy a Morava omezila možnost zakládání nových živností.¹⁵⁴ V roce 1943 bylo vydáno vládní nařízení č. 121/1943 Sb., kterým se umožnilo zrušit živnostenské oprávnění, pokud půl roku po pozastavení živnosti nebyla nadále provozována. V době okupace se živnostníci sdružili do *Ústředního svazu řemesla pro Čechy a Moravu*, *Ústředního svazu obchodu*, *Ústředního svazu dopravy* a *Ústředního svazu*

¹⁵¹ Tamtéž. S. 87.

¹⁵² DOLEJŠ, K. *Živnostenské písemnictví*. Předmluva.

¹⁵³ BULÍŘ, K. *Rádce živnostníkův*. S. 75nn.

¹⁵⁴ MAREK, P. *České živnostnictvo*. S. 65nn.

pro cizinecký ruch. Ústřední svaz řemesla pro Čechy a Moravu byl v roce 1945 přejmenován na Ústřední svaz československého řemesla a ostatní svazy se sloučily v jeden, který nesl název Ústřední svaz obchodu, pohostinství a dopravy. Na tento systém se s některými změnami navázalo i po konci druhé světové války.¹⁵⁵

Znárodňování živností započalo v roce 1945 vydáním prezidentských dekretů, které se, mimo jiné, dotýkaly velkých průmyslových a potravinářských podniků. Pozvolné omezování živností mezi lety 1945-1948 postihlo nejen velké, ale i střední a malé podnikatele. Živnostenským úřadům bylo nařízeno, aby dohlížely na zřizování živností, pro které platily nové přísnější podmínky. Nově bylo třeba zvláštního povolení v souladu s centrálně plánovaným hospodářstvím. Nařízení vlády z roku 1943 o zániku živnostenského oprávnění se prodloužilo celkem třikrát a platilo až do roku 1949. Ještě v roce 1946 však komunisté slibovali soukromým podnikatelům podporu.¹⁵⁶

Po únorovém převratu v roce 1948 se situace změnila.¹⁵⁷ Komunisté začali upevňovat svou moc ve všech oblastech života. Získali dohled nad všemi institucemi a mohli je začít snadno ovládat. Jako vzor jim posloužili principy fungující v Sovětském svazu. V Československu byla vyhlášena „socializace soukromého sektoru“ a začala postupná likvidace živnostníků.¹⁵⁸ Socializaci mezi lety 1948-1960 můžeme rozdělit do čtyř etap:

- 1) divoká, improvizovaná a chaotická socializace živností od listopadu 1948 do poloviny roku 1950,
- 2) organizovaná masová socializace živností od poloviny roku 1950 do konce roku 1953,
- 3) zpomalení socializace, přechodná fáze po hlavní etapě od roku 1954 do roku 1956,
- 4) etapa dovršení socializace živností od roku 1957 do roku 1960.¹⁵⁹

V roce 1948 byla vydána řada nových zákonů. První z nich, *zákon č. 114/1948 Sb., o znárodnění průmyslových podniků a závodů*, se týkal všech podniků, které čítali 50 a více zaměstnanců. V některých případech se zákon vztahoval i na menší podniky. Následoval *zákon č. 115/1948 Sb.*, který znárodňoval *potravinářský průmysl*, *zákon č. 118/1948 Sb.*, který se týkal *organizace velkoobchodních činností a znárodnění velkoobchodních podniků*, *zákon*

¹⁵⁵ BUŠTOVÁ, I. *Likvidace soukromého sektoru*. S. 31nn.
URL: <<https://dspace.cuni.cz/handle/20.500.11956/111172>>.

¹⁵⁶ *Tamtéž*.

¹⁵⁷ MAREK, P. *České živnostnictvo*. S. 114.

¹⁵⁸ BUŠTOVÁ, I. *Likvidace soukromého sektoru*. S. 31nn.
URL: <<https://dspace.cuni.cz/handle/20.500.11956/111172>>.

¹⁵⁹ MAREK, P. *České živnostnictvo*. S. 117.

č. 120/1948 Sb. o znárodnění obchodních podniků, zákon č. 121/1948 Sb. o znárodnění stavebnictví, zákon č. 122/1948 Sb., kterým byly znárodněny cestovní kanceláře, dále byl vydán zákon č. 123/1948 Sb. o znárodnění polygrafických podniků a zákon č. 124/1948 Sb. o znárodnění hostinských, výčepních podniků a ubytovacích zařízení. Proti živnostníkům byl namířen také zákon o živnostenské dani č. 50/1948 Sb., který stanovoval jako malou živnost pouze tu, kterou provozuje živnostník sám, maximálně s jednou další osobou. Hospodářská rada ÚV KSČ vydala směrnici o všeobecné dani, která nutila živnostníky k soupisu svých zásob zboží a zpřísnila kontroly v podnicích hlavně těm, kteří nesouhlasili s novým vývojem ve státě (které KSČ označila jako „reakcionáře“, „reakční nepřátelské živly“¹⁶⁰ nebo „šmelináře“). V důsledku zavedení všeobecné daně se zrušily živnostenské listy. Výrazně se snížil počet učňů, kteří byli z učení propuštěni a byli zatýkáni ti, u kterých se našlo nepřiznané zboží. Ze strany živnostníků mnohdy docházelo k pokusům o uplacení kontrol. Pro mnohé byla situace spojená se ztrátou živnosti natolik neúnosná, že se rozhodli ukončit svůj život.¹⁶¹

Na základě výše zmíněných norem byla znárodněna většina větších soukromých podniků v Československu, které se staly součástí větších, státem vlastněných podniků. Oficiálním důvodem znárodnění byl přechod od malovýroby k socialismu. Zákonná a vládní opatření se však netýkala všech živnostníků, ovšem i ti menší se potýkali s řadou problémů. Příkladem může být výrazné omezení přidělu surovin, zboží nebo pracovníků, kteří byli rozdělovány ve prospěch národních podniků. Po projevech odporu byli živnostníci označeni za nepřátele režimu. Začala být přijímána opatření, která znemožňovala podnikání nebo vedla k uzavírání živností. V mnoha případech bylo zahájeno trestní řízení kvůli finančním nesrovnalostem při kontrole majetku.¹⁶² V roce 1949 byla zahájena likvidace zájmových spolků živností a obchodu a reorganizace tisku.¹⁶³

Na začátku roku 1949 se oba svazy fungující v době německé okupace sloučily do *Svazu československého živnostnictva*, který vznikl k 1. lednu z rozhodnutí Akčního výboru Národní fronty a v likvidaci živností sehrál důležitou roli. Sdružoval pod sebou všechny soukromé i státem vlastněné podniky a dohlížel na ně. Úkolem Svazu bylo pomáhat při přestavbě živnostnictva v souladu s budováním socialismu. Postupně měl živnostníky zapojit do vyšších forem socialistického podnikání a tím je zlikvidovat. Zpočátku byl přechod na bázi

¹⁶⁰ MAREK, P. *České živnostnictvo*. S. 143nn.

¹⁶¹ BUŠTOVÁ, I. *Likvidace soukromého sektoru*. S. 31nn.

URL: <<https://dspace.cuni.cz/handle/20.500.11956/111172>>.

¹⁶² *Tamtéž*.

¹⁶³ MAREK, P. *České živnostnictvo*. S. 158.

dobrovolnosti, ale po IX. Sjezdu KSČ v květnu roku 1949 museli živnostníci přistoupit nuceně. Svaz měl mimo jiné provést úkony spojené s likvidací, takže přebíral majetek, vymáhal nezaplacené členské příspěvky nebo dohlížel, aby byly uhrazeny všechny pohledávky. Další změnou byl zánik obchodních a živnostenských komor, do jejichž působnosti do té doby živnosti spadaly. Nyní se dostaly pod správu krajských národních výborů, které byly přímo podřízeny ministerstvu vnitra. Svaz zanikl v roce 1952, protože splnil svůj úkol a většina živností byla zapojena do vyšších forem hospodářství.¹⁶⁴

V roce 1949 byl vyhlášen první pětiletý plán. Jeho cílem bylo přebudovat československé hospodářství na těžký průmysl. Československo se podle plánu mělo stát strojírenskou velmocí.¹⁶⁵ Zákon o pětiletém plánu stanovil, že musí být vytlačeny kapitalistické prvky ve všech oblastech hospodářství. V témže roce se zavedl dvojí trh (volný a vázaný). Živnostníci mohli nakupovat pouze na volném trhu, ovšem za výrazně vyšší ceny. To vedlo k tomu, že se dříve nebo později živnosti buď vzdali, nebo na nějakou dobu přerušili svou činnost. Ovšem nesmělo to být déle než na šest měsíců, protože na to se vztahovala výše zmíněná půlroční lhůta o zániku neprovozované živnosti. S likvidací živností se objevila řada problémů. Obory, které zůstaly zachovány, nebyly schopny uspokojit poptávku a nestíhaly dodávat základní zboží. Rostla nespokojenost obyvatelstva. Začal vzkvétat černý trh (tzv. *šmelina*), protože živnostníci, kteří o svou živnost přišli, ji provozovali i nadále, ovšem již bez živnostenského povolení.¹⁶⁶

Průmyslová a řemeslná výroba byla postupně začleněna do vyšších forem podnikání¹⁶⁷ na základě plánu „P“, který se týkal průmyslu a plánu „Ř“, který se týkal řemesel. Za přejímání soukromých podniků byla stanovena maximální možná výše náhrady. Za stroje, hotové výrobky nebo suroviny byla zaplacená nejnižší možná cena. Existovali obory, kde mělo být soukromé vlastnictví zachováno. Jednalo se především o drobné opravy za podmínky, že zde pracovník bude sám nebo s rodinnými příslušníky. Na vesnicích byla řemesla zachována nebo zapojena do JZD.¹⁶⁸

¹⁶⁴ BUŠTOVÁ, I. *Likvidace soukromého sektoru*. S. 31nn.
URL: <<https://dspace.cuni.cz/handle/20.500.11956/111172>>.

¹⁶⁵ MAREK, P. *České živnostnictvo*. S. 161.

¹⁶⁶ BUŠTOVÁ, I. *Likvidace soukromého sektoru*. S. 31nn.
URL: <<https://dspace.cuni.cz/handle/20.500.11956/111172>>.

¹⁶⁷ MAREK, P. *České živnostnictvo*. S. 117.

¹⁶⁸ BUŠTOVÁ, I. *Likvidace soukromého sektoru*. S. 31nn.
URL: <<https://dspace.cuni.cz/handle/20.500.11956/111172>>.

V roce 1950 byly zcela zastaveny dodávky zboží soukromým obchodníkům. V takových podmínkách bylo těžké, ba dokonce nemožné konkurovat službám, které mohly poskytnout socialistické obchody. Oproti soukromníkům nabízely levnější zboží a byly schopny lépe uspokojit spotřebu obyvatelstva. Došlo k uzavírání maloobchodů nebo se staly součástí obchodů větších. Prostory po zlikvidovaných obchodech byly využity pro výstavbu bytů, kanceláří nebo sloužily jako sklady či klubovny.¹⁶⁹ Nejdůležitějším opatřením proti soukromému podnikání se stala berní reforma z roku 1952, která mimo jiné zaváděla progresivní živnostenskou daň. Po vyhlášení berní reformy došlo k prudkému úbytku živností v takové míře, že je rok 1953 považován za rok dokončení socializace živností.¹⁷⁰ Kolem roku 1960 bylo dosaženo úplné likvidace soukromého podnikání.¹⁷¹

¹⁶⁹ BUŠTOVÁ, I. *Likvidace soukromého sektoru*. S. 31nn.
URL: <<https://dspace.cuni.cz/handle/20.500.11956/111172>>.

¹⁷⁰ MAREK, P. *České živnostnictvo*. S. 173n.

¹⁷¹ BUŠTOVÁ, I. *Likvidace soukromého sektoru*. S. 31nn.
URL: <<https://dspace.cuni.cz/handle/20.500.11956/111172>>.

4 OBCHODNÍ A ŽIVNOSTENSKÉ KOMORY

Obchodní a živnostenské komory byly instituce, které měly za úkol „*zastupovat a hájit zájmy obchodu a průmyslu a hrát prostředkující úlohu mezi podnikateli a státními orgány.*“¹⁷² Obchodní komory začaly být zřizovány v době úpadku cechovního zřízení, zejména ve velkých obchodních centrech a přístavních městech z důvodu povzbuzení státní průmyslové politiky.¹⁷³ Počátky obchodních a živnostenských komor spadají do konce 16. století. První komory vznikaly ve Francii. Nejstarší komora zde vznikla v Marseille v roce 1599.¹⁷⁴ Po jejím vzoru vznikla v roce 1700 komora ve francouzském Dunkerque.¹⁷⁵ Za vlády krále Ludvíka XIV., na přelomu 17. a 18. století, se francouzskému obchodu dařilo, proto se král rozhodl ve francouzských městech zřídít další komory. Hlavní náplní práce komor byla komunikace s vládou ohledně potřeb obchodu. V průběhu času napříč státy komorám přibývaly různé povinnosti (v habsburské monarchii komory řešily některé správní otázky).¹⁷⁶ Obchodní komory vznikaly paralelně s vývojem ve Francii i v jiných částech světa. Obrovský nárůst těchto institucí však započal až v první polovině 19. století. Postupem času jim přibývaly kompetence a státy zakládaly komory v zahraničí, kde měly hájit obchodní zájmy onoho státu. Habsburská monarchie měla tyto komory v Cařihradě, Alexandrii, v Paříži, Londýně a v Melbourne. V roce 1905 byla spolupráce komor povýšena na mezinárodní úroveň a začaly se konat kongresy. První se uskutečnil v roce 1905 v Lutychu a v roce 1908 se dostal do Prahy.¹⁷⁷

V habsburské monarchii komory vznikaly, ve srovnání s jinými státy, opožděně. Nejprve bylo třeba vydat příslušnou legislativu. Obchodní a živnostenské záležitosti byly zpočátku v rukou vládních úřadů. Postupně se začaly zřizovat nové úřady, do jejichž správy měly tyto kompetence přejít. Vše se změnilo v roce 1816, kdy byla založena Dvorská komerční komise, do jejíž kompetence přešly všechny záležitosti týkající se hospodářství a obchodu. Pár let po jejím zrušení ji měly nahradit v roce 1831 obchodní a zemědělské komise zřizované při zemských úřadech. Tyto dva úřady, vzhledem k narůstající průmyslové výrobě a významu obchodu, již dobře nevládaly plnit svou funkci a dobře hájit zájmy podnikatelů. Ani u zástupců cechů nemohli živnostníci hledat velké zastání. Poměry se zlepšily, když začaly fungovat

¹⁷² JIRÁNEK, T. *Projevy hospodářského nacionalismu*. S. 26.

¹⁷³ GRUBER, J. *OŽK v Praze*. S. 3.

¹⁷⁴ Josef Gruber uvádí vznik komory v Marseille v roce 1650. I v ostatních, v textu následujících rocích založení komor se velmi liší (například rok vzniku komory v Kolíně nad Rýnem). GRUBER, J. *O komorách*. S. 5n.

¹⁷⁵ GRUBER, J. *O komorách*. S. 6.

¹⁷⁶ JIRÁNEK, T. *Projevy hospodářského nacionalismu*. S. 26n.

¹⁷⁷ *Tamtéž*.

odborné spolky zakládané průmyslníky a inteligencí, tzv. Jednoty ku povzbuzení průmyslu v Čechách zřizované v roce 1833, které ve své době vykonávaly funkci stejnou jako pozdější komory.¹⁷⁸ Předchůdci a z velké části i vzory pro obchodní a živnostenské komory byly Jednota ku povzbuzení průmyslu v Čechách a Vlastenecko-hospodářská společnost v Čechách. Se změnou komorní agendy došlo k zásadnímu převratu v působnosti. Působnost obchodních a živnostenských komor se odehrávaly ve třech oblastech. Komory působily jako poradní orgány, rozhodovaly ve správních záležitostech a jejich úkolem bylo dbát na zvelebování obchodu a živností.¹⁷⁹ Jako předchůdce komor je nutno zmínit činnost regionálních živnostenských spolků, vznikajících ve velkých průmyslových městech určených pro hospodářskou spolupráci podnikatelů. Stejně jako představitelé průmyslu měli i obchodníci své vlastní instituce. Z těch významnějších lze uvést vídeňské Grémium měšťanských obchodníků a Grémium velkoobchodníků.¹⁸⁰

V habsburské monarchii známe první komory z roku 1811 z provincií v severní Itálii. Až v roce 1848 se otevřela cesta pro zavádění komor i v ostatních částech státu. Rychlejší hospodářský růst v habsburské monarchii ovlivnilo zrušení celní hranice mezi Rakouskem a Uherskem, takže byl vytvořen společný prostor, ve kterém se volně mohlo rozvíjet hospodářství. Změny více přály i rozkvětu zahraničního obchodu, takže byla zvyšována produkce výrobků a zlepšována jejich kvalita. Nyní již nic nebránilo tomu, aby se obchodní a živnostenské komory začaly ve větším měřítku zřizovat nejen v provinciích severní Itálie, ale i na území celé habsburské monarchie.¹⁸¹ Nejvíce se o zřízení komor zasloužili v roce 1848 ve Vídni členové Dolnorakouského živnostenského spolku. Komory se měly budovat po vzoru Francie. Dne 15. prosince 1848 vydalo ministerstvo obchodu, živností a veřejných prací, kterému v budoucnu měly všechny komory podléhat, *provizorní ustanovení ve věci zřízení obchodních komor*. Obchodní komory měly vzniknout ve Vídni v obchodních a průmyslových oblastech provincií.¹⁸²

V rakouských zemích byly dlouho hospodářské záležitosti v rukou státních orgánů. Až v roce 1848 mělo být kvůli propojení spolupráce obchodníků a průmyslníků zřízeno několik obchodních komor. Obchodní komory měly být pro předlitavské země zřízeny všude tam, kde jich bylo kvůli rozsáhlé průmyslové a obchodní činnosti zapotřebí. Byly to poradní sbory, které

¹⁷⁸ JIRÁNEK, T. *Projevy hospodářského nacionalismu*. S. 27nn.

¹⁷⁹ GRUBER, J. *O komorách*. S. 16n.

¹⁸⁰ JIRÁNEK, T. *Projevy hospodářského nacionalismu*. S. 27nn.

¹⁸¹ *Tamtéž*.

¹⁸² *Tamtéž*. S. 29nn.

musela vláda vyslechnout v případě, že chtěla vydat či změnit komorní zákon či nařízení. Nakonec byla zřízena jen obchodní komora pro Vídeň. V roce 1850 byl vydán nový provizorní zákon, který rozšířil možnost zřizování obchodních komor pro celé Rakousko-Uhersko. Zůstal v platnosti až do roku 1868. Pražská komora vznikla na základě provizorního zákona dne 18. listopadu 1830. V souladu se zákonem bylo v celém rakousko-uherském státě zřízeno 60 komorních obvodů. Z toho 26 v zemích rakouských, 17 v zemích uherských a dalších 17 v zemích lombardsko-benátských. Zákonem se komorám změnily některé kompetence. Byl navýšen počet členů a nově mohla vláda kteroukoli komoru rozpustit. V souladu se zákonem č. 85. ř. z., z 29. června 1868 došlo k reorganizaci komor v Rakousku. Komory v Čechách, na Moravě, v Haliči, Štýrsku, v Tyrolsku a Dalmácii, kterých bylo celkem 18, se vztahovaly pouze na některé části těchto zemí. Naproti tomu ve zbylých 11 zemích komory sídlily v hlavních městech a dosahovaly po celé korunní zemi. Nově mohly být komory zřízeny nebo zrušeny jen zákonem. Ke změně jejich obvodu muselo rovněž dojít změnou stávajícího zákona, nebo vydáním nového.¹⁸³

4.1 ČLENOVÉ A VOLBY

Každá komora byla sestavena z 9-21 členů, kteří se museli umět dobře orientovat v podnikatelských záležitostech a mít bydliště v obvodu komory. Dalšími členy komor byli teoretikové, jejichž počet byl daný. Na rozdíl od ostatních členů museli dvě třetiny z nich na vlastní náklady podnikat. Členové byly voleni na funkční období tří let. Na konci každého roku los určil třetinu členů, kteří byli vyměněni za členy nové v tzv. doplňovacích volbách. Obchodní a živnostenské komory měly vlastní volební řády, které se v průběhu let měnily.¹⁸⁴ K úpravám došlo v roce 1848, 1850, 1868 a 1884.¹⁸⁵ K volbám mohli ve Vídni chodit všichni zaprotokolovaní živnostníci a obchodníci. V provinciích si podmínky určovali podnikatelé se souhlasem vlády. Komory měly každý rok nového předsedu a zástupce. Další skupinou členů byly členové čestní. Čestní členové zastupovali zemské vlády a obce, ve kterých se komora nacházela. Schůze komor se konaly minimálně dvakrát do měsíce.¹⁸⁶

Po změnách měly komory 16-48 skutečných členů. Libovolně si volily korespondující členy, kteří měli na komorních schůzích poradní hlas. Skuteční členové byli přímo voleni na 6 let. Po třech letech se polovina služebně nejstarších členů nahrazovala v nových volbách. Počet členů každé komory a jejich součástí určoval ministr obchodu ve volebních řádech.

¹⁸³ GRUBER, J. *O komorách*. S. 5nn.

¹⁸⁴ *Tamtéž*.

¹⁸⁵ JIRÁNEK, T. *Projevy hospodářského nacionalismu*. S. 42n.

¹⁸⁶ GRUBER, J. *O komorách*. S. 5nn.

Zvolen v komorních volbách mohl být jen ten, který splňoval dané podmínky. Volit nemohl ten, kdo nedisponoval aktivním nebo pasivním právem ve volbách do obecního zastupitelstva. Volby probíhali veřejně. Každý volič své rozhodnutí sdělil ústně, nebo prostřednictvím volebního lístku. Bližší předpisy týkající se komorních voleb stanovovaly volební řády. Hlavou komory byl prezident, jeho zástupcem viceprezident. Oba se volili na období jednoho roku. Výsledek volby potvrzoval ministr obchodu. Prezident nebo jeho zástupce určovali předměty jednání na schůzích a dohlíželi na zachovávání zákonných předpisů. Prováděli a podepisovali usnesení a nařízení komory. Povinností všech členů komor bylo dostavovat se na schůze, ze kterých následně vypracovali zprávy. Dalšími členy komor byli vědecky vzdělaní sekretáři a pomocný personál, který zajišťoval koncepční, kancelářské a pokladní záležitosti. Jednání komor probíhalo v souladu s jednacím řádem, který si každá komora sama ustanovila. Při jednáních komor bylo v souladu s jazykovými předpisy povoleno používat oba zemské jazyky, tzn. češtinu a němčinu.¹⁸⁷ Ministerstvo vypracovávalo komorám návrh na rozpočet a schvalovalo jednací řád. Náklady na provoz si mezi sebe spravedlivě rozdělil stát, příslušná provincie a obec, ve které měla komora své sídlo. Obec navíc zajišťovala pro komorní jednání.¹⁸⁸

¹⁸⁷ GRUBER, J. *O komorách*. S. 5nn.

¹⁸⁸ JIRÁNEK, T. *Projevy hospodářského nacionalismu*. S. 29nn.

4.2 LEGISLATIVA

Provizorní výnos z roku 1848, který upravoval činnost komor, byl ještě předtím, než plně vstoupil v platnost, zrušen. Dne 18. března roku 1850 ho nahradil *Bruckův komorní zákon*. Zákon zůstal v platnosti 18 let a byly jím zřízeny komory hájící zájmy ve všech oborech živnostenského podnikání. Zákonem bylo stanoveno, že nově mělo být zřízeno 60 komor, z čehož 8 jich mělo vzniknout na území českých zemích.¹⁸⁹ Byly stanoveny úkoly komor, jejich povinnosti vůči nadřazeným úřadům a problematika komorních voleb. Územní obvody komor byly rozvrženy na základě správního členění. Pražské komoře ke správě připadl Pražský a Pardubický kraj.¹⁹⁰

Na přelomu 50. a 60. let byly komorám přiděleny některé politické pravomoci. Angažovanost v politických záležitostech ale komory zdržovala od hospodářských úkolů. Nově nabyly práva účastnit se zemských sněmů v kurii spolu s městským stavem. Počet poslanců vysílaných na zemský sněm závisel na významu a velikosti obvodu komory. Obchodní a živnostenská komora v Praze ze svých řad vybírala čtyři poslance. Komory se účastnily také jednání říšské rady. Od roku 1873 měly vlastní kurii, která čítala 21 mandátů. Z části tak komory získaly vliv na hospodářské zákonodárství a jejich hlasy mohly být rozhodující v některých důležitých politických otázkách.¹⁹¹

Komory se ukázaly být velmi potřebnou institucí, avšak bylo třeba provést některé změny a úpravy. Proto byl dne 29. června roku 1868 vydán nový komorní zákon, který komorám přidělil nové povinnosti ve vykonávání agendy státní správy. Nově komory musely vést katastry, rejstříky a nejrůznější seznamy. Z důvodu snadnější koordinace byl v roce 1871 schválen jednací řád. Komorní zákon z roku 1868 se malými úpravami novelizoval a zůstal v platnosti až do konce habsburské monarchie.¹⁹² Několikrát v průběhu existence obchodních a živnostenských komor byl vznesen požadavek na jejich rozdělení dle oborů podnikání a zřízení samostatných komor řemeslnických. Po důkladném zvážení tento požadavek nebyl přijat.¹⁹³

¹⁸⁹ GRUBER, J. *O komorách*. S. 9.

¹⁹⁰ JIRÁNEK, T. *Projevy hospodářského nacionalismu*. S. 33nn.

¹⁹¹ *Tamtéž*. S. 36nn.

¹⁹² *Tamtéž*. S. 39nn.

¹⁹³ GRUBER, J. *O komorách*. S. 37nn.

4.3 OBCHODNÍ A ŽIVNOSTENSKÁ KOMORA V PRAZE

V rámci habsburské monarchie patřily české, moravské a slezské komory k těm nejvýznamnějším. Mezi nejvýznamnější a nejvíce vlivnou komoru v rámci českého území vůbec patřila komora pražská.¹⁹⁴ Z počátku byl obvod pražské obchodní komory podle teritoriálního rozdělení z roku 1850 určen pouze pro kraj pražský a pardubický. Na základě rozdělení z roku 1854 kraj pražský, čáslavský a chrudimský. Později přibyl ještě královéměstecský okres a odřízl se okres zbirožský.¹⁹⁵ Na základě nového politické rozdělení Čech v roce 1856 do obvodu komory nově spadaly kraje pražský, čáslavský a chrudimský.¹⁹⁶ Pro původní rozdělení obvodů komor sloužily v roce 1850 tehdejší kraje. Obvody působnosti komor nebyly rozděleny spravedlivě ani dle velikosti, počtu obyvatel, národností ani dle počtu živností. Obvod pražské komory zahrnoval okresy Příbram, Rakovník, Mělník, Nymburk, Pardubice, Ústí nad Orlicí, Lanškroun, Poličku, Chotěboř, Příbyslav, Humpolec, Polná, Dolní Kralovice a Slaný. V 80. letech vzešel požadavek na revizi komorních obvodů a zřízení další komory v Chrudimi nebo v Hradci Králové. Ke zřízení nové komory nakonec nedošlo. V pražském obvodu se hojně nacházel textilní průmysl (Náchod, Hradec Králové, Ústí nad Orlicí, Lanškroun, Česká Třebová, Polička, Humpolec, Polná), průmysl dřevařský (Králíky, Chrudim, Proseč), průmysl kovový (Hradec Králové, Pardubice), průmysl obuvnický (Chrudim, Holice, Skuteč, Litomyšl aj.). Východočeský kraj patřil k jednomu z nejvíce průmyslových krajů vůbec.¹⁹⁷

Pražská obchodní komora byla zřízena spolu s dalšími čtyřmi obchodními komorami pro Čechy v Liberci, Chebu, Plzni a Budějovicích. Sestávala z 30 členů a 15 náhradníků. Obchodní sekce tvořila 15 členů a 7 náhradníků a živnostenská sekce 15 členů a 8 náhradníků. Živnostenská sekce byla ministerstvem obchodu dále rozdělena do dvou volebních sborů. Oddělení továrníků mělo 6 členů a 5 náhradníků a oddělení živnostníků 9 členů a 3 náhradníky. První volby prozatímní obchodní a živnostenské komory pro kraj pardubický a pražský byly vypsány na 1. říjen roku 1850 a konaly se dne 17. října na staroměstské radnici v Praze. Sekci továrníků a živnostníků byla po dobu konání voleb přidělena velká zasedací místnost. Obchodníci sídlili v soudním senátu.¹⁹⁸ Dne 18. listopadu 1850 byly členové komory zvoleni. Ještě tentýž den se konala první uvítací schůze. V průběhu několika let se pražské komoře

¹⁹⁴ JIRÁNEK, T. *Projevy hospodářského nacionalismu*. S. 41.

¹⁹⁵ GRUBER, J. *O komorách*. S. 5nn.

¹⁹⁶ GRUBER, J. *OŽK v Praze*. S. 8nn.

¹⁹⁷ GRUBER, J. *O komorách*. S. 30nn.

¹⁹⁸ Podrobněji k výsledkům prvních komorních voleb pražské obchodní a živnostenské komory viz GRUBER, J. *OŽK v Praze*. S. 7n.

rozšířila agenda, což můžeme sledovat na zvyšující se frekvenci a množství konaných plenárních schůzí. Postupem času ale počet konaných plenárních zasedání upadal z důvodu přesunování agendy na menší odborové schůze.¹⁹⁹ Do českého sněmu volila pražská komora čtyři poslance, do říšské rady dva poslance.²⁰⁰

Ve zprávě z roku 1851 si komora stěžovala na úpadek cechů a rozpad živností, hlavně na venkově.²⁰¹ Ve stejném roce se v Londýně konala světová umělecko-průmyslová výstava. Bylo úspěchem, když se několika řemeslníkům na základě rozhodnutí pražské komory povedlo tuto výstavu navštívit.²⁰² Mezi lety 1853-1854 se pražská komora nejvíce věnovala úpravě živnostenského řádu.²⁰³ V roce 1855-1857 zaměstnávala komoru průmyslová výstava v Paříži.²⁰⁴ Pražská komora založila dvě muzea a jednu odbornou školu. Poskytovala finanční podporu obchodním akademiím a průmyslovým školám. Financovala odborné kurzy a vzdělávací činnosti.²⁰⁵ Z iniciativy pražské obchodní komory vyšel podnět pro konání jubilejní výstavy v Praze v roce 1891 a k poskytnutí jubilejního úvěrnímu fondu pro malé živnostníky a obchodníky.²⁰⁶

V lednu roku 1851 se živnostenská sekce rozhodla, že v rámci hájení zájmů živnostníků podá k c. k. ministerstvu obchodu návrh na vydání nového živnostenského řádu.²⁰⁷ První zmínky o reformě živnostenského řádu přišly v dubnu roku 1851. Jednání nemělo valné výsledky a znovu se o změnách začalo jednat v březnu 1852. Tentokrát již úspěšně. Byl přijat návrh na reformu živnostenského řádu. Dobových nařízení bylo obrovské množství a bylo velmi složité se v nich orientovat. Koncepce živností nebyla sjednocena, protože „*zatím co v jednotlivých okresích při zásadách administračních až k středověkému nucenému cechovníctví se sáhlo, jinde se prováděla téměř naprostá svoboda živnostenská.*“²⁰⁸ Komora navrhla, aby se nahradil systém cechů novou živnostenskou soustavou odpovídající dobovým podmínkám. V souladu s rozhodnutím komory musely být upraveny živnostenské a obchodní normy. Přestože pražská komora nebyla jediná, kdo usiloval o změnu živnostenského řádu, jeho nová osnova byla zveřejněna až v roce 1854 a změny byly provedeny přibližně v 382 §.

¹⁹⁹ GRUBER, J. *OŽK v Praze*. S. 8nn.

²⁰⁰ GRUBER, J. *O komorách*. S. 24nn.

²⁰¹ GRUBER, J. *OŽK v Praze*. S. 80.

²⁰² *Tamtéž*. S. 16n.

²⁰³ *Tamtéž*. S. 35.

²⁰⁴ *Tamtéž*. S. 43n.

²⁰⁵ GRUBER, J. *O komorách*. S. 24nn.

²⁰⁶ *Tamtéž*.

²⁰⁷ GRUBER, J. *OŽK v Praze*. S. 16n.

²⁰⁸ *Tamtéž*. S. 80n.

V listopadu 1855 byla vydána zcela nová osnova, která hodlala zavést svobodu živností. Z této osnovy vzešel živnostenský řád ze dne 20. prosince 1859. Na návrh komory v něm byla zakotvena povinnost sdružovat se v živnostenská společenstva, což se setkávalo s odporem. Tato povinnost platila i pro továrníky. Již v roce 1861 byly podány návrhy na odstranění společenstev. Proto vláda rozeslala dotazníky, které měly vypovědět o dosavadních zkušenostech s nimi. Komora připouštěla, že se v důsledku zřízení společenstev vyskytovaly problémy. Prozatím ale společenstva zůstala zachována. Z živnostenských řád se ozývaly návrhy na rozdělení společenstev podle počtu živnostníků na místní, okresní a zemská.²⁰⁹ Osnovu stanov pro živnostenská společenstva sestavil Bedřich Tempský. Byla schválena dne 4. dubna 1860 na komorní schůzi. První dvě společenstva vznikla v únoru roku 1860 v Praze. Jednalo se o společenstvo sjednoceného obchodnictva a grémium²¹⁰ knihkupců.²¹¹

V roce 1867 byla znovu otevřena otázka reformy živnostenského řádu. Nejčastěji se jednalo o ustanovení hlavy VI. a VII., které upravovaly zřizování společenstev a poměry živnostníků a pomocníků. Znění živnostenského řádu z roku 1860 bylo poněkud zastaralé a povinnost sdružovat se ve společenstvech bylo v rozporu se svobodou v hospodářství. Komora měla navrhnout, jaké změny si přeje v živnostenském řádu učinit, ale místo toho se rozhodla, že reforma není nutná ani vhodná.²¹² V roce 1874 přišel z iniciativy ministra obchodu Dr. Banhanse návrh na nový živnostenský řád. Nový živnostenský řád měl umožňovat živnostníkům provozovat svou živnost bez zvláštního úředního povolení. Upravoval práci dětí a žen, pracovní dobu v továrnách a podobně. Osnova živnostenského řádu z roku 1874 nikdy nebyla předložena parlamentu k projednání ani přesto, že se v roce 1876 konal sjezd obchodních komor a opakovaně byly živnostníky podávány petice.²¹³ Až v roce 1877 vláda zveřejnila novou osnovu živnostenského řádu. V říjnu roku 1879 byla přislíbena úprava živnostenského řádu v co nejbližší době. V prosinci roku 1880 byla osnova nahrazena novou a rozhodlo se o revizi celého ŽŘ. Obě osnovy se značně lišily ve svých hlavních zásadách. Ta novější se zdála být více zpátečnická. Zákonem vydaným dne 15. března roku 1883 novela konečně vstoupila v platnost.²¹⁴ Po vydání novel živnostenského řádu dochází k obrovskému

²⁰⁹ GRUBER, J. *OŽK v Praze*. S. 173n.

²¹⁰ Slovo grémium má původ v latině. V překladu znamená klín. Obecně se užívá jako výraz pro družstvo, sbor nebo spolek (například grémium obchodní, grémium lékárnické, knihkupecké a podobně). Z toho je odvozeno přídavné jméno gremiální ve smyslu sborový (například soudy). Viz *Ottův slovník*. S. 466.

²¹¹ GRUBER, J. *OŽK v Praze*. S. 81nn.

²¹² *Tamtéž*. S. 174.

²¹³ *Tamtéž*. S. 181.

²¹⁴ *Tamtéž*. S. 181nn.

nárůstu komorní agendy a rovněž ke změně v její povaze.²¹⁵ Dne 25. března roku 1889 na pražském sjezdu řemeslnictva se jednalo o nedostatcích živnostenské novely. Návrhy na opravu byly přeloženy říšské radě a pražské komoře. V roce 1891 probíhaly porady o živnostenské reformě. V prosinci 1895 byla do poslanecké sněmovny předložena nová osnova živnostenského řádu. Za podpory komory vstoupila novela v únoru 1897 v platnost. V roce 1896 byly konány další schůze týkající se změn a doplnění živnostenského řádu a činnost komory ve změnách živnostenských záležitostí trvala i v následujících letech.²¹⁶

²¹⁵ GRUBER, J. *OŽK v Praze*. S. 286.

²¹⁶ *Tamtéž*. S. 330nn.

5 POLITICKÝ OKRES CHRUDIM

Již v 8. století se v okolí řeky Chrudimky začali postupně usazovat slovanští zemědělci.²¹⁷ První obyvatelé se na území dnešní Chrudimi nacházeli již v 9.-10. století. Centrem, v té době ještě slavníkovského panství, bylo město Libice nad Cidlinou. Úplně první zmínky o Chrudimi lze najít v Kronice Václava Hájka z Libočan.²¹⁸ V Kosmově kronice je zase zaznamenáno, že dne 10. ledna roku 1855 zemřel na území chrudimského hradiště kníže Břetislav I. Jedná se o první spolehlivou zmínku. V té době zde bylo území o výměře devíti hektaru, což je přibližně plocha dnešního vnitřního města.²¹⁹ Na území Chrudimi vedla významná cesta, která spojovala Čechy a Moravu. Samotné město bylo založeno na konci 13. století a stalo se věnným městem pro české královny. Zároveň byla Chrudim také krajským městem s černou orlicí ve znaku. V 15. století se v Chrudimi dařilo zemědělství a některým cechům (cech řezníků). Mezi významné řemeslníky patřili také soukeníci a ševci. Chrudim byla proslulá vařením piva a v 16. století se zde hojně pěstovala i vinná réva. Po třicetileté válce se začalo městu dařit a začala vzkvétat řemesla. V polovině 19. století se v Chrudimi nacházelo 520 živností. Mezi ně patřili hlavně ševci, hostinští, šenkýři, mlynáři, provazníci, pasíři, vinopalníci a podobně. Ve větším počtu se zde nacházeli koželuzi a soukeníci. V polovině 19. století se rovněž začalo dařit průmyslové výrobě a začala se prosazovat tovární výroba. Mezi nejdůležitější podniky barvírna a tiskárna, továrna na výrobu sukna, parní mlýn a slévárna. V důsledku růstu průmyslové výroby se zvýšil i počet obyvatel. V roce 1880 se Chrudim stala největším městem východních Čech s 12 011 obyvateli. Na druhém místě stanuly Pardubice a na třetím místě skončil Hradec Králové.²²⁰ V roce 1910 Chrudim obývalo 13 556 obyvatel, kteří žili v celkem 998 domech.²²¹

Chrudimské hejtmanství se nacházelo ve východních Čechách. Sousedními hejtmanstvími byly hejtmanství pardubické, čáslavské, chotěbořské, vysokomýtské a poličské. Na jihovýchodní hranici chrudimského hejtmanství začínala Morava. Celková rozloha činila 706 km², počet obyvatel byl 89 850. Obyvatelé, kteří žili na území chrudimského hejtmanství

²¹⁷ KROUTIL, D. *Město Chrudim*. S. 16.
URL: <<https://dk.upce.cz/handle/10195/78180>>.

²¹⁸ SATRAPA, V. *Wiesnerové*. S. 33nn.
URL: <<https://theses.cz/id/5vfy8m/>>.

²¹⁹ KROUTIL, D. *Město Chrudim*. S. 16.
URL: <<https://dk.upce.cz/handle/10195/78180>>.

²²⁰ SATRAPA, V. *Wiesnerové*. S. 33nn.
URL: <<https://theses.cz/id/5vfy8m/>>.

²²¹ KROUTIL, D. *Město Chrudim*. S. 18.
URL: <<https://dk.upce.cz/handle/10195/78180>>.

byli především české národnosti. Většina obyvatel byla katolického vyznání, místy se nacházeli obyvatelé s evangelickým náboženským vyznáním. Krajina byla hornatá, neboť se na území hejtmanství nacházelo pohoří českomoravské vysočiny (Železné hory, Labská rovina). Nejvyšším vrcholem hejtmanství byl Šindelní vrch u Herálce, jehož nadmořská výška se nacházela v 802 metrech. Řeka, která hejtmanstvím protékala se jmenuje Chrudimka. Podnebí bylo mírnější než na Vysočině, proto se zde dařilo polnímu hospodářství (pěstování pšenice, ječmene, cukrové řepy, řepky, lnu, brambor, žita, ovs a jetele). V některých oblastech se dařilo pěstování ovoce. Choval se zde hovězí dobytek a celý okres se věnoval včelařství. Z nerostného bohatství se na území nacházel vápenec, který sloužil k výrobě mramoru, žula na výrobu dlažebních kostek, pískovec, opuka pro stavebnictví a jíl pro hrnčířství. Na území se nacházelo velké množství lesů, které umožňovaly vývoz dřeva. Z průmyslu vynikalo řepové cukrovarnictví, lihovarnictví, sladovnictví, sklářství, výroba umělých hnojiv a kyseliny sírové. Na území hejtmanství se nacházely slévárny a strojírny na zpracovávání kovů, našli bychom zde podniky na výrobu nožů, zámečnictví a pasířství. V závodech se vyráběly hospodářské stroje. Proslulé bylo kamnářství, obuvnictví, tkalcovství, plátenictví, textilní průmysl, apretury a barvírny a výroba hasičského nářadí. Velmi rozšířená byla ruční výroba vyšívání bílého prádla, pletení vlasových sítěk. Nalezli bychom zde továrnu na úpravu vlasů a továrnu na výrobu papírových a brkových špiček. Mezi suroviny, které jsou hojně zpracovávány patřily len, bavlna a juta.²²²

V roce 1880 bylo v Čechách 1450 živnostenských společenstev, v Haliči se jich nacházelo 379, v Horních Rakousech 300, na Moravě 224, v Dolních Rakousech 222 a ve Slezsku bylo celkem 77 společenstev.²²³ Počet živnostenských společenstev narůstal, neboť v roce 1908 se v českém království nacházelo celkem 25 jednot a 1485 českých společenstev.²²⁴ Politický okres²²⁵ Chrudim spadl do obvodu obchodní a živnostenské komory v Praze. Obchodní a živnostenská komora v Praze byla k roku 1908 rozdělena na 26 politických okresů, 53 soudních okresů,²²⁶ sídel společenstev čítala 217 a do jejího obvodu spadalo 586

²²² KUDRNÁČ, V. *Adresář*. I. Část. S. 7nn.

²²³ GRUBER, J. *O vývoji*. S. 61.

²²⁴ *Česká společenstva živnostenská*. S. 3-4.

²²⁵ Podle císařského nařízení z 26. června 1849 byla nově organizována veřejná správa. Základními územními jednotkami se staly politické okresy, které byly tvořeny tak, aby měly podobný počet obyvatel a rozlohu. Nad politickými okresy stály kraje a země. Nejvyšším orgánem politické správy bylo ministerstvo vnitra. Viz HLEDÍKOVÁ, Z. a kol. *Dějiny správy*. S. 273.

²²⁶ Politický okres se skládal ze dvou a více okresů soudních. Ve výjimečných případech se politický a soudní okres překrývaly. Od roku 1850 se základní jednotkou soudní správy staly okresní soudy, jejichž působnost dosahovala do hranic obvodu soudního okresu. Viz HLEDÍKOVÁ, Z. a kol. *Dějiny správy*. S. 277, 319.

společenstev.²²⁷ Chrudimský kraj se členil na 12 soudních okresů: *Hlinsko, Holice, Lanškroun, Litomyšl, Vysoké Mýto, Nasavrky, Pardubice, Polička, Přelouč, Skuteč, Ústí nad Orlicí a Chrudim*.

Soudní okres Holice náležel do politického okresu Pardubice a nacházela se v něm 3 společenstva (obchodní grémium, společenstvo různých živností a společenstvo řezníků, uzenářů a obchodníků s dobyt看em).²²⁸ *Soudní okres Lanškroun* náležel do politického okresu Lanškroun a přímo na jeho území se nenacházelo žádné společenstvo. Společenstva se nacházela v sousedních obcích.²²⁹ *Soudní okres Litomyšl* v politickém okresu Litomyšl měl na svém území 8 společenstev (společenstvo hostinských a povozníků, mlynářů, obchodní grémium, společenstvo obuvníků a živností zpracovávající kůže, společenstvo oděvních a příbuzných živností, společenstvo potravních živností, společenstvo řezníků, uzenářů a obchodníků s masem a společenstvo stavebních živností).²³⁰ *Soudní okres Vysoké Mýto* v politickém okresu Vysoké Mýto měl na svém území 7 společenstev: společenstvo mlynářů, obchodní grémium, společenstvo obuvníků a sedlářů, společenstvo oděvních živností, společenstvo potravních živností, společenstvo řezníků, hostinských, výčepníků a podobných a společenstvo stavebních a jiných živností.²³¹ V *soudním okrese Pardubice*, který byl součástí politického okresu Pardubice se nacházelo 9 společenstev (společenstvo hostinských a výčepních, mlynářů pro politický okres Pardubice, společenstvo neřemeslných živností, obchodní grémium, společenstvo obuvníků, oděvníků, společenstvo různých řemeslných a jiných živností, společenstvo řezníků, uzenářů a obchodníků s dobyt看em a společenstvo stavebních a výtvarnických živností).²³² *Soudní okres Polička* v politickém okrese Polička čítal 5 společenstev (obchodní grémium, společenstvo pekařů pro politický okres, společenstvo potravinových živností, hostinských a výčepních, společenstvo stavebních živností a živnosti zpracující papír, dřevo, kovy a kámen a společenstvo textilníků a oděvníků).²³³ *Soudní okres Přelouč* v politickém okresu Pardubice měl 4 společenstva (společenstvo hostinských a výčepníků, obchodní grémium, společenstvo různých živností, řezníky a uzenáře).²³⁴ Na území *soudního okresu Skuteč* v politickém okresu Vysoké Mýto se nacházela 3 společenstva, a to: společenstvo obchodníků, společenstvo potravinových živností a společenstvo různých

²²⁷ *Česká společenstva živnostenská*. S. 5.

²²⁸ *Tamtéž*. S. 86.

²²⁹ *Tamtéž*. S. 66.

²³⁰ *Tamtéž*. S. 69n.

²³¹ *Tamtéž*. S. 78n.

²³² *Tamtéž*. S. 85n.

²³³ *Tamtéž*. S. 99n.

²³⁴ *Tamtéž*. S. 87.

živností.²³⁵ V *soudním okrese Ústí nad Orlicí* v politickém okrese Lanškroun se nacházelo 6 společenstev (hostinští a výčepníci, obchodní grémium, oděvníci, potravináři, společenstvo různých živností a tkalci, soukeníci, barvíři a podobné živnosti).²³⁶

Politický okres Chrudim se dělil na 3 soudní okresy a těmi jsou: *soudní okres Chrudim, soudní okres Hlinsko a soudní okres Nasavrky*.²³⁷ Do soudního okresu Chrudim dále spadala obec *Dřenice, Chrast, Heřmanův Městec, Rosice, Slatiňany a Hrochův Týnec*. Do soudního okresu Hlinsko řadíme *Svratku* a do soudního okresu Nasavrky *Trhovou Kamenici, Seč a Žumberk*.²³⁸ V soudním okrese Chrudim se k roku 1908 vyskytovalo 27 společenstev. Přimo v Chrudimi se nacházelo společenstvo hostinských, koželuhů a barvířů, krejčích a kožešníků, mlynářů, obchodní grémium, společenstvo obchodních živností, společenstvo obuvníků, pekařů a krupařů, společenstvo různých živností, společenstvo řezníků, uzenářů a mydlářů a společenstvo stavebních živností. V Dřenicích působilo pouze jedno společenstvo. V *Chrasti* se nachází 4 společenstva: *společenstvo obchodních živností, oděvní společenstvo, společenstvo potravních živností a společenstvo různých živností*. V Heřmanově Městci bychom našli hostinské a výčepní, obchodní grémium, společenstvo obuvníků, sedlářů, brašnářů a řemenářů, společenstvo oděvních živností, společenstvo potravních živností, společenstvo různých živností a společenstvo živností stavebních. V Rosicích a Slatiňanech se nacházelo po jednom živnostenském společenstvu. V Hrochově Týnci pak společenstvo bednářů, sklenářů a zedníků a společenstvo obchodních a potravních živností. V soudním okrese Hlinsko působilo 5 společenstev, z toho 4 (*obchodní grémium, oděvní, potravní a stavební společenstvo*) se nachází přímo v *Hlinsku* a jedno společenstvo ve Svratce. V soudním okrese Nasavrky se nacházely celkem 4 společenstva. V obci Nasavrky, Trhové Kamenici, na Seči a v Žumberku nalezneme společenstvo živností v každé obci po jednom.²³⁹

5.1 SOUDNÍ OKRES HLINSKO A SOUDNÍ OKRES CHRUDIM

Hlinecký soudní okres měl 23 politických obcí. Počet obyvatel dosahoval 20 125.²⁴⁰ Mezi politické obce a osady spadající k území soudního okresu Hlinsko patřilo: *Blatno, Čachnov, Dědová, Hamry, Herálec, Holetín, Chlum, Jeníkov, Chlumětín, Kameničky, Kladno, Křižánky, Ranná, Rváčov, Stan, Studnice, Svratka, Svratouch, Vítanov, Vojtěchov, Vortová a Všeradov*.²⁴¹

²³⁵ *Česká společenstva živnostenská*. S. 80.

²³⁶ *Tamtéž*. S. 66n.

²³⁷ KUDRNÁČ, V. *Adresář*. I. část. S. 39n.

²³⁸ *Česká společenstva živnostenská*. S. 46-50.

²³⁹ *Tamtéž*. S. 46-50.

²⁴⁰ KUDRNÁČ, V. *Adresář*. III. část. S. 3n.

²⁴¹ *Tamtéž*. S. 25nn.

Okresním městem hlineckého soudního okresu bylo město Hlinsko. Hlinsko je starobylé městečko ležící na řece *Ohebce (Chrudimce)*. Mezi součást města patřilo *Zámostí, Náměstí, Olešinky, Betlém, Strana, Draha, Vrtilka, předměstí Čertovina, Rataje a Lázně*. Dříve se zde dařilo hrnčířům, dokonce podle pověsti město založili hrnčíři, protože se na území dnešního Hlinska nacházela hojná ložiska hrnčířské hlíny. Dařilo se zde pláteníkům, ale kvůli zrušení dodávek pro vojáky tato řemesla postupně upadala a nahradili je tkalci v továrních provozovnách. Důležitou součástí byl vývoz dřeva a výrobků z něj. Nejstarší dochovanou zprávou o Hlinsku je listina z roku 1242. Počet obyvatel Hlinska byl 4132.²⁴²

Soudní okres Chrudim měl 47 politických obcí a osad a čítal 50 130 obyvatel. K politickým obcím a osadám v chrudimském soudním okresu řadíme: *Chrudim, Bezděkov, Bilany, Bližňovice, Bořice, Čankovice, Čejkovice, Dobrkov, Dřenice, Dubany, Dvakačovice, Heřmanův Městec, Holešovice, Honvice, Horku, Hrochův Týnec, Chotěnice, Chrast, Klešice, Kočí, Kostelec u Heřmanova Městce, Kunčí, Lány, Lhotu, Licomělice, Medlešice, Morašice, Nabočany, Načešice, Prachovice, Přestavlky, Radim, Rosice, Roubovice, Řestoky, Rozhovice, Slatiňany, Stolany, Topol, Trojovice, Třebřichy, Úřetice, Vlčnov, Vorel, Vyžice, Zaječice a Zájezdec*.²⁴³ V rámci chrudimského soudního okresu se dále budu věnovat městu Chrast. Městečko Chrast se nachází na *potoce Zejkra* na jihovýchod od Chrudimi. Nemáme doklady o tom, kdy byla Chrast povýšena na město, ale jako o městečku se o ní poprvé píše v roce 1544. Rozloha Chrasti činila 7,19 km² a počet obyvatel dosahoval 2040.²⁴⁴

²⁴² KUDRNÁČ, V. *Adresář*. III. část. S. 5nn.

²⁴³ KUDRNÁČ, V. *Adresář*. II. část. S. 5nn.

²⁴⁴ *Tamtéž*. S. 107n.

6 SPOLEČENSTVO OBUVNÍKŮ HLINSKO (1882-1947)

V archivní fondu hlineckých obuvníků uloženém v SOkA Chrudim jsou dochovány dokumenty z období let 1882-1947. O datu vzniku a zániku společenstva se můžeme jen domnívat podle datování zachovaných dokumentů. Dochovaly se stanovy společenstva z roku 1882, zápisy ze schůzí z let 1942-1946, seznam členů z let 1910-1946, seznam pomocníků z let 1937-1947, seznam učňů z let 1942-1946 a hlavní kniha vedená v letech 1936-1947. Podle generální inventury, která proběhla v roce 2012-2013 má metráž archiválií evidovaných v archivní pomůcce 0,11 bm.²⁴⁵

Mezi lety 1941-1944 mělo společenstvo 37 členů.²⁴⁶ Účelem společenstva bylo vést učenáky ke vzdělání, náboženství a výchově. „*Hrubé a surové nakládání budiž ihned příslušnému úřadu v příčině potrestání oznámeno.*“²⁴⁷ Jedním z dalších úkolů bylo zachovávat dobré poměry mezi členy a narovnávat rozepře. Úkolem obuvníků v Hlinsku bylo všemožně podporovat vzdělávání, zřizovat školy a přispívat na ně. Nezbytnou součástí práce bylo postarat se o chudé a nemocné členy. Pod společenstvo patřilo mnoho dalších obcí, které uvádí stanovy. Sídlo společenstva bylo v Hlinsku.²⁴⁸

Stanovy pojednávají o členech a jejich povinnostech. Poplatky za přijetí členů do společenstva v roce 1882 byly určeny ve výši 4 zlaté. Poplatky bylo možné rozdělit na splátky. Částka v hodnotě 50 krejcarů, určená na podporu členů se platila 2krát ročně na schůzích společenstva. Stanovy dále pojednávají o právech členů a o hlasovacím právu, které měli všichni bezúhonní a přičetní členové. Povinností člena bylo zapsat se do společenstva a ohlašovat změny, týkající se vlastní osoby (například změna bydliště). Všichni příslušníci společenstva byli povinni dodržovat předpisy dle živnostenského řádu. Mezi zástupce společenstva patřilo valné shromáždění a představenstvo. Valné shromáždění se scházelo 1krát ročně, vždy 1. neděli po Novém roce. Představenstvo schvalovalo rozpočet a tvořil jej starosta, jeho zástupce a 3 členové výboru, kteří byli voleni na 3 roky. Výbor zřizoval starosta společenstva. Ve stanovách jsou uvedeny kompetence představenstva. Uvedena je rovněž výše pokuty při nevhodném chování členů.²⁴⁹

²⁴⁵ MATOUŠKOVÁ, H. – KOUPILOVÁ, L. SOkA. *Živnostenská společenstva 1841-1952*. S. 31.

²⁴⁶ *Státní okresní archiv Chrudim (SOkA Chrudim)*, Okresní úřad Chrudim, Společenstvo obuvníků Hlinsko 1941-1944, inv. č. 17184, sign. VI/8/152, kt 1283 (1778).

²⁴⁷ *Státní okresní archiv Chrudim (SOkA Chrudim)*, JAF 219, Společenstvo obuvníků Hlinsko (1882-1947), Stanovy 1882, inv. č. 1.

²⁴⁸ *Tamtéž.*

²⁴⁹ *Tamtéž.*

Přijímání učedníků probíhalo na základě písemné smlouvy. Každý nový přijatý učeň musel mezi lety 1882-1947 zaplatit poplatek 2 zlaté. Rozepře mezi členy se řešily prostřednictvím smírčího soudu. Ve stanovách byla stanovena maximální výše výdajů za rok. Příjmy společenstva pocházely z členských příspěvků a pořádkových pokut. Částka, která převyšovala 30 zlatých se ukládala do spolkové pokladny. Mezi přebývajícím peníze se řadila hotovost, listiny a cenné papíry. Účetní uzávěrka se konala vždy za jeden kalendářní rok, a to od 1. ledna do 31. prosince. Stanovy upravovaly případy, ve kterých bylo možné odejmout živnostníkovi učedníky. V případě, že učedník uprchl a našel se, byl přiveden zpět. Následoval trest a náhrada škody za dobu jeho nepřítomnosti. Do společenstva nebylo možné přijmout pomocníka bez vysvědčení nebo pracovní knížky. Stanovy společenstva podepsal W. J. Boháč a Josef Tichý dne 21. září 1882 v Hlinsku.²⁵⁰

Na schůzích mezi lety 1942-1946 se projednávaly protokoly o konání valné hromady a uskutečnilo se čtení došlých dopisů. Například dne 17. března roku 1942 na schůzi v hostinci W. Josefa Picka, která se konala v Hlinsku v 1 hodinu odpoledne, se po zahájení probírala volba zapisovatele, uskutečnilo se poděkování všem odcházejícím funkcionářům, četl se protokol z poslední valné hromady společenstva oděvních živností a probíraly se volby nového výboru. Z výborové schůze byl stanoven rozpočet a výše členských příspěvků. Ke konci schůze následovaly volné návrhy. Předseda společenstva Václav Pešava na opožděně konané schůzi, zahájené ve 2 hodiny a 10 minut odpoledne, schválil rozpočet na rok 1942.²⁵¹

Podle rozpočtu stanoveného pro rok 1942 měl příjem ze zkušebních poplatků činit 160 K a z poplatků učňů celkem 60 K. Členské příspěvky měly činit 4 700 K. Výše inkorporačních poplatků není uvedena. Výdaje společenstva činily 150 K na psací potřeby, příspěvek pokračovací škole činil rovněž 150 K a příspěvek na učňovskou besídku činil 100 K. Dále se přispívalo Zemské jednotě ve výši 1410 K, Ústřednímu svazu řemesla v hodnotě 570 K a Okresní jednotě 300 K. Oběžníky stály 300 K, odměny pro funkcionáře společenstva byly předepsány v hodnotě 1000 K. Delegáti sjezdu si účtovali 490 K a dalších 500 K bylo určeno na dary a ostatní vydání. Celkem se tedy rozpočet pro rok 1942 pohyboval okolo 4 920 K. Schůze se účastnilo 35 členů a končila v 16:30 hodin odpoledne.²⁵²

²⁵⁰ *SOKA Chrudim*, Společenstvo obuvníků Hlinsko (1882-1947), Stanovy 1882, inv. č. 1.

²⁵¹ *Státní okresní archiv Chrudim (SOKA Chrudim)*, JAF 219, Společenstvo obuvníků Hlinsko (1882-1947), Zápisy ze schůzí 1942-1946, inv. č. 2.

²⁵² *Tamtéž*.

Výše inkorporačního poplatku v letech 1910-1946 činila 10-50 K. Ti, kteří přestoupili z jiného společenstva byli od poplatku osvobozeni.²⁵³ Hlavní knihu společenstva založil Josef Hes v roce 1936. Jsou v ní vedeny zápisy až do roku 1947. Obsahuje údaje o tom, jak se společenstvu dařilo po finanční stránce v jednotlivých letech. Hlavní kniha obsahuje protokol o převzetí agendy seznamů učňů, pomocníků a společenstevního razítka.²⁵⁴

²⁵³ *Státní okresní archiv Chrudim (SOKA Chrudim)*, JAF 219, Společenstvo obuvníků Hlinsko (1882-1947), Seznam členů 1910-1946, inv. č. 3.

²⁵⁴ *Státní okresní archiv Chrudim (SOKA Chrudim)*, JAF 219, Společenstvo obuvníků Hlinsko (1882-1947), Hlavní kniha 1936-1947, inv. č. 6.

Tabulka č. 1: Počet členů společenstva obuvníků v Hlinsku rozdělený podle bydliště

Bydliště	Počet členů
Blatno	2
Filipov	1
Hamry	1
Herálec (Český)	2
Hlinsko	21
Holetín (Horní a Dolní)	3
Chlum	1
Jeníkov	1
Kameničky	3
Kladno	1
Křížánky (České)	1
Raná	1
Srní	3
Stan	1
Studnice	2
Svratka	3
Svratouch	2
Vítanov	1
Celkem	50

Zdroj: *Státní okresní archiv Chrudim (SOKA Chrudim)*, JAF 219, Společenstvo obuvníků Hlinsko (1882-1947), Seznam učňů 1942-1946, inv. č. 5.

V tabulce je uveden počet členů hlineckého společenstva obuvníků podle jednotlivých lokalit, které jsou abecedně seřazeny. Do společenstva mezi lety 1910-1946 náleželo 50 členů.²⁵⁵ Z tabulky je zřejmé, že nejvíce členů mělo trvalé bydliště v Hlinsku, kde společenstvo sídlilo, ale mnozí další žili roztroušeně v okolních vesnicích. Do společenstva patřili také pomocníci, kterých se mezi lety 1937-1947 nacházelo celkem 43.²⁵⁶ Učňů

²⁵⁵ *SOKA Chrudim*, Společenstvo obuvníků Hlinsko (1882-1947), Seznam členů 1910-1946, inv. č. 3.

²⁵⁶ *Státní okresní archiv Chrudim (SOKA Chrudim)*, JAF 219, Společenstvo obuvníků Hlinsko (1882-1947), Seznam pomocníků 1937-1947, inv. č. 4.

společenstvo mezi lety 1882-1947 čítalo celkem 23. Učební doba byla stanovena na 3 roky. Poplatek za vyučení činil v letech 1882-1947 15-30 K.²⁵⁷

²⁵⁷ *Státní okresní archiv Chrudim (SOKA Chrudim)*, JAF 219, Společenstvo obuvníků Hlinsko (1882-1947), Seznam učňů 1942-1946, inv. č. 5.

7 SPOLEČENSTVO PEKAŘŮ HLINSKO (1885-1941)

Archivní fond hlineckých pekařů obsahuje písemnosti z let 1885-1941. Nachází se v něm stanovy společenstva z roku 1909, řád tovaryšské zkoušky z roku 1908, stanovy nemocenské pokladny společné pro všechny potravní živnosti z roku 1906, zápisy ze schůzí z let 1927-1941, účetní knihy z let 1894-1922, účetní knihu spolkových svítilen a praporu z let 1885-1907, výuční list z roku 1897, pozvání k valné hromadě a seznam mistrů a pomocníků z roku 1912, opovědi živností z roku 1912 a oznámení pekařů o zdražování cen chleba a pečiva z roku 1924. Metráž fondu je 0,11 bm.²⁵⁸

V roce 1912 mělo společenstvo přibližně 5-7 mistrů a 7-9 pomocníků.²⁵⁹ Podle stanov z roku 1909 se pekaři řadili mezi potravní živnosti. Stanovy společenstva potravních živností, sestavené podle znění živnostenského řádu z roku 1907, jsou obecně předtištěny a chybějící konkrétní údaje jsou dopsány ručně. Stanovy byly schváleny a podepsány dne 30. dubna 1908 c. k. místodržitelstvím pro království České a 13. května následujícího roku c. k. okresním hejtmanstvím. Tyto dva úřady ostatně stanovy schvalovaly vždy. Úkolem společenstva bylo zachovávat pořádané poměry a vydržovat společenské hospody, ve smyslu nocleháren. Ve stanovách byly uvedeny podmínky provozovatelů živnosti. Ve stanovách bylo určeno, zda mohl živnostník mít nějaké učně. Byl stanoven počet pomocníků a požadavky na jejich vzdělání. Společenstvo bylo oprávněno k vydávání živnostenských listů a vysvědčení. Jeho úkolem bylo podávat 1krát do roka zprávu státním orgánům k vyhotovení přehledů a zasílat zprávu obchodní a živnostenské komoře v Praze. Do společenstva potravních živností patřili mimo pekaře také cukráři, pecnáři, mlynáři, řezníci a uzenáři, perníkáři a podobné živnosti, a také obchodní grémium v Hlinsku. Dále stanovy obsahují předpisy o řádném chování členů a hlasovacím právu. Rozhodčí hlasovacího práva musel být ve věku nejméně 24 let. Po přijetí člena a začátku učební doby musela být do čtyř neděl sjednána písemná smlouva. Nejdůležitější podmínky smlouvy zapisoval obecní úřad do pracovní knížky. Učební doba se lišila, trvala tři, nebo čtyři roky. Poplatky za přípověď a za vyučenou se v letech 1885-1941 pohybovaly o kolo šesti korun. Z učební osnovy učňům vyplývala povinnost navštěvovat pokračovací školy. Členové, kteří neměli pomocníky, mohli zaměstnávat pouze jednoho učedníka. Počet učedníků proti počtu pomocníků byl určen v poměru 1:1.²⁶⁰

²⁵⁸ MATOUŠKOVÁ, H. – KOUPILOVÁ, L. SOKA Chrudim. *Živnostenská společenstva 1841-1952*. S. 32.

²⁵⁹ *Státní okresní archiv Chrudim (SOKA Chrudim)*, JAF 220, Společenstvo pekařů Hlinsko (1885-1941), Pozvání k valné hromadě/seznam mistrů a pomocníků 1912, inv. č. 8.

²⁶⁰ *Státní okresní archiv Chrudim (SOKA Chrudim)*, JAF 220, Společenstvo pekařů Hlinsko (1885-1941), Stanovy společenstva 1909, inv. č. 1.

„Zkouška tovaryšská má prokázati, že učedník osvojíc si ty vědomosti a zručnosti, kterých jako tovaryš (...) u příslušné živnosti potřebuje (...).“²⁶¹ Předseda zkušební komise byl jmenován živnostenským úřadem na tři roky. Přisedící jmenovalo představenstvo. Aby byl učedník připuštěn ke zkoušce, musel podat žádost o připuštění, doložit učební vysvědčení a vysvědčení z pokračovací školy. Pomocník dokládal vysvědčení pracovní.²⁶² Řád tovaryšských zkoušek pocházející ze 4. listopadu 1908 byl určen pro potravinové živnosti. Zejména se jednalo o řezníky, uzenáře a pekaře. Řád byl určen pro učně po ukončení učební doby, pro učně stejného druhu živnosti, ale pocházejících z jiných společenstev, také pro pomocníky chystající se k dodatečnému vykonání zkoušky, pro učně, v jejichž společenstvu se tovaryšské zkoušky nekonaly a pro učně a pomocníky z továrních podniků nenáležících k žádnému společenstvu. Zkušební komise se skládala z předsedy, místopředsedy a dvou přisedících. Jeden člen se vybral z řad tovaryšů, který byl po čtyři roky činným ve své praxi a druhý člen byl vybrán ze společenstva, s podmínkou provozování živnosti po dobu tří let. Všichni členové zkušební komise byli voleni na tři roky, poté mohli být zvoleni opětovně. Členem komise nemohl být příbuzný ani známý zkoušeného, aby nedocházelo k záměrnému zvýhodňování. Do 16. února 1912 se v seznamu přisedících zkušební komise nacházeli i pomocníci, kteří tovaryšskou zkoušku neabsolvovali. Taxa za vykonání zkoušky byla v letech 1885-1941 určena v rozmezí 5-8 K a platila se před zkouškou představenstvu společenstva. Navrácena byla jen při odstoupení od zkoušky do osmi dní před termínem nebo při nepřipuštění ke zkoušce. O připuštění ke zkoušce a termínech konání zkoušek rozhodovalo představenstvo.²⁶³

Tovaryšská zkouška se obvykle konala do tří měsíců od podání žádosti, aby učedníci měli dostatek času na vyhotovení tovaryšského kusu. Za jeden den bylo možné připustit ke zkoušce nejvíce deset zkoušených a každý si svou zkoušku odbyl v jeden den. Samotná tovaryšská zkouška probíhala na pokyn předsedy komise, který pozval přisedící a připuštěné. Vyjednal místo a čas konání zkoušek a zařídil vše, co bylo potřeba ke zhotovení tovaryšských kusů. Přisedící podáním ruky stvrdili, že budou rozhodovat nestranně a předseda učinil slib na celé funkční období. Zkouška se dělila na praktickou a teoretickou část. Podle § 7 tovaryšského řádu, zkouška: „*Má podati důkaz, že zkoušenec osvojil si vědomosti a zručnosti pro tovaryše v živnosti jeho potřebné.*“²⁶⁴ Teoretická část zkoušky prokazovala dostatečné poučení

²⁶¹ *SOKA Chrudim*, Společenstvo pekařů Hlinsko (1885-1941), Stanovy společenstva 1909, inv. č. 1.

²⁶² *Tamtéž*.

²⁶³ *Státní okresní archiv Chrudim (SOKA Chrudim)*, JAF 220, Společenstvo pekařů Hlinsko (1885-1941), Řád zkoušky tovaryšské 1908, inv. č. 2.

²⁶⁴ *Tamtéž*.

zkoušeného o hodnotě surovin a látek, které se v jeho živnosti zpracovávaly, jak se uschovaly a používaly. Prověřila, zda si byl učen vědom známek jakosti a jak uměl zacházet se stroji a nástroji. Neúspěšné pokusy mohli učni opakovat po uplynutí alespoň tří měsíců,²⁶⁵ jiný zdroj uvádí, že nejdříve po půl roce.²⁶⁶ Úřad zkušební komise byl čestný, představenstvo však mohlo povolit peněžitou náhradu ve výši do čtyř korun za den, pokud se zkoušky konaly v místě bydliště a do šesti korun za den při konání mimo bydliště. V takovém případě byly uhrazeny i cestovní výdaje. Ostatní výdaje spojené s konáním zkoušek se hradily ze zkušební taxy, nebo je srovnalo společenstvo. Představenstvo mělo za úkol podat informace o výsledcích tovaryšských zkoušek živnostenskému úřadu.²⁶⁷

Společenstvo bylo spravováno prostřednictvím společenstevní hromady a představenstva, které se skládalo ze starosty, jeho náměstka a výboru. Výbor se skládal z šesti členů a tří náhradníků. Byl volen, stejně jako starosta s náměstkem, na 3 roky. Správu společenstva podporovali důvěrníci a odborové sekce. Protesty proti výsledkům voleb se mohly podávat ve lhůtě do čtrnácti dnů k živnostenskému úřadu. Společenstevní hromada schvalovala jednou ročně rozpočet. Shromáždění společenstva se mohli účastnit i osoby, jež nebyli členy společenstva. Inkorporační poplatek činil v roce 1909 10 K. Závěrečný účet podepisoval starosta a dva členové výboru. K dohledu na dodržování zákonů a stanov představenstvem byly zřízeny zvláštní komise. Živnostenský úřad na představenstvo také dohlížel. Měl pravomoci nahlížet do knih, účtů, seznamů a zápisů a revidoval společenstevní pokladny. Při zjištění nedostatků mohl uložit starostovi a náměstkovi pořádkovou pokutu do výše 100 K, pokud chyby po opakované výzvě neopravili. Živnostenský úřad měl pravomoci k tomu, aby zcela zastavil činnost představenstva, nařídil nové volby a zbavil členy funkcí.²⁶⁸

Na schůzích společenstva se podle zápisů z let 1927-1941 řešil program valných hromad. Valná hromada konaná dne 29. května 1927 se usnesla na tom, že pomocníci a tovaryši po nastoupení a vystoupení ze společenstva musí změnu vždy nahlásit předsedovi, aby měl neustále přehled o stavu společenstva a mohl uvádět aktuální údaje v seznamech. Členský příspěvek pro rok 1927 činil deset korun. Na společenstevních schůzích se řešila pozvání na další členské schůze a valné hromady. V zápisech můžeme v hojném množství najít smuteční oznámení členů, kteří společenstvo navždy opustili. Projednávaly se změny stanov, zprávy funkcionářů, došlé spisy, volby daňových referentů, přípravy na valné hromady

²⁶⁵ *SOKA Chrudim*, Společenstvo pekařů Hlinsko (1885-1941), Řád zkoušky tovaryšské 1908, inv. č. 2.

²⁶⁶ *SOKA Chrudim*, Společenstvo pekařů Hlinsko (1885-1941), Stanovy společenstva 1909, inv. č. 1.

²⁶⁷ *SOKA Chrudim*, Společenstvo pekařů Hlinsko (1885-1941), Řád zkoušky tovaryšské 1908, inv. č. 2.

²⁶⁸ *SOKA Chrudim*, Společenstvo pekařů Hlinsko (1885-1941), Stanovy společenstva 1909, inv. č. 1.

a schvalování stanov. V knize zápisů se vyskytují oznámení o termínu zápisů do pokračovacích škol. Pod protokolem byl podepsán předseda společenstva Alois Prokop. Programy členských schůzí se ve velkém množství týkaly cen chleba, pečiva a ostatních pekařských výrobků. Na schůzích se četly zápisy z valných hromad, pokladní a jednotenské zprávy, schvaloval se rozpočet, řešily se doplňovací volby. Mezi lety 1930-1931 členské příspěvky zdražily na patnáct korun. Dalším bodem schůze bylo oznámení o zájezdu, který se měl konat 28. června roku 1931, na výstavu v Pardubicích.²⁶⁹ Jednalo se zřejmě o celostátní výstavu tělovýchovy a sportu, která byla největší a nejslavnější akcí v historii města Pardubic. Výstava byla natolik velkolepá, že se o ní psalo v celostátním tisku.²⁷⁰ Odjíždět na výstavu se mělo v půl 8 ráno. Návrat byl stanoven kolem půl jedenácté večer. Cesta na výstavu byla hrazena ze společenstevních financí. Na členských schůzích se dále projednávaly stravovací akce, pečení chleba pro nezaměstnané na lístky různých barev a výše učňovských příspěvků. Řešily se daňové odhady a hlasovalo se o nedělním klidu. „*Okresní úřad nevyhověl naší žádosti o povolení pečení pečiva po dobu výstavy. Nutno tedy zachovati nedělní klid, a péci v sobotu. Nedělní pečení je trestné.*“²⁷¹ V knize o členských schůzích lze rovněž najít záznamy o zaplacení příspěvku. Důležité pro společenstvo bylo rozvrhnout dodávky chleba a pečení, aby uspokojilo obyvatele celého okresu. Společenstvo mělo sestavit kandidátní listiny, dovážet mouku a vyplácet peníze za pečení pro okres. Docházelo ke zdražování cen úměrnému době. Příkladem budiž ceny členských příspěvků, které v roce 1933 činily 10-10,50 korun a v roce 1934 byly zdraženy na patnáct korun. V knize schůzí nalezneme záznam o obeslání na protestní schůzi v Pardubicích, rozpisy množství chleba, který je třeba napéct, oznámení o konferencích, informace o cejchování, oznámení o konání společenstevního plesu, oznámení o zřízení parní pekárny a oznámení o sjezdu pekařů v Čáslavi. V letech 1938-1939 se platily příspěvky s přírážkou 20 K zemské jednotě. V roce 1940 byla výše příspěvku stanovena na 40 K, za zaměstnance se příspěvek zvýšil o 5 K a byly zakázány větší dodávky chleba. Členské schůze se konaly většinou v odpoledních a večerních hodinách, pokaždé jiný den v týdnu. Když se projednávalo něco velmi důležitého, účast byla nevyhnutelná, a bez řádné omluvy finančně vymahatelná. Členové, kteří se nedostavili na jednání valné hromady, byli nuceni zaplatit

²⁶⁹ *Státní okresní archiv Chrudim (SOKA Chrudim)*, JAF 220, Společenstvo pekařů Hlinsko (1885-1941), Zápisy ze schůzí 1927-1941, inv. č. 4.

²⁷⁰ Celostátní výstava tělovýchovy a sportu. In *PARPEDIE: PARdubická encykloPEDIE Klubu přátel Pardubicka*. Online [cit 24-03-2022].

URL: <http://www.parpedie.cz/cti-zaznam.php?id=Celostatni_vystava_telesne_vychovy_a_sportu>.

²⁷¹ *SOKA Chrudim*, Společenstvo pekařů Hlinsko (1885-1941), Zápisy ze schůzí 1927-1941, inv. č. 4.

pokutu ve výši 20 Kč. Schůze se konaly u pana Bohuslava Vody u nádraží, u pana Josefa Picka, ve firmě pana Josefa Wosy v Husově ulici a v hotelu Záložna.²⁷²

²⁷² *SOKA Chrudim*, Společenstvo pekařů Hlinsko (1885-1941), Zápisy ze schůzí 1927-1941, inv. č. 4.

8 SPOLEČENSTVO HOSTINSKÝCH A VÝČEPNÍKŮ HLINSKO (1898-1942)

Archivní fond hostinských a výčepníků v Hlinsku obsahuje archiválie z let 1898-1942. Ve fondu se nachází kniha zápisů valných hromad a představenstva z let 1920-1926, zápisy ze schůzí představenstva z let 1936-1942, kniha členů z let 1898-1941, seznam číšníků z let 1923-1941, seznam učňů z let 1908-1942 a kniha zápisů ze schůzí společenstva z roku 1927. Celková metráž fondu je 0,11 bm.²⁷³

Hostinských živností obecně existovalo velké množství. Data sčítání živností, které se uskutečnilo v roce 1902 nám ukazují, že v územním obvodu pražské obchodní a živnostenské komory se nacházelo celkem 10 726 živností zabývajících se hostinstvím. Tato čísla z nich činila desetinu ze všech ostatních druhů podnikání.²⁷⁴ Není divu, že společenstvo hostinských a výčepníků v Hlinsku mělo v letech 1898-1941 celkem 210 členů, ke kterým ve stejném časovém úseku přistoupilo dalších 258. V archiváliích nejsou údaje o tom, zda přistoupili všichni najednou nebo postupně během zmíněných let. Nejsou uvedeny ani roky jejich přistoupení.²⁷⁵ Společenstvo se rozrůstalo a dne 23. března roku 1907 byla podána žádost, aby se společenstvo odloučilo od dosavadního smíšeného společenstva.²⁷⁶ Převážná většina vlastníků živnostenského oprávnění byli muži, ale hojně se vyskytovaly rovněž ženy. V některých případech byly vlastníkem živnostenské koncese větší skupiny nebo rovnou celé instituce (například obec Svratka, Dělnický dům Hlinsko nebo Živnostenská záložna Hlinsko). Jednotlivé živnosti provozovali majitelé, vdovy po zesnulých majitelích, náměstci, pachtýři, kteří měli živnost v nájmu, vdovy s dětmi, nezletilí dědicové nebo jejich zástupci a obchodní zástupci. Někteří jedinci živnost provozovali dočista sami. Domovská příslušnost provozovatelů je v členské knize uvedena jen zřídka.²⁷⁷

²⁷³ MATOUŠKOVÁ, H. – KOUPILOVÁ, L. *SOkA Chrudim. Živnostenská společenstva 1841-1952*. S. 28.

²⁷⁴ GRUBER, J. *Nejnovější pokusy*. S. 60nn.

²⁷⁵ *Státní okresní archiv Chrudim (SOkA Chrudim)*, JAF 216, Společenstvo hostinských a výčepníků Hlinsko (1898-1942), Kniha členů 1898-1941, inv. č. 3.

²⁷⁶ *Státní okresní archiv Chrudim (SOkA Chrudim)*, Okresní úřad Chrudim, Společenstvo hostinských a výčepníků soudního okresu hlíneckého se sídlem v Hlinsku (Společenstvo hostinských a výčepníků v Hlinsku) 1907-1936, inv. č. 14699, sign. 15/4/58, kt 613 (1108).

²⁷⁷ *SOkA Chrudim*, Společenstvo hostinských a výčepníků Hlinsko (1898-1942), Kniha členů 1898-1941, inv. č. 3.

Tabulka č. 2: Počet živností společenstva hostinských v Hlinsku podle jejich sídla

Stanoviště živnosti	Počet
Blatno	15
Čachnov	7
Dědová (Filipov)	8 (4)
Hamry (Hamry sv. Jan)	9 (1)
Herálec (Český Herálec)	4 (8)
Hlinsko (Čertovina)	142 (3)
Holetín (Horní Holetín, Dolní Holetín, Babáky, Dolní Babáky)	8 (8, 5, 1, 2)
Chlum (Košinov)	12 (3)
Chlumětín (Krejcar)	9 (3)
Kameničky (Jeníkov)	15 (10)
Kladno	9
Křižánky (České Křižánky, Milovy, České Milovy)	4 (7, 2, 2)
Raná (Medkovi kopce)	17 (2)
Rváčov	10
Skuteč	2
Srní	9
Stan	8
Studnice (Studnice Zalíbené)	6 (4)
Svratka	53
Svratouch (Cikánka, Česká Cikánka)	19 (3, 1)
Veselká	1
Vítanov (Kouty)	9 (2)
Vojtěchov	5
Vortová	8
Všeradov (Jasně pole)	6 (1)
Neuvedeno	9
Celkem	476

Zdroj: *Státní okresní archiv Chrudim (SOkA Chrudim)*, JAF 2016, Společenstvo hostinských a výčepníků Hlinsko (1898-1942), Kniha členů 1898-1941, inv. č. 3.

V tabulce jsou uvedeny lokality, ve kterých sídlily živnosti, které byly součástí společenstva hostinských a výčepníků v Hlinsku. Jednotlivé obce jsou seřazeny abecedně a jsou uvedeny se svými obecními součástmi nebo sousedními obcemi. V závorkách jsou v postupném pořadí uvedeny počty živností součástí obce nebo obcí sousedních. Nejvíce živností hlineckého společenstva se mezi lety 1898-1941 nacházelo v Hlinsku. Oproti ostatním

svým počtem rovněž vyniká město Svratka. Celkově se podle těchto dat v letech 1898-1941 v hlineckém společenstvu hostinských a výčepníků nacházelo 476 živností.²⁷⁸

V knize členů lze vyhledat zajímavé informace. Při procházení knihy mě zaujalo jméno Marty Pešková, které v knize bylo přiřazeno pořadové číslo 154. Marta se narodila dvacátého července roku 1896 a pocházela z Filipova. Za manžela si vzala Tomáše Peška. V obci Kameničky vlastnila a provozovala hostinskou živnost, ke které v roce 1929 získala koncesi. Kniha nám dokládá informaci o tom, že živnost byla v roce 1940 uzavřena, protože Marta byla židovského původu.²⁷⁹

Podle seznamu z let 1923-1941 se ve společenstvu nacházelo 99 číšníků.²⁸⁰ Ve společenstvu se mezi lety 1908-1942 učilo 153 učedníků. Doba učení byla různá, jednalo se o rozmezí 2-4 let. Někteří učedníci dle údajů bydleli přímo v domě pána, jiní bydleli mimo jeho obydlí. Šikovnější učedníci za své služby dostávali zapláceno. Za padesát odpracovaných hodin mohli od pána obdržet mzdu v rozmezí od 12 do 30 K. Výše mzdy se odvíjela od individuálních schopností a dovedností učedníka a závisela na roku, ve kterém byla vyplacena. Mzdy závisely také na tom, jak se pohybovaly dobové ceny.²⁸¹

Hostinské a výčepnické živnosti podléhaly koncesi. V některých významnějších a větších městech museli majitelé živnosti být navíc držiteli průkazu způsobilosti. Způsobilost se dala doložit studiem oboru hostinství a dvěma roky praxe v oboru, nebo potvrzením o čtyřleté praxi v oboru. Prospívání živnosti záleželo na kvalitě výrobků a k tomu přizpůsobené ceně, rychlosti a přesnosti obsluhy a povaze a péči majitele. V některých případech musel majitel svou živnost přesunout mimo schválenou budovu (například při konání slavností). V takové situaci si musel od živnostenského úřadu nechat potvrdit licenci, která obsahovala informace o druhu akce, místu konání a době platnosti.²⁸² Hostinské podnikání nebylo vždy jednoduché. Hostinští se často potýkali s problémy a stěžovali si na to, že: „*vražděn byl detailní obchod s lahvovým pivem.*“²⁸³ Podle nařízení vlády bylo přesně předepsáno, jak mají být lahve uzavřené a zapečetěné. Etikety, kterými byly lahve opatřeny informovaly o množství, druhu a původu tekutiny. Obsah lahve nesměl být větší než deset litrů. Koncese na prodej lahvového piva byla

²⁷⁸ *SOKA Chrudim, Společenstvo hostinských a výčepníků Hlinsko (1898-1942), Kniha členů 1898-1941, inv. č. 3.*

²⁷⁹ *Tamtéž.*

²⁸⁰ *Státní okresní archiv Chrudim (SOKA Chrudim), JAF 216, Společenstvo hostinských a výčepníků Hlinsko (1898-1942), Seznam číšníků 1923-1941, inv. č. 4.*

²⁸¹ *Státní okresní archiv Chrudim (SOKA Chrudim), JAF 216, Společenstvo hostinských a výčepníků Hlinsko (1898-1942), Seznam učňů 1908-1942, inv. č. 5.*

²⁸² GRUBER, J *Nejnovější pokusy*. S. 60nn.

²⁸³ *Tamtéž*. S. 64.

omezena spotřebou obyvatelstva dané lokality. Neopravňovala držitele ke stáčení sudového piva do lahví a byla udílěna jen několika hostincům. Na stáčení piva existovala koncese samostatná.²⁸⁴ Dne 27. ledna roku 1907 přišla z poslanecké sněmovny zpráva, že v důsledku změny v živnostenském řádu se budou společenstvům rozšiřovat pravomoci, což v důsledku znamenalo i udělování nových koncesí. Příslušníky společenstva hostinských v Hlinsku tato zpráva povzbudila k dalšímu boji o svá práva. Necelý měsíc na to přišla výzva ke schůzi, která se měla konat v pátek 22. února roku 1907 ve dvě hodiny odpoledne v hostinci kol. Václava Talácky v Hlinsku. V obsahu výzvy k účasti na schůzi stálo: „*Přijďte najisto všichni! Nepůjdeme-li semknutí v pevnou organisaci do boje proti nástrahám, jež se stále na nás chystají – jsme ztraceni. Stav náš je stále bičován se všech stran, budeme-li ale pracovati společně, zajistě že zápas o snesitelnější a spořádanější existenci našeho stavu rázně vybojujeme. Když si sami nepomůžeme – jiný se o nás starati nebude!*“²⁸⁵

Příslušníci z řad hostinských a výčepníků v Hlinsku se nejvíce věnovali oboru hostinství. Mimo čepování piva se ale soustředili i na jiné činnosti úzce souvisejícími s hostinstvím. Někteří například prodávali víno, provozovali výčep kořalky a lihových nápojů nebo vyráběli likéry. Další se soustředili na vyvařování masa a přechovávání pokrmů, jiní zase provozovali vinárnu a kavárnu. Někteří byli držiteli koncese dovolených her a hraní pokeru, z ostatních se stali hoteliéři. Podle dostupných údajů pouze jeden člen společenstva si otevřel kantýnu a jeden člen živnost provozoval soukromě. Velmi lákavým podnikatelským záměrem bylo provozovat kavárnu, ve které si hosté mohli pochutnat na kávě, čokoládě a „*čaji bez alkoholu*.“²⁸⁶ K nápoji si mohli přikoupit nějakou sladkost nebo cukrovinku. Když měl živnostník štěstí a vlastnil celou koncesi, mohl provozovat výše uvedené činnosti najednou bez dalšího dílčího povolení. Takový případ se v celém hlineckém společenstvu nachází pouze jednou.²⁸⁷

V knize zápisů z valných hromad a schůzí představenstva hlineckých hostinských z let 1910-1926 jsou na začátku vypsána jména členů, kteří byli na jednáních přítomni. Na schůzích se řešily domluvy termínů konání valné hromady, výše a výběr členských příspěvků, stanovení návrhu na rozpočet následujícího roku, různé druhy voleb, návrhy kandidátů do voleb, pokračovací průmyslové školy a správa nemocenské pokladny. Na některých schůzích

²⁸⁴ GRUBER, J. *Nejnovější pokusy*. S. 64n.

²⁸⁵ *SOKA Chrudim*, Okresní úřad Chrudim, Společenstvo hostinských a výčepníků v Hlinsku 1907-1936, inv. č. 14699, sign. 15/4/58, kt 613 (1108).

²⁸⁶ *SOKA Chrudim*, Společenstvo hostinských a výčepníků Hlinsko (1898-1942), Kniha členů 1898-1941, inv. č. 3.

²⁸⁷ *Tamtéž*.

se projednával návrh přistoupení ke společenstvu v Praze, a také jednatelské zprávy. Probírala se situace hostinských, výdaje společenstva, podoba pozvánek k valné hromadě, problematika udělování koncesí a jejich rozšiřování, součinnost a spolupráce s ostatními společenstvy. Projednávaly a vyřizovaly se žádosti, prováděla se revize účtů, probírala se oznámení určená pro c. k. okresní hejtmánství a pokladní knihy. Podle pokladniční zprávy z roku 1910 mělo společenstvo příjmy z členských poplatků a příspěvků. Výdaje padly na vazbu knih, razítka, tiskopisy, poštovné, cestovné, zálohy, dluhy, příspěvek Praze a na další výdaje.²⁸⁸ V protokolech o schůzích představenstva z let 1936-1942 se vyskytují zápisy o učňovských zkouškách, členských schůzích a schůzi výboru, která se konala přibližně jedenkrát – dvakrát do měsíce podle potřeby. V zápisech se objevuje obchodní a živnostenská komora, protokoly z valné hromady a pokladniční zprávy. Místy se vyskytují záznamy o jednáních kvůli úpravě cen piva a cejchování výrobků. Schůzi se účastnily členové výboru, jejich náhradníci, členové rozhodčího výboru, revizoři účtů, delegáti Zemské jednoty, důvěrníci, učitelé pokračovacích škol, komisař, starosta, místostarosta a jednatel.²⁸⁹ Na schůzích společenstva se v roce 1927 se podle jednacích protokolů projednávala oznámení nových zákonů, žádosti o zaplacení příspěvků, zápisy o valné hromadě, výborové schůze, členské schůze, zápisy o zkouškách učňů, dokonce se vyskytuje i zápis o smrti jednatele společenstva.²⁹⁰

Podle stanov vstupní poplatek do společenstva činil mezi lety 1907-1936 10 K. Učební doba trvala tři roky. Vstupní poplatky za přijetí učňů se pohybovaly kolem 2 K. Poplatky za přípověď a za vyučenou byly 6 K, později 12, 50 Kč. Peněžité pokuty dosahovaly výše 30 K. Počet učedníků vůči počtu pomocníků byl v poměru 2:1, později 1:1. Počet členů potřebný v hlasování, vedoucímu k platnému usnesení, byl ve stanovách vyjádřen v procentech v závislosti na počtu členů společenstva. Představenstvo tvořili starosta, náměstek a výbor skládající se z 12 členů a 4 náhradníků. Všichni byli voleni na tři roky.²⁹¹

²⁸⁸ *Státní okresní archiv Chrudim (SOkA Chrudim)*, JAF 216, Společenstvo hostinských a výčepníků Hlinsko (1898-1942), Kniha zápisů valných hromad a schůzí představenstva 1910-1926, inv. č. 1.

²⁸⁹ *Státní okresní archiv Chrudim (SOkA Chrudim)*, JAF 216, Společenstvo hostinských a výčepníků Hlinsko (1898-1942), Zápisy ze schůzí představenstva 1936-1942, inv. č. 2.

²⁹⁰ *Státní okresní archiv Chrudim (SOkA Chrudim)*, JAF 216, Společenstvo hostinských a výčepníků Hlinsko (1898-1942), Kniha zápisů ze schůzí společenstva 1927, inv. č. 6.

²⁹¹ *SOkA Chrudim*, Okresní úřad Chrudim, Společenstvo hostinských a výčepníků v Hlinsku 1907-1936, inv. č. 14699, sign. 15/4/58, kt 613 (1108).

9 SPOLEČENSTVO TKALCŮ CHRAST (1860-1872)

Archivní fond tkalců v Chrasti obsahuje informace o společenstvu z let 1864-1895. Ve fondu se nachází stanovy společenstva z roku 1864, žádost chrasteckých živnostníků o vyloučení izraelských živnostníků ze společenstva z roku 1860, odstoupení Josefa Zástěry z funkce staršího a nová volba z roku 1871, prohlášení Františka Kopečného z Chrasti za tkalcovského tovaryše z roku 1872 a otázky pro anketu k vyšetření stavu a potřeb malého průmyslu v Rakousku z roku 1872. Celková metráž fondu je 0,11 bm.²⁹²

Podle stanov z 22. prosince 1864 se společenstvu přezdívalo „šestý spolek“. Předsedou společenstva byl Karel Siegl. Do společenstva kromě tkalců od 20. prosince roku 1859 náleželi rovněž punčocháři a pláteníci. Společenstvo sídlilo v Chrasti. Ve stanovách nalezneme výčet obcí, jejichž živnostníci spadali do územního obvodu chrasteckého společenstva.

Stanovy pojednávaly o orgánech společenstva. Mezi orgány patřilo představenstvo a shromáždění důvěrníků. Písemné volby se konaly ve frekvenci jednou za tři roky. O každém konaném shromáždění museli členové společenstva informovat zemského komisaře. Představenstvo se skládalo z předsedy, náměstka a tří členů výboru, které si mezi sebe volil sbor důvěrníků. Náplní práce představenstva byly běžné činnosti související s chodem společenstva. Účelem představenstva bylo dohlížet na pořádky mezi členy, rozhodovat jejich rozepře, zpracovávat jmění společenstva, vést seznamy, potvrzovat vysvědčení, pomáhat s vydáváním opatření a dohlížet na řádné studium učedníků. Do pracovní náplně předsedy chrasteckého tkalcovského společenstva patřilo rozdělovat práci jednotlivým členům výboru, svolávat čtyřikrát do roka jednání sboru důvěrníků, stát v jeho čele a řídit celé jednání.²⁹³ Stanovy společenstva pojednávají také o povinnostech pomocníků. V § 24 stojí, že: „*Pomocník nesmí modré pondělky, neb jiné nedovolené svátky držeti.*“²⁹⁴ Pokud chtěl majitel živnosti zaměstnávat nezletilé učedníky, musel být ve věku minimálně dvaceti čtyř let. Učební doba nesměla přesahovat hranici čtyř let. Jmění společenstvo schraňovalo z kostelních a pohřebních rekvizit, z přebývajících příjmů, odkazů, darů, úroků, příspěvků členů a pokut.²⁹⁵

Dne 5. srpna roku 1860 žádali chrastečtí živnostníci c. k. okresní úřad v Chrudimi, aby izraelští živnostníci ze Zájezdce a Roubovic byli vyloučeni ze společenstva. Z jakého důvodu

²⁹² MATOUŠKOVÁ, H. – KOUPILOVÁ, L. SOKA Chrudim. *Živnostenská společenstva 1841-1952*. S. 39.

²⁹³ *Státní okresní archiv Chrudim (SOKA Chrudim)*, JAF 279, Společenstvo tkalců Chrast (1860-1872), Stanovy společenstva, rukopis a podpisy členů výboru předseda Karel Siegl 1864, inv. č. 1.

²⁹⁴ *Tamtéž.*

²⁹⁵ *Tamtéž.*

byla žádost podána a proč byli izraelští živnostníci členem chrasteckého společenstva se mi nepodařilo dohledat.²⁹⁶ Občas se stávalo, že některý z členů musel své působení v některé z funkcí společenstva ukončit. Takový případ nám dokládá záznam ze dne 13. července roku 1871, kdy Josef Zástěra starší svolal členy společenstva k nové volbě staršího. Sám se své funkce vzdal. Zda zůstal členem společenstva i nadále po své rezignaci se z pramenů nedozvídáme. Volba nového staršího se měla uskutečnit dne 16. července po čtvrté hodině odpolední.²⁹⁷ Slavnostním okamžikem každého učně bylo ukončení veškerých studií. V tomto okamžiku se z pouhého učedníka stal právoplatný tovaryš. Jako příklad nám může posloužit prohlášení z 1. ledna 1872. František Kopečný z Chrasti, který byl členem společenstva chrasteckých tkalců a synem Jana Kopečného byl prohlášen tovaryšem. Jeho učební doba trvala od ledna 1868 do prosince 1871. Dokladů o prohlášení za tovaryše i jiných členů bylo jistě více, ale v SOKA Chrudim se ve fondu tkalců z Chrasti nezachovaly.²⁹⁸

Institucím, které byly nadřazeny společenstvům, náleželo pečovat o živnosti. Čas od času vyhotovily dotazník, který měl poptávat výrobní poměry. Dne 23. srpna roku 1872 vznikla z činnosti obchodní a živnostenské komory v Praze česko-německá anketa s otázkami, které se týkaly potřeb a celkového stavu malého průmyslu v Rakousku. Osloveno bylo i tkalcovské společenstvo v Chrasti a bylo mu uloženo do čtrnácti dnů zaslat odpovědi. Ve výčtu otázek se nacházelo zejména to, zda společenstvům vyhovuje znění živnostenského řádu z roku 1859, jaké jsou jeho nedostatky, případně mělo společenstvo navrhnout úpravy. Pod výzvou k zaslání odpovědi byl podepsán předseda komory Max Dormizer, za tajemníka byl uveden Dr. A. D. Haasz. Zpětnou vazbu společenstva jsem bohužel nedohledala.²⁹⁹

²⁹⁶ *Státní okresní archiv Chrudim (SOKA Chrudim)*, JAF 279, Společenstvo tkalců Chrast (1860-1872), Žádost chrasteckých živnostníků c. k. okresnímu úřadu v Chrudimi, aby izraelští živnostníci ze Zájezdce a Roubovic byli ze společenstva odloučeni. Podpisy živnostníků 1860, inv. č. 2.

²⁹⁷ *Státní okresní archiv Chrudim (SOKA Chrudim)*, JAF 279, Společenstvo tkalců Chrast (1860-1872), Josef Zástěra, starší společenstva svolává členy k nové volbě 13. července 1871, inv. č. 3.

²⁹⁸ *Státní okresní archiv Chrudim (SOKA Chrudim)*, JAF 279, Společenstvo tkalců Chrast (1860-1872), František Kopečný z Chrasti je prohlášen tkalcovským tovaryšem 1. ledna 1872, inv. č. 4.

²⁹⁹ *Státní okresní archiv Chrudim (SOKA Chrudim)*, JAF 279, Společenstvo tkalců Chrast (1860-1872), Otázky pro anketu k vyšetření stavu a potřeb malého průmyslu v Rakousku 1872, inv. č. 5.

10 TŘETÍ ŽIVNOSTENSKÉ SPOLEČENSTVO CHRAST (1860-1933)

Fond třetího živnostenského společenstva z Chrasti obsahuje archiválie v časovém rozsahu let 1860-1933. Ve fondu se nachází zápisní kniha mistrů z let 1850-1885, kniha členů z let 1886-1906, kniha učňů z let 1886-1905, pokladní kniha z let 1876-1933, pokladní kniha z let 1881-1913, několik vysvědčení na propuštění ze školy a výuční list z let 1883-1891. Metráž archivního fondu je 0,12 bm.³⁰⁰

Třetí živnostenské společenstvo v Chrasti bylo společenstvem, které zahrnovalo různé druhy živnostenského podnikání. Mezi lety 1850-1855 se v něm nacházelo třicet sedm mistrů.³⁰¹ V roce 1885 mělo společenstvo čtyřicet dva příslušníků, o rok později přistoupilo dalších devět, v roce 1887 také devět a v roce 1888 ke společenstvu přistoupilo třicet členů a dva příslušníci.³⁰² Učedníků se ve společenstvu mezi lety 1886-1905 nacházelo celkem 168.³⁰³ Mezi lety 1908-1935 byla doba učení stanovena na 2-4 roky.³⁰⁴

Mezi členy se v letech 1886-1906 v přibližném počtu 165-175 velice rozmanitě nacházeli zástupci jednotlivých druhů řemesel. Jednalo se o tato abecedně řazená řemesla: *architekt/stavitel* (v počtu 1), *barvíř* (1), *bednář* (6), *cihlář* (1), *drnomistr* (1), *hodinář* (4), *holič* (4), *hostinský* (3), *hrnčír* (2), *hudebník* (1), *kameník* (3), *kamnář* (1), *kapelník* (1), *klempír* (7), *kloboučník* (2), *knihář* (1), *kolař* (10), *kominík* (3), *kovář* (15), *koželuh* (3), *kožešník* (2), *malíř* (2), *mistr tesařský* (3), *mistr zednický* (2), *mydlář* (2), *natírač* (1), *nožíř* (1), *pasíř* (2), *pekař* (9), *perníkár* (3), *pilníkár* (1), *provazník* (1), *řemenář* (1), *řezbář* (1), *řezník* (8), *sedlář* (5), *sírař* (1), *sklenář* (2), *soukromník* (3), *soustružník* (3), *stavitel pian* (1), *strojník* (2), *štěpař* (1), *truhlář* (24), *úzdař* (1), *zahradník* (2), *zámečník* (6), *zlatník a hodinář* (1), *neuvedeno* (4). Nejvíce se ve společenstvu nacházelo kolařů, kovářů a truhlářů, kterých je počtem nad deset. Ostatní řemesla jsou v počtu do deseti zastoupených.³⁰⁵

³⁰⁰ MATOUŠKOVÁ, H. – KOUPILOVÁ, L. SOkA Chrudim. *Živnostenská společenstva 1841-1952*. S. 40.

³⁰¹ *Státní okresní archiv Chrudim (SOkA Chrudim)*, JAF 276, Třetí živnostenské společenstvo Chrast (1860-1933), Zápisná kniha mistrů 1850-1855, inv. č. 1.

³⁰² *Tamtéž*.

³⁰³ *Státní okresní archiv Chrudim (SOkA Chrudim)*, JAF 276, Třetí živnostenské společenstvo Chrast (1860-1933), Kniha učňů 1886-1905, inv. č. 3.

³⁰⁴ *Státní okresní archiv Chrudim (SOkA Chrudim)*, Okresní úřad Chrudim, Živnostenské společenstvo různých živností Chrast (Živnostenské společenstvo číslo III Chrast), inv. č. 14695, sign. 15/4/54-201, kt 612 (1107).

³⁰⁵ *Státní okresní archiv Chrudim (SOkA Chrudim)*, JAF 276, Třetí živnostenské společenstvo Chrast (1860-1933), Kniha členů 1886-1906, inv. č. 2.

Na základě jedenácti vysvědčení z let 1883-1891, vzniklých z provenience obecných škol se sídlem v Chrasti, Hrochově Týnci, Svídnici, Zaječicích, Řeštokách a Trhové Kamenici, se dá vytvořit letný obraz o tom, jak vypadalo školní vyučování. Mezi hodnocené vyučované předměty patřilo náboženství, čtení a psaní. Ve vyučovacím jazyce se zvlášť hodnotila mluvnice a pravopis a písemné proslovení. Učňové byli hodnoceni v počtech spojených s naukou o měřických tvarech, z přírodopisu a přírodozpytu, v zeměpisu, dějepisu, kreslení, zpěvu, v ženských ručních pracích a v tělocviku. Součástí vysvědčení bylo hodnocení docházky, mravného chování a píle učenika. Ve většině případů, až na některé světlé výjimky, se slovní hodnocení pohybovalo v rozmezí od „dobře“ po „sotva dostatečně“, až „nedostatečně“ a podobně. (ukázky vysvědčení viz příloha č. 7).³⁰⁶

³⁰⁶ Státní okresní archiv Chrudim (SOKA Chrudim), JAF 276, Třetí živnostenské společenstvo Chrast (1860-1933), Vysvědčení na propuštění ze školy a výuční list 1883-1891, inv. č. 6.

11 SPOLEČENSTVO OBUVNÍKŮ CHRAST (1864-1895)

Archivní fond společenstva obuvníků v Chrasti obsahuje dokumenty z let 1864-1895. Ve fondu najdeme stanovy společenstva z roku 1875, pokladní knihu z let 1865-1895, povolení k provozování živnosti Františky Žákové ze Zaječic z roku 1864 a pokladní doklady z let 1869-1883. Celková metráž archivního fondu činí 0,11 bm.³⁰⁷

Stanovy vydané 8. prosince roku 1875 v Chrasti vymezovaly obce, jejichž živnosti do společenstva náležely. Stejně jako stanovy ostatních společenstev, sepsané na základech živnostenského řádu, obsahují ustanovení o valné hromadě a představenstvu. Následovalo ujednání o společenstevních volbách, rozdělení práce a náplň práce představeného.³⁰⁸ Stanovy byly psány ručně a mnohem obecněji než například u stanov hlineckých obuvníků. Podle § 24: „*Za učně pokládá se ten, kdo jde k samotnému živnostníku, aby se živnosti prakticky naučil.*“³⁰⁹ Vstupní příspěvek učně činil 2-4 zlaté, rovněž se poplatek ve stejné výši platil za vyučenou a za vystoupení ze společenstva. Stanovy učňům výslovně ukládaly povinnost chovat se slušně a zachovávat mlčenlivost o dění ve společenstvu. K délce učební doby stanovy zmiňovaly, že: „*není dovoleno, aby učeň déle než tři roky v učení stál.*“³¹⁰ V případě, že v rámci vztahů ve společenstvu vznikla rozepře, bylo třeba o jejím výsledku vyhotovit protokol, jež obě strany musely podepsat. Do osmi dnů bylo možné proti rozhodnutí podat odvolání k politickému úřadu. Nedostavil-li se obviněný bez řádné omluvy k hlavnímu projednávání, bez dalších důkazů se stal viníkem. Nedostavil-li se žalující, bralo se to jako by od žaloby upustil. Členům, kteří opakovaně jednali proti předpisům byly udíleny tresty. Nejprve přišlo napomenutí písemnou důtkou a následovala peněžitá pokuta ve výši jeden zlatý. Při recidivě se částka zvýšila na pět zlatých.³¹¹

Jmění společenstva spravovalo představenstvo. Skládalo se z poplatků za přistoupení. Přistupující vdovy byly od poplatku osvobozené, neboť poplatek byl již zaplacen v minulosti. Se jměním se nakládalo různě. Ve většině případů se rozdělilo na podporu vdov, sirotků, bývalých členů, chudých, nemocných a příslušníků. Hojně z jeho rozpočtu byly podporovány školy nebo se z něj nakupovaly kancelářské potřeby. Na podporu ze společenstevní pokladny neměl pomocník v případě: „*Když čtyry neděle uplinou co z práce od člena společenstva*

³⁰⁷ MATOUŠKOVÁ, H. – KOUPILOVÁ, L. SOKA Chrudim. *Živnostenská společenstva 1841-1952*. S. 37.

³⁰⁸ *Státní okresní archiv Chrudim (SOKA Chrudim)*, JAF 278, Společenstvo obuvníků Chrast (1864-1895), Stanovy společenstva 1875, inv. č. 1.

³⁰⁹ *Tamtéž.*

³¹⁰ *Tamtéž.*

³¹¹ *Promemoria*. S. 32n.

vystoupil.³¹² Do pokladny společenstva putovaly finance od členů. Příspěvky pomocníků se ukládaly do pokladny pomocnické.³¹³ Pokladní knihu společenstva založil Josef Kudrna a předseda společenstva Jan Charvát 2. července 1865 v Chrasti. Pokladní kniha místy působí zmatečně, jsou v ní škrty, kaňky a nečitelné zápisy. Obsahuje informace o příjmech a vydáních společenstva mezi lety 1865-1895.³¹⁴

Obuvníci se po čas své existence potýkali s problémy: „*Veliký spatřuje se také zlořád v tom, že na ujmu obchodů suknem, zbožím modním a střížným, na ujmu hodinářům, krejčím, soustružníkům, obuvníkům a j. v. všelijací lidé jich zboží prodávají veřejně po hostincích a po domech.*“³¹⁵ Poctiví živnostníci museli platit pomocníky a daně, zatímco podomní prodejci, kteří byli téměř bez výloh v mnoha případech neplatili ani daně a kazili tak poctivcům možnosti obchodování.³¹⁶

³¹² *SOKA Chrudim*), Společenstvo obuvníků Chrast (1864-1895), Stanovy společenstva 1875, inv. č. 1.

³¹³ *Tamtéž*

³¹⁴ *Státní okresní archiv Chrudim (SOKA Chrudim)*, JAF 278, Společenstvo obuvníků Chrast (1864-1895), Pokladní kniha 1865-1895, inv. č. 2

³¹⁵ *Promemoria*. S. 32.

³¹⁶ *Tamtéž*. S. 32n.

12 SOUČASNÝ STAV

Zákon č. 455/1991 Sb., o živnostenském podnikání (živnostenský zákon) ze dne 2. října 1991 s účinností od 1. ledna roku 1992 upravuje podmínky pro provozování živnostenského podnikání a kontroluje jejich dodržování. Ve znění § 2 zákona se živností rozumí: „*soustavná činnost provozovaná samostatně, vlastním jménem, na vlastní odpovědnost, za účelem dosažení zisku a za podmínek stanovených tímto zákonem.*“³¹⁷ Zákon dále stanoví, které činnosti k živnostem nepatří, subjekty, které jsou oprávněny živnost provozovat, podmínky provozování živnosti, povinnosti podnikatele, obsahuje ustanovení o živnostenském oprávnění, podmínkách vzniku, změnách a zániku živnostenského oprávnění, ustanovení o tom, jaké údaje se musí nacházet živnostenském rejstříku, přestupky. Podle § 9 zákon živnosti rozděluje na a) ohlašovací, které v případě splnění podmínek mohou být provozovány pouze na základě ohlášení a b) živnosti koncesované, jejichž provoz je podmíněn udělením koncese. Koncese je úřední povolení k provozování živnosti. Živnosti ohlašovací se dále rozdělují na živnosti řemeslné, vázané a volné. Pro provozování živnosti řemeslné a vázané je dle zákona podmínkou odborná způsobilost blíže určena v § 21, 22 a v příloze č. 2 zákona. K provozování živnosti volné zákon nestanoví podmínku určené odborné způsobilosti. Živnosti koncesované se dále nijak nerozdělují. Odbornou způsobilost požadovanou k provozování koncesované živnosti stanoví příloha č. 3 zákona nebo zvláštní právní předpisy v příloze uvedené. Odbornou způsobilost živnostník prokáže dokladem o uznání odborné kvalifikace, který vydává uznávací orgán v souladu se zákonem o odborné kvalifikaci. Žádost o vydání koncese se podává k živnostenskému úřadu. Výčet řemeslných živností je součástí přílohy č. 1, živnosti vázané obsahuje příloha č. 2, koncesované živnosti jsou vyjmenovány v příloze č. 3, živnosti volné obsahuje příloha č. 4.³¹⁸

V porovnání s ustanoveními živnostenského řádu nejsou v současném živnostenském zákoně výraznější rozdíly. Základní principy živnostenského práva zůstaly po celou dobu jeho existence víceméně stejné. Za výraznější změnu lze pokládat dělení živností. Zákon z března roku 1883, doplňující živnostenský řád, dělil živnosti na svobodné, řemeslné a koncesované, kdežto živnostenský zákon je dělí pouze na 2 skupiny – živnosti ohlašovací a koncesované. Ohlašovací živnosti se dále rozdělují na živnosti řemeslné, vázané a volné

³¹⁷ Zákon č. 455/1991 Sb., o živnostenském podnikání (živnostenský zákon). In *Zákony pro lidi: Sběrka zákonů*. Online [cit 11-01-2022]. § 2. URL: <455/1991 Sb. Živnostenský zákon (zakonyprolidi.cz)>.

³¹⁸ *Tamtéž.*

ZÁVĚR

Řemeslné organizace prošly v průběhu věků velkou proměnou. Ve 12. století se začaly formovat první řemeslné spolky, které se od 13. století vyvinuly v cechy zřizované zejména v blízkosti významných měst. Cechy se řídily pravidly, která všichni členové museli dodržovat. V důsledku modernizace společnosti po průmyslové revoluci začalo být cechovní zřízení nedostatečné a zastaralé.

V 17. a 18. století se za existence cechů začaly rozvíjet manufaktury. Zásadním rozdílem ve srovnání s cechy bylo, že se každý dělník v manufaktuře se soustředil pouze na jeden úkon, takže došlo k výraznému zrychlení, zkvalitnění a usnadnění výroby. Výhodou manufaktur bylo, že mohly zaměstnávat libovolné množství dělníků, kdežto počty členů v ceších byly omezené. Manufaktury mohly počítat s podporou státu, který se cechy snažil distancovat. Po zavedení strojů do výroby manufaktury plynule přešly k výrobě tovární.

Zásadní změna situace se udála dne 20. prosince roku 1859, když císař František Josef První vydal patent, kterým byl slavnostně vyhlášen živnostenský řád. Živnostenský řád zaručoval svobodu v podnikání a byla jím zřízena živnostenská společenstva, která plně nahrazovala cechy. Živnostenská společenstva vznikala přeměnou z cechu nebo přímým zřízením. Z cechovních artikulí se staly společenstevní stanovy. Živnostenský řád byl v průběhu let několikrát upravován a novelizován. Změny nastaly v roce 1883, 1885, 1897, 1902 a v roce 1907. Zákon vydaný v březnu roku 1883, který doplňoval některá ustanovení živnostenského řádu rozdělil živnosti na svobodné, řemeslné a koncesované. Od roku 1883 bylo povinností živností sdružovat se do společenstev.

Mezi stěžejní orgány živnostenských společenstev patřily představenstva a valné hromady, které spravovaly pokladny a jmění. Na společenstva dohlížel živnostenský úřad a spadala do působnosti ministerstva obchodu. Poradní funkci vykonávala obchodní a živnostenská komora v Praze. Zřízení samostatné komory v Chrudimi se neprosadilo a Chrudim spadala do obvodu pražské komory. Živnostenská společenstva se mnohdy sdružovala do vyšších celků napříč celým územím habsburské monarchie do tzv. společenstevních jednot a zakládala spolky pro oživení výroby.

Situace živnostníků nebyla vždy jednoduchá, například když jejich existenci ohrožovala levná pracovní síla trestanců. Vězni byli pro živnostníky velkou konkurencí, proto se živnostníci rozhodli protestovat. Živnostníci se museli potýkat s fušery a podomními prodejci. Jejich činnost komplikovaly rozdělené koncese.

Výuka členů společenstev probíhala v živnostenských pokračovacích školách a ve školách průmyslových. Školy měly učně vychovávat a zajistit jim odbornou přípravu pro své budoucí povolání. Zřizovateli škol byly živnostenské spolky, obchodní a živnostenské komory, Jednota ku povzbuzení průmyslu v Čechách, obce, města a podpora se jim dostávala také ze strany společenstev. Důležitými institucemi byla muzea. Díky muzejním výstavám šly výrobky rychleji na odbyt.

V roce 1938 byla výroba přeměrována na řízené válečné hospodářství a začalo první omezování živnostníků. Omezování pokračovalo až do roku 1945, kdy se začaly v souvislosti s provozováním živností zpříšňovat podmínky a postupně se začalo znárodňovat. Po únorovém převratu v roce 1948, kdy se komunisté chopili moci, začala po vzoru Sovětského svazu socializace soukromého sektoru. Socializace vyústila až v úplnou likvidaci, která proběhla ve čtyřech etapách. Byla vydána řada omezujících zákonů a živnostníci byli označeni za reakcionáře, šmelináře a nepřátele režimu. K omezování ze strany státu docházelo rušením živnostenských oprávnění, propuštěním učedníků, omezováním přídělu surovin, zvýšením cen, zastavením dodávek zboží obchodníkům, kontrolami a zatýkáním živnostníků. Znárodněny byly větší soukromé podniky, které přešly do majetku státu. Většina živnostníků provozování svého řemesla přerušila, nebo se ho rovnou vzdala. Někteří živnost provozovali i nadále, ovšem bez živnostenského povolení. V důsledku toho se začalo dařit černému trhu. Likvidace živnostníků proběhla podle tzv. plánu „P“, který se zaměřoval na průmysl a plánu „Ř“, který se týkal řemesel. Postupně byly živnosti začleněny do vyšších forem podnikání. Na vesnicích se řemesla udržela, nebo byla zapojena do jednotných zemědělských družstev. Rok 1953 je rokem dokončení socializace živností, neboť z nich zbylo jen minimum. Kolem roku 1960 došlo k úplné likvidaci živnostenského podnikání.

Důležitou úlohu ve vývoji živnostenských společenstev nejen na Chrudimsku sehrála pražská obchodní a živnostenská komora, která iniciovala řadu důležitých reforem živnostenského řádu.

V diplomové práci bylo zkoumáno šest živnostenských společenstev z oblasti Chrudimska. Byla vybrána tři společenstva se sídlem v Hlinsku a tři se sídlem v Chrasti. Jednalo se o *živnostenské společenstvo obuvníků Hlinsko (1882-1947)*, *společenstvo pekařů Hlinsko (1885-1941)*, *společenstvo hostinských a výčepníků Hlinsko (1898-1942)*, *společenstvo tkalců Chrast (1860-1872)*, *třetí živnostenské společenstvo Chrast (1860-1933)* a *společenstvo obuvníků Chrast (1864-1895)*. Z důvodu nejednotnosti a torzovitosti archiválií jsou některé

údaje neúplné. Nelze ani přesně datovat, kdy společenstva vznikla a kdy zanikla. O datech se můžeme pouze domnívat s přihlédnutím k časovému rozsahu fondů. Archivní fondy hlineckých společenstev jsou oproti chrasteckým rozsáhlejší a bohatší na informace, které z nich lze vytěžit.

Z výsledků práce vyplývá, že valná většina živností se nacházela v sídle společenstva, protože sídelní města byla zároveň centrem soudních okresů. Společenstva se soustřeďovala na jednu konkrétní činnost, nebo jejich součástí bylo více druhů řemesel. Tak tomu bylo v případě hostinských a výčepníků v Hlinsku, kteří se kromě hostinství zabývali také výčepem kořalky, poskytováním povolených her, výrobou likérů, provozem kaváren a vináren nebo hoteliérstvím. Pro jednotlivé činnosti muselo mít společenstvo hostinských samostatnou koncesi nebo jednorázovou licenci. Do společenstva tkalců v Chrasti náleželi punčocháři a pláteníci. Hlinečtí pekaři byli součástí společenstva všech potravních živností. Do třetího společenstva v Chrasti patřilo mnoho rozmanitých oborů, neboť se jednalo o společenstvo živností smíšených. Nejvíce se mezi řemeslníky třetího společenstva vyskytovali kolaři, kováři a truhláři s počtem nad deset zástupců, jiných bylo méně. Ostatní společenstva byla samostatná. Živnosti provozovali ženy i muži a vlastníkem mohly být rovněž samostatné instituce. Nejvíce živnostenských oprávnění vlastnili muži. Když vlastník živnosti zemřel, všechna majetková práva přešla na vdovy a jejich děti.

Stanovy společenstev byly psány ručně, jiné byly předtištěné s vynechanými místy pro doplnění konkrétních údajů. Záleželo na roku vydání stanov. Většinou byly psány spíše obecněji v souladu se zněním živnostenského řádu. Účelem společenstev bylo dbát na vzdělávání svých členů, podporovat a starat se o chudé a nemocné, zachovávat spořádané poměry mezi členy a obecně se starat o blaho a rozkvět živností. Na členských schůzích se řešily běžné organizační záležitosti vyplývající z ustanovení živnostenského řádu. Programy jednání obsahovaly i problémy týkající se konkrétního společenstva. U hlineckých pekařů se jednalo například o zdražování cen mouky, chleba a pečiva, hostinští v Hlinsku řešili cejchování výrobků. Schůze se konaly v různých frekvencích podle potřeby a množství projednávané agendy. Členové se scházeli každý měsíc, dvakrát měsíčně, čtyřikrát do roka, dvakrát ročně nebo jednou za rok. Všechna společenstva ctily nedělní klid. V případě pekařů v Hlinsku byla nedělní práce dokonce trestná. Společenstevní poplatky a členské příspěvky se zvyšovaly úměrně v čase podle tehdejšího zdražování cen. Například členské příspěvky společenstva pekařů v Hlinsku v roce 1927 činily deset korun. Mezi lety 1930-1931 došlo ke zdražení na 15 korun. Rozpočet se schvaloval vždy jednou ročně na následující rok.

V porovnání společenstev z hlediska počtu členů je nejrozsáhlejší společenstvo hostinských a výčepníků v Hlinsku a třetí živnostenské společenstvo v Chrasti. Tato dvě společenstva měla i velké množství učedníků. Hostinské živnosti obecně patřily k těm nejvíce rozšířeným, proto si hlinečtí hostinští mohli v roce 1907 dovolit podat žádost na odstoupení od smíšeného společenstva. A třetí živnostenské společenstvo v Chrasti bylo početné, protože zahrnovalo velké množství řemeslníků z různých oborových odvětví. Počty členů se měnily v čase podle toho, jak se členové ke společenstvům přidávali a jak z nich vystupovali. Některé stanovy poměrně určovaly počet učedníků k počtu pomocníků. Lokality, ze kterých členové pocházeli, byly pestré. Nejvíce členů většinou pocházelo z obce, ve které společenstvo sídlilo.

Učební doba společenstev byla stanovena v rozmezí 2-4 let. Hranice čtyř let byla stanovena jako maximální možná, jen obuvníci v Chrasti měli maximální dobu učení určenou na tři roky. U společenstva hostinských bylo jako u jediného zjištěno, že někteří šikovnější učedníci pracovali za mzdu. U ostatních společenstev o vyplácení mzdy nemáme doklady. Důležité je podotknout, že stanovy všem členům ukládaly mlčenlivost. Zkušební řády stanovovaly maximální počet členů, které je za den možné vyzkoušet na deset. Z vysvědčení, nacházejících se ve fondu třetího živnostenského společenstva v Chrasti, bych hodnotila prospěch absolventů, až na výjimky, jako průměrný až podprůměrný.

V současné době upravuje živnostenské podnikání zákon č. 455/1991 Sb., o živnostenském podnikání, z druhého října roku 1991. Zákon se stal účinným 1. ledna následujícího roku. Rozděluje živnosti na ohlašovací a koncesované. Ohlašovací živnosti dále dělí na živnosti řemeslné, volné a vázané.

Z činnosti živnostenských společenstev vznikalo rozmanité množství písemností. Ve fondu okresního úřadu v Chrudimi se ke společenstvům nachází, mimo písemnosti citované v textu práce, ještě další informace jako je korespondence s okresním úřadem v Chrudimi, okresní politickou správou v Chrudimi, pozvánky na valné hromady a členské schůze, korespondence s OŽK v Praze, korespondence s Okresní jednotou živnostenských společenstev v Chrudimi, informace o volbách a kandidátních listinách a korespondence se zemským úřadem v Praze. Najdeme zde pokladní účty, protokoly obecních úřadů spadajících pod okresní úřad Chrudim (např. obecní úřad Hlinsko, Svratka, Svratouch, Herálec apod.) a dopisy určené c. k. „veleslavnému“ místopředsedovi v Praze. Ve fondu se nachází stanovy hromady pomocníků, vzorné stanovy rozhodčích výborů společenstev, účetní uzávěrky a výkazy jmění, dopisy s četnickou stanicí a různé nové vyhlášky. Některé archiválie jsou psané česky, jiné

se zachovaly v němčině nebo jsou psány dvojjazyčně.³¹⁹ V Státním okresním archivu v Chrudimi, ale i v jiných archivech se nachází nespočetné množství archivního materiálu k problematice živnostenských společenstev. Natolik neprobádaná historická oblast otevírá dveře k dalšímu výzkumu.

³¹⁹ *SOKA Chrudim*, Okresní úřad Chrudim, Společenstvo hostinských a výčepníků v Hlinsku 1907-1936, inv. č. 14699, sign. 15/4/58, kt 613 (1108).

SUMMARY

The topic of this Master's thesis deals with a development of trade associations in Bohemia. The thesis focuses on trade associations in the Chrudim region between 1841-1952. Trade associations are examined in perspective of the trade law. The thesis is based on specialised literature, published sources, collections from the State Regional Archive in Chrudim place and internet sources.

The first chapter is dedicated to the origins and rules of trade organizations. Consequently, this chapter is focused on manufactory work and purpose of the trade chambers. The main objective of this thesis deals with trade associations, which replaced guilds in 1860.

The second part of this theses approximates situation of the Chrudim's political district. Further the thesis deals with conditions of the court districts Hlinsko and Chrudim. Generally, six trade associations were picked for the narrower focus. At least three trade associations were selected from each one of the listed judicial districts. Associations of shoemakers, bakers, innkeepers and bartenders are described specifically for Hlinsko town. Weaver, shoemaker and blended associations from town of Chrast are also described in this part. The selection of these specific associations was based mainly on the amount of preserved archival documents, which are in the possession of State district Archive in Chrudim.

The Master's thesis penetrates the lives of Chrudim tradesmen and small craftsmen. It creates a picture of the nature and operation of specific trade associations in Hlinsko in comparison with the communities in Chrast town. The result of the work should be the finding out the degree of cooperation of communities with other trade institutions.

SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ

PRAMENY NEPUBLIKOVANÉ

MATOUŠKOVÁ, Helena – KOUPILOVÁ, Lada. Státní okresní archiv Chrudim. *Živnostenská společnost 1841-1952*. Prozatímní inventární seznam, 1963.

Státní okresní archiv Chrudim (SOkA Chrudim), JAF 216, Společenstvo hostinských a výčepníků Hlinsko (1898-1942), Kniha zápisů valných hromad a schůzí představenstva 1910-1926, inv. č. 1.

Státní okresní archiv Chrudim (SOkA Chrudim), JAF 216, Společenstvo hostinských a výčepníků Hlinsko (1898-1942), Zápisy ze schůzí představenstva 1936-1942, inv. č. 2.

Státní okresní archiv Chrudim (SOkA Chrudim), JAF 216, Společenstvo hostinských a výčepníků Hlinsko (1898-1942), Kniha členů 1898-1941, inv. č. 3.

Státní okresní archiv Chrudim (SOkA Chrudim), JAF 216, Společenstvo hostinských a výčepníků Hlinsko (1898-1942), Seznam číšníků 1923-1941, inv. č. 4.

Státní okresní archiv Chrudim (SOkA Chrudim), JAF 216, Společenstvo hostinských a výčepníků Hlinsko (1898-1942), Seznam učňů 1908-1942, inv. č. 5.

Státní okresní archiv Chrudim (SOkA Chrudim), JAF 216, Společenstvo hostinských a výčepníků Hlinsko (1898-1942), Kniha zápisů ze schůzí společnosti 1927, inv. č. 6.

Státní okresní archiv Chrudim (SOkA Chrudim), JAF 219, Společenstvo obuvníků Hlinsko (1882-1947), Stanovy 1882, inv. č. 1.

Státní okresní archiv Chrudim (SOkA Chrudim), JAF 219, Společenstvo obuvníků Hlinsko (1882-1947), Zápisy ze schůzí 1942-1946, inv. č. 2.

Státní okresní archiv Chrudim (SOkA Chrudim), JAF 219, Společenstvo obuvníků Hlinsko (1882-1947), Seznam členů 1910-1946, inv. č. 3.

Státní okresní archiv Chrudim (SOkA Chrudim), JAF 219, Společenstvo obuvníků Hlinsko (1882-1947), Seznam pomocníků 1937-1947, inv. č. 4.

Státní okresní archiv Chrudim (SOkA Chrudim), JAF 219, Společenstvo obuvníků Hlinsko (1882-1947), Seznam učňů 1942-1946, inv. č. 5.

Státní okresní archiv Chrudim (SOkA Chrudim), JAF 219, Společenstvo obuvníků Hlinsko (1882-1947), Hlavní kniha 1936-1947, inv. č. 6.

Státní okresní archiv Chrudim (SOkA Chrudim), JAF 220, Společenstvo pekařů Hlinsko (1885-1941), Stanovy společenstva 1909, inv. č. 1.

Státní okresní archiv Chrudim (SOkA Chrudim), JAF 220, Společenstvo pekařů Hlinsko (1885-1941), Řád zkoušky tovaryšské 1908, inv. č. 2.

Státní okresní archiv Chrudim (SOkA Chrudim), JAF 220, Společenstvo pekařů Hlinsko (1885-1941), Stanovy společné nemocenské pokladny společenstva potravních živností 1906, inv. č. 3.

Státní okresní archiv Chrudim (SOkA Chrudim), JAF 220, Společenstvo pekařů Hlinsko (1885-1941), Zápisy ze schůzí 1927-1941, inv. č. 4.

Státní okresní archiv Chrudim (SOkA Chrudim), JAF 220, Společenstvo pekařů Hlinsko (1885-1941), Účetní knihy 1894-1922, inv. č. 5.

Státní okresní archiv Chrudim (SOkA Chrudim), JAF 220, Společenstvo pekařů Hlinsko (1885-1941), Výuční list 1897, inv. č. 7.

Státní okresní archiv Chrudim (SOkA Chrudim), JAF 220, Společenstvo pekařů Hlinsko (1885-1941), Pozvání k valné hromadě/seznam mistrů a pomocníků 1912, inv. č. 8.

Státní okresní archiv Chrudim (SOkA Chrudim), JAF 220, Společenstvo pekařů Hlinsko (1885-1941), Oповědi živností 1912, inv. č. 9.

Státní okresní archiv Chrudim (SOkA Chrudim), JAF 220, Společenstvo pekařů Hlinsko (1885-1941), Oznámení pekařů v Hlinsku zdražení chleba a pečiva 1924, inv. č. 10.

Státní okresní archiv Chrudim (SOkA Chrudim), JAF 276, Třetí živnostenské společenstvo Chrast (1860-1933), Zápisná kniha mistrů 1850-1885, inv. č. 1.

Státní okresní archiv Chrudim (SOkA Chrudim), JAF 276, Třetí živnostenské společenstvo Chrast (1860-1933), Kniha členů 1886-1906, inv. č. 2.

Státní okresní archiv Chrudim (SOkA Chrudim), JAF 276, Třetí živnostenské společenstvo Chrast (1860-1933), Kniha učňů 1886-1905, inv. č. 3.

Státní okresní archiv Chrudim (SOkA Chrudim), JAF 276, Třetí živnostenské společenstvo Chrast (1860-1933), Vysvědčení na propuštění ze školy a výuční list 1883-1891, inv. č. 6.

Státní okresní archiv Chrudim (SOkA Chrudim), JAF 278, Společenstvo obuvníků Chrast (1864-1895), Stanovy společenstva 1875, inv. č. 1.

Státní okresní archiv Chrudim (SOkA Chrudim), JAF 278, Společenstvo obuvníků Chrast (1864-1895), Pokladní kniha 1865-1895, inv. č. 2.

Státní okresní archiv Chrudim (SOkA Chrudim), JAF 279, Společenstvo tkalců Chrast, Stanovy společenstva, rukopis a podpisy členů výboru předseda Karel Siegl 1864, inv. č. 1.

Státní okresní archiv Chrudim (SOkA Chrudim), JAF 279, Společenstvo tkalců Chrast, Žádost chrasteckých živnostníků c. k. okresnímu úřadu v Chrudimi, aby israelští živnostníci ze Zájezdce a Roubovic byli ze společenstva odloučeni. Podpisy živnostníků 1860, inv. č. 2.

Státní okresní archiv Chrudim (SOkA Chrudim), JAF 279, Společenstvo tkalců Chrast, Josef Zástěra, starší společenstva svolává členy k nové volbě 13. července 1871, inv. č. 3.

Státní okresní archiv Chrudim (SOkA Chrudim), JAF 279, Společenstvo tkalců Chrast, František Kopečný z Chrasti je prohlášen tkalcovským tovaryšem 1. ledna 1872, inv. č. 4.

Státní okresní archiv Chrudim (SOkA Chrudim), JAF 279, Společenstvo tkalců Chrast, Otázky pro anketu k vyšetření stavu a potřeb malého průmyslu v Rakousku 1872, inv. č. 5.

Státní okresní archiv Chrudim (SOkA Chrudim), Okresní úřad Chrudim, Společenstvo hostinských a výčepníků soudního okresu hlineckého se sídlem v Hlinsku (Společenstvo hostinských a výčepníků v Hlinsku) 1907-1936, inv. č. 14699, sign. 15/4/58, kt 613 (1108).

Státní okresní archiv Chrudim (SOkA Chrudim), Okresní úřad Chrudim, Společenstvo obuvníků Hlinsko 1941-1944, inv. č. 17184, sign. VI/8/152, kt 1283 (1778).

Státní okresní archiv Chrudim (SOkA Chrudim), Okresní úřad Chrudim, Živnostenské společenstvo různých živností Chrast (Živnostenské společenstvo číslo III Chrast), inv. č. 14695, sign. 15/4/54-201, kt 612 (1107).

PRAMENY PUBLIKOVANÉ

Česká společenstva živnostenská v království Českém, 1909. Praha: vlastním nákladem, 1910.

Jednatelská zpráva Jednoty ku povzbuzení průmyslu v Čechách v Praze: číslo 50 za roky 1833-1950. V Praze: nákladem Jednoty, 1883.

Jednatelská zpráva Jednoty ku povzbuzení průmyslu v Čechách v Praze: číslo 1 za roky 1833-1950. V Praze: nákladem Jednoty, 1881-1882.

Patent č. 227/1859 ř. z., ze dne 20. prosince 1859, Živnostenský řád.

Promemoria odboru zvoleného ve shromáždění 1435 živnostníků odbyvaném dne 23. listopadu 1879 v sále Brněnských Lužánek k hájení živnostenských zájmů týkajících se Zprávy kterouž seps. p. poslanec Jindřich Reschauer pro živnostenský odbor vys. slavné sněmovny říšské rady o řídicích zásadách, dle kterých by revidován byti měl živnostenský řád daný dne 20. prosince 1859. Brno: [s.n.], 1880.

LITERATURA

ADÁMEK, Karel. *Vývoj živnostenské politiky na sněmě království Českého.* Praha: K. Adámek, 1896.

BRABENCOVÁ, Jana. České živnostnictvo a parlamentní volby v roce 1897. In: *Studie k moderním dějinám: sborník prací k 70. narozeninám Vlastislava Laciny.* Praha: Historický ústav AV ČR, 2001. ISBN 80-7286-030-5. S. 131-135.

BRABENCOVÁ, Jana. K otázce vývoje emancipačních snah českého drobného živnostnictva v 2. polovině 19. století. In: *Hospodářské dějiny: Economic history 20.* Praha: Historický ústav, 1992. ISBN 80-85268-20-5. ISSN 0231-7540. S. 43-61.

BRABENCOVÁ, Jana. Trestanecká práce a české maloživnostnictvo na přelomu 19. a 20. století. In: *Ponížení a odstrčení: města versus katastrofy. Sborník příspěvků z 8. vědeckého zasedání Archivu hlavního města Prahy, konaného ve dnech 2. a 3. října 1990 a 13. vědeckého zasedání Archivu hlavního města Prahy ve dnech 3. a 4. října 1995.* Praha: Scriptorium, 1998. ISBN 80-86197-02-6. ISSN 0231-7443. S. 113-117.

BRABENCOVÁ, Jana. Vývoj živnostenského pokračovacího školství a jeho místo v systému průmyslového vzdělávání v Čechách v letech 1850-1914. In: *Studie k sociálním dějinám 6. Konference Sociální dějiny českých zemí v 18., 19. a 20. století (Praha, 10. a 11. 10. 2000).* Kutná Hora: CLEO, 2001. ISBN 80-86224-15-5. S. 236-247.

BULÍŘ, Karel. *Rádce živnostníkův: sborník, kterýž obsahuje nejdůležitější listy a písemnosti jednací, stručné poučení o směnkách*. Praha: Průmyslová Jednota, 1881.

DOLEJŠ, Karel. *Živnostenské písemnictví: učebná kniha žákům průmyslových škol pokračovacích, řemeslnických, odborných a mistrovských jakož i pomůcka živnostníkům samostatným*. Vídeň: Cís. král. školní knihosklad, 1889.

GRUBER, Josef. *Nejnovější pokusy o reformu živnostenského řádu v Rakousku: dle přednášky na informačním kursu pro funkcionáře živnostenských společenstev v Praze 1905*. Praha: F. B. Batovec, 1905.

GRUBER, Josef. *O komorách obchodních a živnostenských: dle přednášky na informačním kursu pro funkcionáře živnostenských společenstev v Praze 1904*. Praha: Obchodní a živnostenská komora, 1904.

GRUBER, Josef. *O vývoji živnostenského zákonodárství v Rakousku a o cílech reformy živnostenské: dle přednášky na informačním kursu pro funkcionáře živnostenských společenstev v Praze 1904*. Praha: F. T. Batovec, 1904.

GRUBER, Josef. *Obchodní a živnostenská komora v Praze v prvním půlstoletí svého trvání 1850-1900*. Praha: Nákladem obchodní a živnostenské komory, 1900.

HLEDÍKOVÁ, Zdeňka – JANÁK, Jan – DOBEŠ, Jan. *Dějiny správy v českých zemích: od počátků státu po současnost*. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2005. ISBN 80-7106-709-1.

JANÁČEK, Josef. *Přehled vývoje řemeslné výroby v českých zemích za feudalismu*. Praha: SPN, 1963.

JANÁČEK, Josef. *Řemeslná výroba v českých městech v 16. století*. Praha: ČSAV, 1961.

JIRÁNEK, Tomáš. Učedník – mučedník? In: *Dítě a dětství napříč staletími. 2. Pardubické bienále. 4.-5. dubna 2002*. Pardubice: Univerzita Pardubice, 2003. S. 127-133.

JIRÁNEK, Tomáš. *Projevy hospodářského nacionalismu v obchodních a živnostenských komorách v Českých zemích 1850-1918*. Pardubice: Univerzita Pardubice, 2004. ISBN 80-7194-638-9.

KLÍMA, Arnošt. *Manufakturní období v Čechách*. Praha: ČSAV, 1955.

KUDRNÁČ, Václav. *Adresář a popis politického okresu Chrudimského: Veškeré politické obce a osady: Soudní okresy Chrudim, Hlinsko, Nasavrky*. Turnov: Václav Kudrnáč, 1903.

MAREK, Pavel. *České živnostnictvo 1945-1960: likvidace živnostníků, řemeslníků a obchodníků v českých zemích*. Brno: Doplněk, 2006. ISBN 80-7239-200-X.

- MELICHAR, František. *Dějiny cechovnictví v Čechách*. Praha: Česká grafická Unie, 1902.
- Ottův slovník naučný: illustrovaná encyklopaedie obecných vědomostí* 10. Praha: J. Otto, 1896.
- PEVNÝ, R. Světlo a stín živnostenské novely. In: *Obzor národohospodářský: časopis věnovaný otázkám národohospodářským a sociálněpolitickým: orgán jednoty ku povzbuzení průmyslu v Čechách a vývozního spolku pro Čechy, Moravu a Slezsko*. Praha: J. Otto, 15.02.1907, 12/2. S. 65-75.
- SCHUSTER, Václav. *K otázce zřízení zemské živnostenské rady*. Praha: Tisk. odbor Nár. strany svobodomysl., 1912.
- SCHUSTER, Václav. *Otázka učednická*. Praha: Zemský výbor království Českého, 1902.
- ŠEVČÍK, Václav. *Historie cechovního zřízení řemesel a obchodu*. Sušice: vlastním nákladem, 1925.
- Věstník Jednoty ku povzbuzení průmyslu v Čechách: Výklad a kritika nového řádu živnostenského a zákonů s ním souvisejících. In: *Obzor národohospodářský: časopis věnovaný otázkám národohospodářským a sociálněpolitickým: orgán jednoty ku povzbuzení průmyslu v Čechách a vývozního spolku pro Čechy, Moravu a Slezsko*. Praha: J. Otto, 15.12.1907 12/12. S. 530-533.
- WINTER, Zikmund. *Český průmysl a obchod v 16. věku*. Praha: Česká akademie císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění, 1913.
- WINTER, Zikmund. *Dějiny řemesel a obchodu v Čechách v XIV. a v XV. století*. Praha: Nákladem České akademie císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění, 1906.
- WINTER, Zikmund. *Řemeslnictvo a živnosti XVI. věku v Čechách: (1526-1620)*. Praha: Česká akademie císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění, 1909.
- WINTER, Zikmund. *Z městských živností*. Praha: J. Otto, 1925.

INTERNETOVÉ ZDROJE

- BUŠTOVÁ, Iva. *Likvidace soukromého sektoru, drobných a středních živnostníků, v Československu v letech 1948-1953*. Praha: Univerzita Karlova, 2019. Diplomová práce. URL: <<https://dspace.cuni.cz/handle/20.500.11956/1111172>>.
- Celostátní výstava tělovýchovy a sportu. In *PARPEDIE: PARdubická encykloPEDIE Klubu přátel Pardubicka*. Online [cit 24-03-2022]. URL: <http://www.parpedie.cz/cti-zaznam.php?id=Celostatni_vystava_telesne_vychovy_a_sportu>.

DRAHOŠOVÁ, Martina. *Kožešnický průmysl ve městě Hlinsko*. Univerzita Pardubice: Fakulta filozofická, Pardubice, 2014. Bakalářská práce (Bc.). URL: <<https://theses.cz/id/aabh3s/>>.

HAVLÍČKOVÁ, Michala. *Koželužské organizace v Čechách do roku 1918*. Univerzita Pardubice: Fakulta filozofická, Pardubice, 2009. Diplomová práce (Mgr.).

URL: <<https://theses.cz/id/tga6c6/>>.

KROUTIL, Dominik. *Město Chrudim za 1. světové války*. Univerzita Pardubice: Fakulta filozofická, Pardubice, 2021. Bakalářská práce (Bc.)

URL: <<https://dk.upce.cz/handle/10195/78180>>.

SATRAPA, Vít. *Wiesnerové a jejich vliv na utváření a modernizaci průmyslu v 19. a 20. století ve středních a východních Čechách*. Univerzita Pardubice: Fakulta filozofická, Pardubice, 2021. Diplomová práce (Mgr.).

URL: <<https://theses.cz/id/5vfy8m/>>.

Zákon č. 455/1991 Sb., o živnostenském podnikání (živnostenský zákon). In *Zákony pro lidi: Sbírka zákonů*. Online [cit 11-01-2022].

URL: <455/1991 Sb. Živnostenský zákon (zakonyprolidi.cz)>.

SEZNAM POUŽITÝCH ZKRATEK

bm – běžných metrů

JAF – jednotný archivní fond

JZD – jednotné zemědělské družstvo

OŽK – obchodní a živnostenská komora

SOkA – Státní okresní archiv

ŽŘ – živnostenský řád

SEZNAM TABULEK

Tabulka č. 1: Počet členů společenstva obuvníků v Hlinsku rozdělený podle bydliště

Tabulka č. 2: Počet živností společenstva hostinských v Hlinsku podle jejich sídla

SEZNAM PŘÍLOH

Příloha č. 1: Obvody obchodních a živnostenských komor

Příloha č. 2: Mapa okresního hejtmanství Chrudim

Příloha č. 3: Ukázka živnostenského oprávnění

Příloha č. 4: Ukázka výučního listu

Příloha č. 5: Oznámení pekařů v Hlinsku o zdražení chleba a pečiva

Příloha č. 6: Pozvánka na oslavu 25. výročí společenstva hostinských a výčepníků z Hlinska

Příloha č. 7: Ukázky vysvědčení

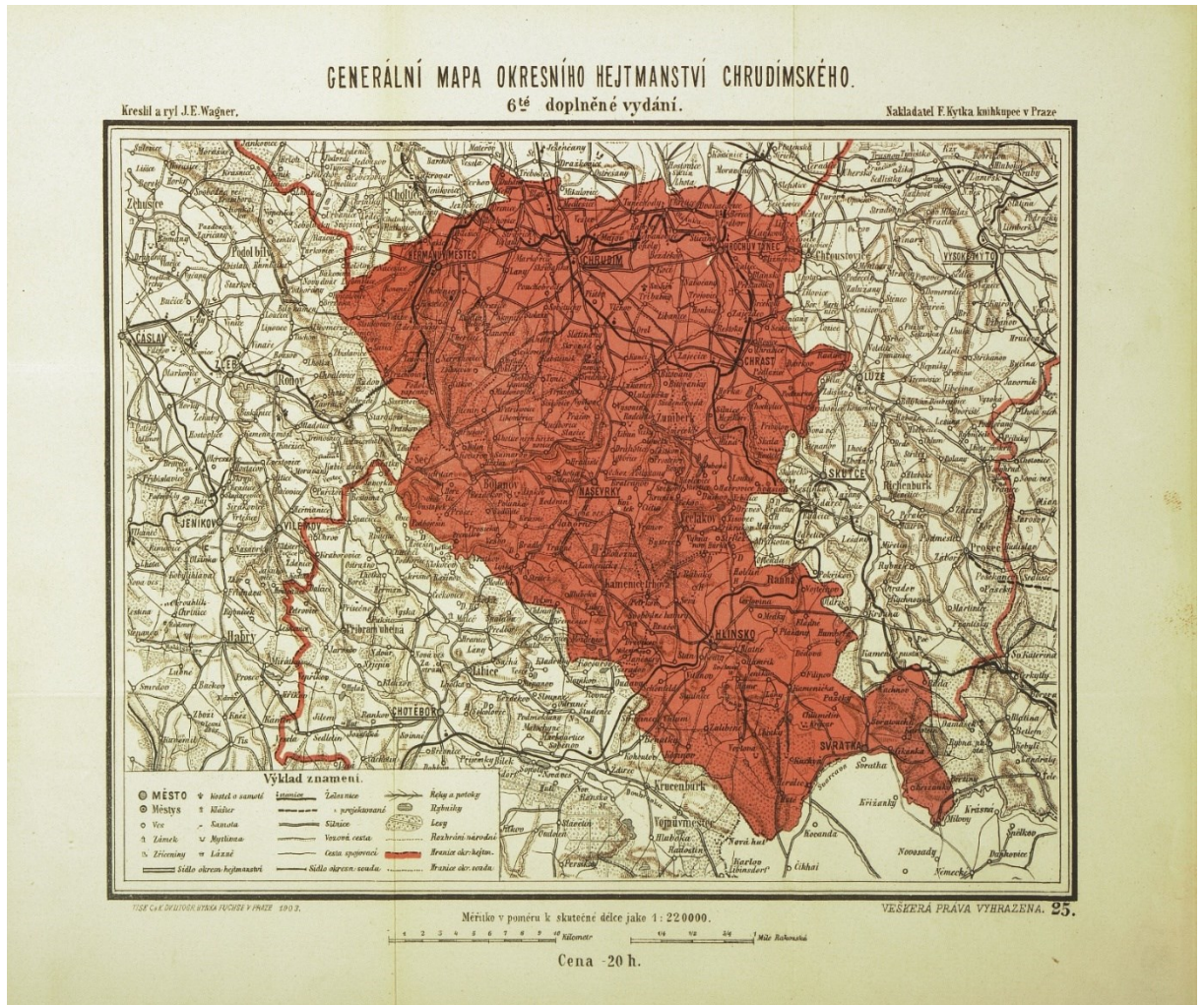
PŘÍLOHY

PŘÍLOHA Č. 1: OBVODY OBCHODNÍCH A ŽIVNOSTENSKÝCH KOMOR³²⁰

Obvod obch. a živn. komory	Okresy		Společenstva		O s o b y							
	poli- tické	soudní	sídla	počet	starosta	ná- městek	před- seda	ná- městek	komisař	okresní rádce	tajem- ník	počet celkový
					společenstva	pom. hromady						
Pražské .	26	53	217	586	575	570	333	247	461	(49)	291	2477
Liberecké	18	35	131	363	352	349	163	129	334	(33)	125	1452
Budějovické	11	26	95	281	279	274	108	99	273	(25)	114	1147
Plzeňské .	12	26	86	238	232	234	94	71	223	(25)	117	971
Chebské .	2	2	7	17	17	17	10	9	15	(1)	6	74
Celkem .	69	142	536	1485	1455	1444	708	555	1306	(133)	653	6121

³²⁰ Česká společenstva živnostenská. S. 5.

PŘÍLOHA Č. 2: MAPA OKRESNÍHO HEJTMANSTVÍ CHRUDIMSKÉHO³²¹

³²¹ KUDRNÁČ, V. Adresář. S. 1e.

PŘÍLOHA Č. 3: UKÁZKA ŽIVNOSTENSKÉHO OPRAVNĚNÍ³²²

C. k. okresní hejtmánství v Chrudimi.

Číslo 35239 Dne 1 srpna 1912
ze 1912

Živnostenský list.

Panu Alaisi Píchoptovi
ve Hlinsku č. p. 141

Pan Alais Píchopt roz. dne
v 1885 ve Vělešovicích pol. okres Chrudim
země Čechy domovským právem přislušný do obce Hlinska
pol. okres Chrudim země Čechy opověděl u c. k. okres.
hejtmánství v Chrudimi dne 25 května 1912 pod číslem 24953
samostatně provozování řemeslné živnosti: upekárské
obchodní

pekařství

se stanovitím ve Hlinsku č. p. 141

Na důkaz této opovědi vydává se ve smyslu §u 13., §u 13. a), §u 14. živ-
nost. řádu z 16. srpna 1907 č. ř. z. 199. tento živnostenský list, který budíž peč-
livě uschován.

Přílohy vracím.

C. k. místodržitelství rada:

Živnost může provozovat ten, kdo má právo samostatně spravovat své jmění. K tomu, aby živnost mohla být provozována je zapotřebí učinit **ohlášení živnosti**. Ohlášení mohlo proběhnout ústně, pokud o něm byl vyhotoven protokol, který měl stejnou povahu jako písemné ohlášení. Jedno ohlášení k vydání živnostenského listu se vztahuje pouze na jednu živnost. Je možné provozovat několik živností současně. S provozováním živnosti se mohlo začít ihned po ohlášení, tzv. *opovědi*. V případě živností, pro které bylo třeba udělení koncese se mohlo s provozem začít až po vydání živnostenského listu. Pokud úřad našel nějakou překážku, která by znemožňovala provoz živnosti, určil lhůtu na odstranění této překážky a do té doby nařídil zákaz provozování.³²³

³²² Státní okresní archiv Chrudim (SOKA Chrudim), JAF 220, Společenstvo pekařů Hlinsko (1885-1941), Opovědi živností 1912, inv. č. 9.

³²³ BULÍŘ, K. *Rádce živnostníkův*. S. 40.

PŘÍLOHA Č. 4: UKÁZKA VÝUČNÍHO LISTU³²⁴

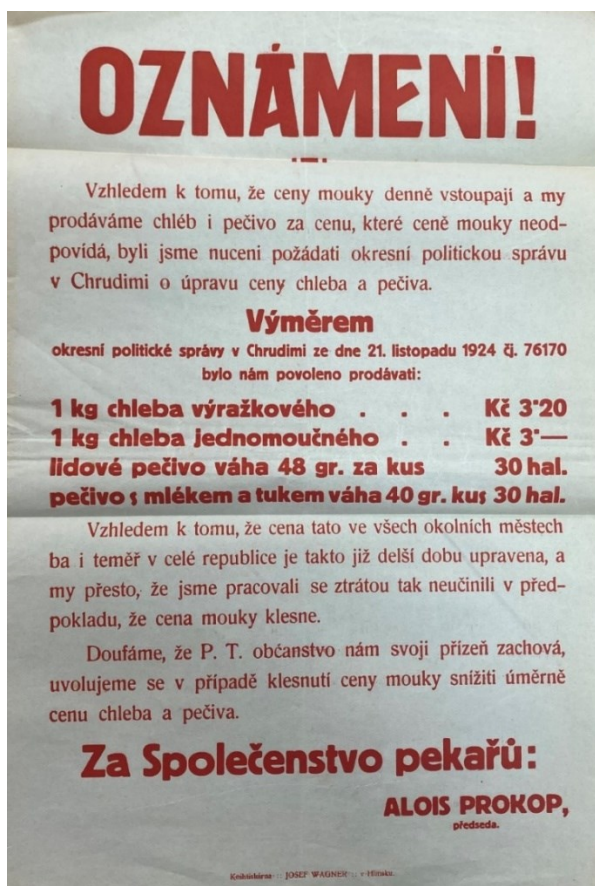

Vysvědčení o vyučení a vysvědčení vydávané pomocníkům se vydávalo po konci učební doby na žádost učedníka. Ve vysvědčení bylo uvedeno, jak dlouho učení trvalo, jak se učedník po dobu učení choval a čemu se naučil. Vysvědčení se následně zapsalo do pracovní knížky a ověřil ho místní policejní úřad. Tytéž podmínky platily u pomocníka, který řádně odstoupil ze zaměstnání. Pracovní knížkou pomocník prokazoval svou službu vůči majiteli živnosti.³²⁵

³²⁴ Státní okresní archiv Chrudim (SOka Chrudim), JAF 220, Společenstvo pečářů Hlinsko (1885-1941), Výuční list 1897, inv. č. 7.

³²⁵ BULÍŘ, K. *Rádce živnostníkův*. S. 35.

PŘÍLOHA Č. 5: OZNÁMENÍ PEKAŘŮ V HLINSKU O ZDRAŽENÍ CHLEBA A PEČIVA³²⁶

Oznámení na domech a plakáty se vyvěšovaly na rozích domů nebo tabulích k tomu určených. Byly tištěny na velkých, většinou barevných papírových arších s velkými tučnými písmeny. Jejich sdělení byla krátká a hlavní sdělení plakátu bylo vyznačeno tak, aby na první pohled upoutalo zraky kolemjdoucích.³²⁷

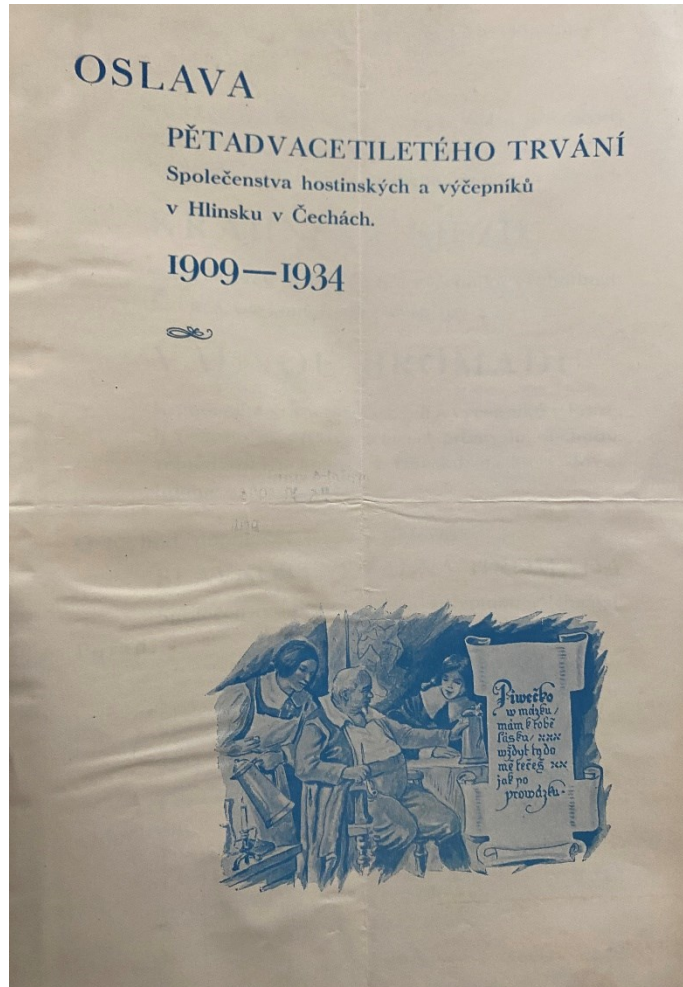
Členské schůze společenstva pekařů v Hlinsku, týkající se kalkulace a zdražování cen chleba, pečiva nebo žitné mouky, se podle zápisů ze schůzí konaly v roce 1927, 1931, 1937 a v roce 1939.³²⁸

³²⁶ *Státní okresní archiv Chrudim (SOKA Chrudim)*, JAF 220, Společenstvo pekařů Hlinsko (1885-1941), Oznámení pekařů v Hlinsku zdražení chleba a pečiva 1924, inv. č. 10.

³²⁷ DOLEJŠ, K. *Živnostenské písemnictví*. S. 10n.

³²⁸ *SOKA Chrudim*, Společenstvo pekařů Hlinsko (1885-1941), Zápisy ze schůzí 1927-1941, inv. č. 4.

**PŘÍLOHA Č. 6: POZVÁNKA NA OSLAVU 25. VÝROČÍ
SPOLEČENSTVA HOSTINSKÝCH A VÝČEPNÍKŮ Z HLINSKA**

*„Piwečko v mázku,
mám k tobě lásku,
wždyt ty do mě tečeš
jak po prowázku.“³²⁹*

³²⁹ *SOKA Chrudim*), Okresní úřad Chrudim, Společenstvo hostinských a výčepníků v Hlinsku 1907-1936, inv. č. 14699, sign. 15/4/58, kt 613 (1108).

PŘÍLOHA Č. 7: UKÁZKY VYSVĚDČENÍ³³⁰

Vysvědčení je písemné potvrzení okolností nebo osobní vlastností. Nejčastější vysvědčení jsou o mravech, majetnosti, výděлку, vyučení, službě a podobně. Vysvědčení se zapisuje do pracovní knížky, nepodléhá kolkovnému ani jinému poplatku.³³¹

³³⁰ SOKA Chrudim), Třetí živnostenské společenstvo Chrast (1860-1933), Vysvědčení na propuštění ze školy a výuční list 1883-1891, inv. č. 6.

³³¹ DOLEJŠ, K. Živnostenské písemnictví. S. 110nn.